

Globalizacija i nejednakost

Štefanac, Zrinka

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:445092>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

ZRINKA ŠTEFANAC

GLOBALIZACIJA I NEJEDNAKOST

Diplomski rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

ZRINKA ŠTEFANAC

GLOBALIZACIJA I NEJEDNAKOST

Diplomski rad

JMBAG: 0303034819, redoviti student

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Tržište rada i socijalna politika

Mentor: Prof.dr.sc.Marija Bušelić

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra ekonomije/poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljajući na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ:

1.Uvod	7
2.Pojam globalizacije	9
2.1.Nastanak globalizacije.....	11
2.2.Aspekti globalizacije	13
2.3.Prednosti i nedostaci	14
3.Obećanja globalnih institucija	17
3.1.“Sveto trojstvo“: MMF, WTO i Svjetska banka.....	18
3.2.Globalne korporacije	23
3.3.Amerikanizacija	27
4.Rast socijalne nepravde i siromaštva	29
4.1.Apsolutno i relativno siromaštvo.....	32
4.2.Globalne nejednakosti	33
4.3.Glad i siromaštvo.....	36
4.4.Bogatstvo i siromaštvo naroda	39
4.5.Proširenost siromaštva	41
5.Pokazatelji nejednakosti	44
5.1.Ginijev koeficijent	46
5.2.GDP	50
5.3.Indeks kvalitete života i indeks ljudskog razvoja.....	55
5.4.Način korištenja prirodnih resursa	59
5.5.Problemi korištenja prirodnih resursa u Africi	60
6.Antiglobalizacijski pokret	65
6.1.Značajniji problemi globalizacije	68
6.2.Ograničavanje zloupotrebe korporacija	70
6.3.Prema humanoj globalizaciji.....	71
7.Pronalaženje nove ravnoteže	74
7.1.Reforme globalizacije	76
7.2.UN-ovi programi za smanjivanje siromaštva	78
7.3.Uspješni i neuspješni primjeri zemalja u globalizaciji	81
8.Zaključak	84

Sažetak	86
Summary	87
Literatura	88
Popis grafikona, tablica i slika	91

1.Uvod

Za malo koju pojavu na prijelazu iz jednog u drugo tisućljeće, možemo ustvrditi da je tako često spominjana, kao što je riječ o globalizaciji. Globalizacija je izuzetno širok pojam, za koji čak ne postoji niti jedinstvena definicija, tako da je izuzetno teško prikazati načine na koje se ona manifestira u društvu. Globalizacija se odnosi na jačanje svijesti o svijetu kao cjelini. Globalizacija je izrazito multidimenzionalan proces i pojava koja danas, u 21.stoljeću obuhvaća gotovo sve sfere našega društva. Postavlja se pitanje, kada je nastala globalizacija?

Otkad postoji svijeta nacije su se povezivale u međusobnoj suradnji. U počecima povezivale su se ili zbog sigurnosti, odnosno očuvanja i obrane teritorija, a kasnije najčešće zbog trgovine. Povezivanje zemalja i naroda svijeta izazvalo je mnoge promjene, otklonilo granice, razlike među kulturama i jezicima. Globalizacija koja je promijenila svijet kakav smo nekad znali počela se odvijati 80-ih godina 20.stoljeća te se nastavlja sve do danas. Uzrok globalizaciji je bilo gospodarstvo, odnosno trgovina i otklanjanje barijera radi slobodnijeg i jednostavnijeg prometa roba i usluga. Povezivanje nacija svijeta izazvalo je smanjenje troškova prijevoza, komunikacije i rušenje umjetnih zapreka za prijevoz robe i usluga. Globalizaciju je pratilo i stvaranje novih institucija i povezivanje postojećih kako bi mogle ostvariti zajednički cilj. Možemo, dakle, reći kako je globalizacija širok spektar ekonomskih, političkih i kulturnih promjena u suvremenom društvu, a njezine posljedice jačaju i učvršćuju odnose i jačaju međusobnu ovisnost. Globalizacija ima široke posljedice te oblikuje našu sadašnjicu. Globalizacija je usko povezana s gospodarskim rastom i razvojem te ona potiče razvoj nejednakosti, što je postao globalni problem sadašnjice. Kako smanjiti utjecaje globalizacije i smanjiti siromaštvo u nerazvijenim zemljama postaje ključno pitanje.

Korist od globalizacije nije podjednako raspoređena. Time dolazi do velikih nejednakosti, odnosno velikih ekonomskih razlika između regija. O tome svjedoči podatak da je razlika u dohotku između najbogatijih i najsiromašnijih šest naprama jedan. Manje zemlje u globaliziranom okruženju često nemaju izbor. Ili moraju prihvatiti sva pravila i obveze koje su nametnute globalizacijom ili će ostati na

marginama razvoja. Tijekom 20.stoljeća primjerice, razvili su se veliki naftni divovi, globalne naftne kompanije, pri čemu su nametnuti novi kriteriji uspješnosti poslovanja. Manje naftne kompanije kako bi se održavale na tržištu bi trebale postići te kriterije, ali im je za to potreban veliki tržišni krug djelovanja. Glavni problem je nedovoljna veličina tržišta. U ostvarivanju i djelovanju na globalnim tržištima najviše uspjeha ostvaruju velike multinacionalne korporacije, što je i razumljivo. Korporacije koje nisu tako velike nastoje se prilagođavati pravilima ili gube svoje pozicije, a također njima nisu na raspolaganju najpovoljniji financijski izvori. Globalizacija je korist donijela onima koji imaju potrebne vještine, resurse i proizvode za prodaju diljem svijeta, a ključno pitanje je donosi li ona išta dobrog a siromašnima?! To je pitanje oko kojega se vrti mnoštvo rasprava. Na sva pitanja gore pokušati ćemo dati odgovor u ovom radu, koji je podijeljen na nekoliko glavnih dijelova.

U prvom dijelu rada, iz raznih izvora definiran je pojam globalizacije. Zatim su navedeni aspekti globalizacije, prednosti i nedostaci te sami njezini počeci u povijesti. U drugom dijelu rada pojašnjen je nastanak trgovačkih blokova i trgovinskih sporazuma te način kojim su svojim nastankom utjecali na globalizaciju. Obrađen je i pojam triju danas najvećih i najvažnijih institucija koje upravljaju globalizacijom- Svjetska trgovinska organizacija, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka, te utjecaj multinacionalnih korporacija na globalizaciju. Nastavno na razvoj globalizacije krajem 20. i početkom 21.stoljeća nastao je Antiglobalistički pokret te su istaknuti najveći problemi globalizacije sa stajališta ovog pokreta uz reforme koje je potrebno poduzeti kako bi se nejednakosti diljem svijeta smanjile. Budući je jedna od izravnih posljedica globalizacije siromaštvo, u posljednjem dijelu rada je obrađen ovaj veliki problem današnjice, uz načine i programe temeljem kojih se siromaštvo može i treba smanjiti.

2.Pojam globalizacije

Mnogi smatraju da je danas vrlo teško pronaći bilo što nedotaknuto globalizacijom. Globalizacija se često naziva i planetarizacija. Tijekom 80-ih godina prošloga stoljeća globalizacija postaje najcitiranijim pojmom, te se ističe kao jedan od najčešće spomenutih fenomena u posljednjih 20 godina. Procesom globalizacije države se sve više povezuju u mrežu globalne međupovezanosti. Ključno je pitanje, da li globalizacija doprinosi blagostanju ili stvara novi oblik kolonijalizma?!

Globalizacija je proces koji za cilj ima postepeno ukidanje ograničenja u protoku usluga, roba i ljudi između zemalja. Unatoč velikom broju izvora nije pronađena jedinstvena definicija globalizacije. Potječe od francuske riječi „global“, što podrazumijeva sveukupnost ili cjelovitost. Riječ globalizacija se prvi puta pojavila 1961.godine u Websterovom rječniku American English. Globalizacija se može definirati i razumjeti na različite načine. Jedni ju smatraju optimističnim procesom koja pridonosi razvitku tehnologija, proširenju tržišta, većem profitu i slično, dok ju s druge strane neki smatraju nužnim zlom, odnosno globalizaciju izjednačavaju kao prevlast SAD-a u svim aspektima društvenog života, od kulture do ekonomije.

Globalizacija obuhvaća mnogo stvari:

- međunarodni protok ideja i znanja,
- razmjenu među kulturama,
- svjetsko civilno društvo i
- svjetski pokret za okoliš.

U svakodnevnom govoru globalizacija označava različite pojave, primjerice rastuću dominaciju Zapada, poglavito SAD-a, u ekonomskoj, političkoj i kulturnoj sferi, a ponekad se pod globalizacijom misli na širenje liberalne ideologije i stvaranje slobodnog svjetskog tržišta. Naposljetku, o njoj se može govoriti i kao o procesu koji zahvaljujući brzom protoku informacija vodi k stvaranju i ujedinjenju svjetske zajednice. Globalizacija nam je potrebna kako bi zajedničkim naporima prevladali kaotične prirodne poteškoće kao i poteškoće ljudskog društva. Ona je jedna od posljedica razvoja znanosti, tehnologije, demokracije i tržišne ekonomije. U globalizaciju se oduvijek polažu velike nade, i to u smislu da će siromašnim zemljama

povećati standard i to na način da će nerazvijenim zemljama kroz razmjenu roba i usluga omogućiti pristup na inozemna tržišta kako bi mogle prodavati proizvode po nižim cijenama te otvoriti granice kako bi u zemlju ušao nov i svjež kapital stranih ulagača, a s druge strane kako bi domicilno stanovništvo putovalo u druge, razvijenije zemlje, tamo se obrazovalo, te se s novim znanjima i vještinama vraćalo u domovinu. Navedeno otvaranje tržišta kojemu je pogodovala globalizacija trebalo je dovesti do većeg razvoja i rasta, no dogodilo se to da je Zapad radio na štetu siromašnih zemalja. Naime, razvijenim industrijskim zemljama bilo je dopušteno dobra proizvedena u svojim zemljama izvoziti u siromašne zemlje, te su na ta ista dobra zaračunavali carine koje su bile četiri puta veće nego one na dobra proizvedena u drugim razvijenim zemljama.

Globalizacija ima veliki potencijal da donese golemu korist ljudima u zemljama u razvoju te ljudima koji već žive u razvijenom svijetu, no promatrajući svijet u 21. stoljeću, jasno su evidentni dokazi kako nije uspjela ostvariti svoj puni potencijal. Nije problem u samom pojmu globalizacije nego u načinu kojim se njome upravlja. Globalizacija nudi bolji život za ljude u bogatim zemljama. Ističe se da je globalizacija doba u kojem ljudi postaju podanici globalnog tržišta i velikih korporacija, koje postaju upravljači svijeta. Sve institucije koje su se u procesu globalizacije visoko pozicionirale imaju pozitivno mišljenje o njoj.

2.1. Nastanak globalizacije

Europljani su zapravo stvorili prvu svjetsku kulturu. Stvaranjem kolonijalnih carstava pojedinih europskih država u prostoru izvan granica Europe, mnogi narodi su došli pod utjecaj europske kulture. No, europske se zemlje u pogledu kulture uvelike razlikuju, međutim pod utjecajem općeg napretka europsku se kulturu počelo poistovjećivati s modernizacijom, industrijalizacijom i urbanizacijom. Važnu ulogu u tome odigrala su putovanja i komunikacije. Upravo su oni omogućili uspostavu europske kulture kao prve globalne kulture. Europska dominacija započela je jedrenjačkom plovidbom. Europske su države za vrijeme kolonijalizma u Novi svijet prenosile i svoje političke, gospodarske i državne institucije. Nakon završetka kolonijalnog doba, začeci globalizacije se nalaze u industrijskoj revoluciji koja je zbližila svijet. Sve do početka Prvog svjetskog rata, svijet se doista brzo globalizirao. A nakon toga dolazi do povlačenja u nacionalizam i protekcionizam. Od 1929.-1933. godine došlo je do velike krize koju je uzrokovalo uvođenje trgovinskih ograničenja. Takav oblik politike nastavljen je do kraja Drugog svjetskog rata. Završetkom Drugog svjetskog rata dolazi do porasta trgovinskih razmjena koju je uzrokovala ponovna liberalizacija trgovine.

Pojavi globalizacije, posebno u Europi je išla u korist situacija nakon Drugog svjetskog rata. Tada mnoge u potpunosti razorene europske zemlje započinju proces međusobnog povezivanja. One su također bile financijski potpomognute od SAD-a. Glavni cilj njihovog povezivanja je bio stvaranje Europe u kojoj će si zemlje međusobno pomagati i surađivati te izbjegavati neprijateljstva. Takva politika je dovela do stvaranja svijeta kakvog poznajemo danas. Globalizacija je tada ponovno skrenula pažnju na već etablirane međunarodne međuvladine institucije: Ujedinjene narode, koji pokušavaju održati mir; Međunarodnu organizaciju rada (ILO), osnovanu 1919., koja se zauzima za "dostojanstven rad"; Svjetsku zdravstvenu organizaciju (WHO), koja radi na poboljšanju zdravstvenih uvjeta u zemljama u razvoju i slično.

Osim međuvladinih organizacija, 3 glavne institucije koje upravljaju globalizacijom danas i u novijoj prošlosti su:

- Međunarodni monetarni fond,
- Svjetska banka,

- Svjetska trgovačka organizacija- WTO.

Globalizacija je uzrokovala stvaranje globalne ekonomije. Istovremeno s njom i stvaranje globalnih tvrtki i trgovačkih blokova. Mnoge zemlje su dosta napredovale zahvaljujući ekonomskoj globalizaciji zemalja na zapadu. Završetkom Drugog svjetskog rata zemlje su se počele okretati sve više jedna drugoj. Stoga začetke globalizacije nalazimo u Europi. U Europi je osnovano Europsko udruženje za ugljen i čelik, a nakon toga Europska ekonomska zajednica, što je na kraju rezultiralo stvaranjem Europske Unije koju danas poznajemo i čija članica je i RH. EU je mnogima bila nadahnuće za udruživanja. EU je potaknula i ostale dijelove svijeta na međusobnu integraciju. Danas se globalizacija uglavnom odnosi na trgovinu. No ne možemo ipak reći kako je otvaranje granica i stvaranje trgovačkih blokova pomoglo svima. Zapadne zemlje pritisknule su siromašne zemlje da ukinu trgovačke zapreke, zadržavši istodobno vlastite i sprječavajući zemlje u razvoju da izvoze svoje proizvode. Na taj način su im uskratile toliko potreban prihod od izvoza.

Govoreći o razvoju globalizacije kakvom je poznajemo danas, prethodili su im trgovački blokovi, od kojih je prvi bio - GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, ili Opći sporazum o carinama i trgovini. GATT je multilateralni sporazum koji je regulirao međunarodnu trgovinu. Njegova svrha je bila smanjenje carina kao i drugih prepreka trgovini. Stupio je na snagu 1.siječnja 1948., a bio je na snazi sve do potpisa 123 države u Marakešu 14. travnja 1994., kada je osnovana Svjetska trgovinska organizacija (WTO) 1. siječnja 1995. godine.

2.2. Aspekti globalizacije

Globalizacija podrazumijeva način na koji danas živimo. Ona nije samo ekonomska, već je i kulturna, politička i tehnička, te je na globalizaciju jako utjecao razvoj sustava komunikacija. Pogrešan je način razmišljanja da se globalizacija odnosi samo na velike sustave. Ona se ne javlja samo tamo daleko od nas u tuđini i odvojena od pojedinca, već utječe na sve oko nas i sve vidove naših života. Globalizacija je stoga složeni niz procesa, dok većina ljudi o njoj razmišlja u smislu odvlačenja moći iz lokalnih zajednica u globalnu sferu. Lokalne zajednice i nacije su svakako izgubile jedan dio ekonomske moći, no globalizacija ima i suprotan učinak. Globalizacija ne samo da odvlači moć, nego je i gura dolje, te time stvara pritisak na lokalnu autonomiju. Globalizacija nas pritišće sa svih strana, te je ona razlog oživljavanja lokalnih kulturnih identiteta u različitim zemljama.

Razlikujemo tri ključna aspekta globalizacije:

- ekonomski aspekt - globalizaciju pokreće ekonomija, no ekonomijom upravlja politika, te je jasno kako su svjetske velesile oblikovale globalizaciju na način gdje su promovirali vlastite interese. Dakle, kada pogledamo svijet u 21. stoljeću te usporedimo najbogatije i najsiromašnije zemlje, jasno je kako političke skupine nisu nastojale stvoriti skup pravila koji bi promovirao boljitak ljudi u najsiromašnijim zemljama svijeta nego kako bi ostvarili vlastite interese. Multinacionalne korporacije u svoja poslovanja uključuju milijune ljudi te nadziru tehnologiju, kapital i planetarne resurse;
- političko-pravni aspekt- podrazumijeva narušenu državnu suverenost koja je posljedica uključivanja u međunarodne zajednice, organizacije i ugovore te se stvara sustav globalnog upravljanja koji ograničava dosadašnju moć država. Globalna politika danas postaje multicivilizacijska te dolazi do napuštanja starih i prihvaćanja novih identiteta;
- kulturni aspekt- podrazumijeva prije svega uvođenje zajedničkog svjetskog jezika, engleskog jezika. Na taj način je danas engleski na drugom mjestu

prema rasprostranjenosti jezika koji se u svijetu govore. Svijet je sve više zaokupljen pozapadnjačenjem i time stvaranjem globalne kulture, dok time nažalost nestaju mnoge kulturalne posebnosti.

Globalna politika danas postaje multikulturalna te male zemlje poput Hrvatske moraju konstantno razmišljati o vlastitom kulturnom identitetu u promjenjivim uvjetima, radi vlastitog opstanka. Hrvatska bi u takvim okolnostima trebala izboriti siguran položaj u međunarodnom gospodarskom i političkom poretku, te uskladiti globalna kretanja sa potrebama i interesima hrvatskog naroda. Često se teorije globalizacije i modernizacije uzimaju kao istoznačnice, te se smatra da je put modernizacije, put pozapadnjenja svijeta. „Učinci globalizacije ne vide se u pukom zbrajanju lokalnog i globalnog, nego u njihovu uzajamnom prožimanju koje kvalitetno mijenja život na lokalnim točkama i time povratno redefinira i globalni okvir“(Tuđman, 2004:34).

No, bez obzira na ostale aspekte, u ovom radu najviše će biti riječi o ekonomskoj globalizaciji koja za sobom povlači veću povezanost zemalja u svijetu kroz sve oblike razmjene roba i usluga. Uz pojam ekonomske globalizacije direktno se vežu i pojmovi bogatstva, pojam siromaštva i isključenosti. Stoga će u radu biti prikazano kako je globalizacija direktno utjecala na povećanje siromaštva u 20. i 21. stoljeću.

2.3.Prednosti i nedostaci

Kada je riječ o pozitivnim i negativnim utjecajima globalizacije, obično je riječ o demokraciji, ljudskim pravima, područjima mira, siromaštva i gladi, zaštite okoliša i

slično. Oni koji napadaju globalizaciju često zanemaruju njezine pozitivne učinke. No argumenti zagovornika globalizacije još su više neuravnoteženi. Za njih je globalizacija napredak i zemlje u razvoju moraju je prihvatiti ako žele rasti. Ali mnogim zemljama u razvoju globalizacija nije donijela obećane gospodarske blagodati. Sve veća razlika između onih koji imaju i onih koji nemaju ostavlja sve više ljudi u Trećem svijetu u krajnjem siromaštvu, u uvjetima u kojima žive s manje od jednog dolara na dan, unatoč učestalim obećanjima danim posljednjeg desetljeća 20. stoljeća da će se siromaštvo smanjiti, stvaran broj siromašnih ljudi narastao je za gotovo 100 milijuna.

Globalizacija je uglavnom pomogla pojedinim zemljama što se očituje u porastu njihovog BDP-a, broja proizvedenih usluga i dobara, ali nije pomogla konkretno ljudima čak ni u tim zemljama, te se stoga može reći da je globalizacija stvorila bogate zemlje sa siromašnim ljudima. Postoji nekoliko problema:

- pravila globalizacije su nepravedna te su namijenjena u korist razvijenih država, dok su s druge strane ta pravila uzrokovala da je u siromašnijim zemljama postalo još lošije,
- pravila koja upravljaju globalizacijom su oduzela posebno zemljama u razvoju njihove suverenosti kao i njihove sposobnosti da donose vlastite odluke vezane za boljitak života njihovih građana, te u tome smislu možemo reći da globalizacija potkopava demokraciju;
- globalizacija ne bi trebala značiti amerikanizaciju niti ekonomske politike niti kulture, ali često upravo to i znači, što uzrokuje negodovanje slabije razvijenih zemalja.;
- tamnije strane globalizacije se očituju u recesijama i depresijama, propadanju okoliša, Afrika koja je lišena svog bogatstva, svojih prirodnih resursa, te koja je ostavljena s dugom koji uvelike premašuje njezinu sposobnost da to plaća.

Danas, čak i razvijenije industrijske zemlje počinju sumnjati u globalizaciju, koja za sobom nosi nejednakosti i ekonomsku nesigurnost. Smatra se da možda i postoji rast, ali da je većini ljudi možda lošije. Mesarić (2007:353) u svome radu ukazuje da danas 80% svjetskog stanovništva živi u zemljama u razvoju. Obilježja takvih zemalja su veliko siromaštvo, nezaposlenosti i nisko obrazovanje. Za takve zemlje

globalizacija znači rizike, a da bi globalizacija djelovala na način da obogaćuje cijeli svijet, trebalo bi se postići kao prvenstveni cilj da djeluje upravo za ljude u tim zemljama. S ciljem smanjivanja ekonomskih razlika između regija, EU nastoji primjerice kroz svoje fondove poput Europskog fonda za regionalni razvoj ili Europskog socijalnog fonda izdvajati više novca za siromašne. Uvođenjem eura 1.siječnja 2003.godine, došlo je do stvaranja drugog najvećeg valutnog bloka u svijetu. Globalizacija svakako pogoduje euru, dok mnogi autori ističu da je euro Americi oduzeo prednost kao jedine svjetske rezervne valute. Uvođenje eura je navelo SAD da što prije uspostavi pregovore o zoni slobodne trgovine koja bi obuhvaćala obje Amerike, te bi s time postala najveća takva zona u svijetu. Proces širenja EU-a važno je vanjskopolitičko pitanje, budući da o tome ovisi pozicija EU-a u procesu globalizacije.

Globalizacija još uvijek ne djeluje u smislu financijske, ekonomske i informacijske mreže u kojoj su sve zemlje diljem svijeta. Uvjeti globalizacije nažalost nisu isti u svim zemljama, te globalizacija ne utječe jednako na sve ljude. Rast umreženosti istovremeno za sobom povlači i veliku nesigurnost. Globalizacija povezuje svijet te pridonosi ekonomskom rastu, ali donosi i ekonomsku polarizaciju u svijetu. Posljedice globalizacije se često ne mogu kontrolirati, jer su to sve novi procesi koje je vrlo teško predvidjeti. Tako se putem globalizacije održalo načelo tzv. velikih sila, koje imaju prednosti na globaliziranom tržištu.

Ipak, ne mora značiti da primjerice manje tvrtke ili manje države ne mogu biti uspješne. Ukoliko imaju dobru razvojnu strategiju i infrastrukturu mogu uspjeti u globaliziranom okruženju. Primjerice, u Aziji imamo tzv. Azijske tigrove, uspješne pothvate manjih zemalja poput Tajvana, Tajlanda, Singapura i Malezije koji su se razvili u vodeće proizvođače visoke tehnologije. Iz tog primjera se može zaključiti da i male države mogu imati koristi od globalizacije ukoliko pomno prate globalizacijske procese te da se u njih uključuju uz vlastitu razvojnu strategiju. Stoga, i manje države imaju mogućnosti za uspjeh, ako su sposobne i ako brzo prepoznaju prave prilike te ih iskoriste.

3.Obećanja globalnih institucija

Prosvjedi protiv djelovanja kao i politika globalnih institucija koje su ključne u procesu globalizacije nisu nikakva novost, ali velika novost je nezadovoljstvo u razvijenim zemljama. Godinama su ljudi u zemljama u razvoju prosvjedima i neredima pokazivali nezadovoljstvo programima štednje koji su im nametnuti. No, Zapad se uglavnom na njihove reakcije nije obazirao. Mnogi iskazuju zabrinutost jer globalizacija ne poboljšava živote onima kojima je najpotrebnija pomoć. Svakome je stoga jasno da je nešto krenulo po zlu, te je globalizacija gotovo preko noći postala nešto o čemu se raspravlja svugdje diljem svijeta, od škola do upravnih odbora. Otvaranje zemalja međunarodnoj trgovini mnogima je omogućilo brži rast, budući da međunarodna trgovina pomaže gospodarskom razvoju kada se rast temelji na izvozu. U mnogim zemljama se danas živi dulje i životni standard je viši zbog globalizacije. Neki smatraju da su loše plaćena radna mjesta u Nikeu i loši radni uvjeti iskorištavanje, ali za mnoge osobe koje živi u zemljama u razvoju bilo kakav rad je svakako bolji nego ostatak na imanju ili rad u poljima riže. Također, globalizacija je mnogim zemljama u razvoju omogućila i bolji pristup znanju.

Protivnici globalizacije često zanemaruju njezine pozitivne strane, dok zagovornici smatraju da zemlje u razvoju moraju prihvatiti globalizaciju ukoliko žele suzbijati siromaštvo u svojim državama. Mnogima globalizacija nažalost nije donijela obećane koristi. U Africi su bila velika očekivanja, koja se uglavnom nisu ispunila, te umjesto njih ovaj kontinent ponire u još veću neimaštinu i siromaštvo. Zemlje ne uspijevaju privući privatne ulagače, a bez toga se ne može ostvariti održiv rast. Također, globalizacija osim što nije uspjela smanjiti siromaštvo, nije uspjela niti osigurati stabilnost zemljama. Krize u Južnoj Americi i Aziji su dovele u opasnost gospodarstva i ugrozile stabilnost svih zemalja u razvoju. A također postoji strah da bi se financijska zaraza mogla proširiti i na druge zemlje. Primjerice, 1997. i 1998.godine, azijska kriza je predstavljala opasnost za cjelokupno svjetsko gospodarstvo.

Ni u Rusiji uvođenje tržišnog gospodarstva nije donijelo koristi, iako je Zapad obećao da će im novi gospodarski sustav donijeti ogroman napredak. Ali novi gospodarski sustav im nije donio napredak, već nezapamćeno siromaštvo.

Zapad mnogi okrivljuju za licemjerje, a kao najvećeg krivca mnogi smatraju SAD. No, Zapad i dalje provodi globalizaciju koja ide na štetu zemalja u razvoju. Ne samo što se tiče liberalizacije trgovine, već i u svim drugim aspektima globalizacija je imala suprotan učinak, okoliš je devastiran te je politički sustav korumpiran. Kada se govori o modelu globalnog vodstva onda je zasigurno riječ o SAD-u kao pravoj globalnoj sili. SAD nema suparnika koji bi se mogao mjeriti s njezinom moći koja se temelji na vojnoj moći, te političkom, kulturnom i gospodarskom utjecaju. Neosporno je da su SAD svjetska sila broj 1 u svijetu, stoga bi one trebale biti globalna garancija prosperiteta i stabilnosti, a ne prijetnja svjetskom miru. Takva moć daje SAD-u prostor za stvaranje svjetskog poretka.

3.1. "Sveto trojstvo": MMF, WTO i Svjetska banka

Tri glavne institucije koje upravljaju globalizacijom su Svjetska banka, MMF i WTO, iako uz njih postoji još mnoštvo drugih koje imaju jednu od ključnih uloga. MMF i Svjetska banka nastali su u Drugom svjetskom ratu, u srpnju 1944.godine, kao rezultat UN-ove konferencije u Bretton Woodsu s ciljem da se osigura novac za obnovu Europe nakon rata, te da se zemlje spase od mogućih financijskih depresija. Pravo ime Svjetske banke je Međunarodna banka za obnovu i razvoj što je i njezin prvobitni zadatak. Dok su glavne zadaće MMF odnosno Međunarodnog monetarnog fonda, promatranje te financijska i tehnička pomoć zemljama. Prema potrebi, Fond omogućava likvidnost u obliku zajmova zemljama koje se suoče s gospodarskim padom i ne mogu poticati ukupnu potražnju vlastitim sredstvima. MMF se temelji na

prihvaćanju činjenice da tržišta često ne funkcioniraju dobro i da mogu izazvati veliku nezaposlenost ili ne osigurati dovoljno novca potrebnih za oporavak gospodarstva.

MMF je javna institucija, te je odgovoran ministrima financija i središnjim bankama svjetskih vlada, koje nadziru složeni sustav glasovanja. Glasovanje se temelji na gospodarskoj moći zemalja, kao i danas svime upravljaju najrazvijeniji. Danas MMF-om i dalje upravljaju najmoćnije zemlje na svijetu, a samo SAD ima pravo veta u donošenju odluka. Glasovi i pravo veta određuju se na temelju ekonomske moći. Ovo pravo veta je pravo veta države s najvećim kapitalom. U današnje su vrijeme ove su dvije institucije vodeći čimbenici svjetskoga gospodarstva. Njihove ekonomske upute ne slijede samo zemlje koje traže njihovu pomoć, nego i one zemlje koje traže njihov "pristanak" kako bi imale bolji pristup međunarodnom tržištu kapitala. No, iako su oni pokretači globalizacije, kao jednu od posljedica koju su prouzrokovali je i siromaštvo zbog načina na koji posluju i načina na koji su odobravlali zajmove te načina na koji je kapital kružio.

S vremenom su se institucije dosta promijenile, a najdramatičnija promjena se dogodila u 80-im godinama 20.stoljeća. Tada su britanska političarka Margaret Thatcher i američki političar Ronald Reagan po Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama propovijedali o slobodnom tržištu. Otada su se te ideje nametale siromašnim zemljama preko MMF-a i Svjetske banke. Siromašne zemlje su često trebale njihove zajmove. Iako su mnogi bili sumnjičavi, ministri financija siromašnih zemalja bili su spremni na sve kako bi dobili pomoć i sredstva. Tijekom godina, iako su zadaci tih dviju institucija različiti, njihove aktivnosti su se sve više počele isprepletati. Banka je osim zajmova za projekte počela davati i zajmove za strukturno prilagođavanje siromašnih. No, prije odobrenja sredstava, MMF bi morao odobriti takvu vrstu pomoći, s time da je MMF siromašnim zemljama nametao svoje uvjete.

S padom Berlinskog zida, MMF-u se otvorila nova mogućnost djelovanja, dok su se u novije vrijeme krize dosta proširile za što MMF nije imao dovoljno sredstava. Za hitne slučajeve u pomoć je pozvana Svjetska banka, ali samo kao partner koji nije funkcionirao prema smjernicama fonda. U tom partnerskom djelovanju, MMF je bio orijentiran na makroekonomska pitanja poput deficita, inflacije, monetarne politike i slično, dok je Svjetska banka bila odgovorna za strukturne probleme poput tržišta

rada, trgovačke politike i slično. Ali problem je predstavljalo što se MMF postavio da sve pripada njegovom krugu djelovanja, i dok su se u Svjetskoj banci vodile razne rasprave kakva politika bi najviše odgovarala za pojedinu državu, MMF je znao sve odgovore i donosio sam odluke. Te dvije institucije su trebale ojačati demokratski proces i dati zemljama u razvoju različite poglede na izazove tranzicije. Ali, sada možemo reći da MMF nije ispunio svoju prvobitnu zadaću. Odluke koje je nametao MMF pridonijele su sve većoj nestabilnosti, a njegovi programi su često i pogoršavali stanje u siromašnim zemljama.

Treća institucija, Svjetska trgovinska organizacija (WTO) osnovana je tek 1995.godine, iako je njezino osnivanje bilo predviđeno sporazumom iz Bretton Woodsa. WTO se razlikuje od MMF i Svjetske banke po tome što sam ne propisuje pravila. WTO osigurava mjesto za provedbu i održavanje trgovačkih pregovora. Cilj svih zemalja potpisnica u WTO je pomoći proizvođačima roba i usluga, izvoznicima i uvoznicima provoditi svoj posao, omogućujući vladama država članica da zadovolje socijalne i ekološke ciljeve. WTO u svom radu pomaže u pregovorima, dakle, gdje su zemlje bile suočene s trgovinskim barijerama, pregovori su pomogli otvoriti tržišta za trgovinu. Ali cilj WTO-a nije samo otvaranje tržišta, u nekim okolnostima njegova pravila podržavaju održavanje trgovinskih barijera - na primjer gdje pomažu u zaštiti potrošača ili sprječavanju širenja bolesti.

Imamo primjere pojedinih zemalja na kojima se jasno vidi da MMF vrši pritisak na njih koji samo pogoršava njihovo stanje. Boliviju i Ekvador su tijekom 90-ih godina zahvatile depresije i recesije. Gospodarstva koja se suočavaju s takvim stanjima trebaju provoditi ekspanzivnu fiskalnu politiku odnosno smanjenje poreza i povećanje javnih rashoda, trošenje novca na obrazovanje i infrastrukturu što je potrebno za rast. Ekvador i Bolivija na sreću nisu imale financijskih poteškoća, budući da su imale naftne i plinske resurse koje su mogle koristiti kao jamstvo za zajmove. No, MMF je za njih imao drugi plan. MMF ih je pritisnuo na smanjenje rashoda kako bi oni bili u ravnoteži s padom poreznih prihoda, te je takva politika doista i pogoršala situaciju i izazvala veći pad ekonomske aktivnosti.

Također imamo i slučaj krize u Argentini koja prikazuje MMF lošu politiku upravljanja dugom. Tijekom 70-ih godina Argentina je po vrlo niskim kamatnim

stopama uzela zajam u golemom iznosu novca, ali kada je početkom 80-ih godina SAD povisila kamatne stope Argentina se našla u situaciji da ne može vraćati dug. Tijekom 90-ih godina Argentina je privatizirala državna poduzeća prodajući ih strancima, te su mnogi smatrali da je Argentina doživjela procvat. MMF se usredotočio samo na deficit toliko da je ignorirao stvarne probleme. U svome radu Rodrik (2012:260) pojašnjava da se argentinska bilanca zapravo pogoršavala, jer zemlja prodavala imovinu strancima i gomilala obveze. Istočnoazijska kriza koja je do 1998.godine postala i svjetska financijska kriza pogoršala je slučaj, jer su svjetske kamatne stope jako porasle. „Pretežno kao posljedica toga, argentinsko servisiranje duga poraslo je s 13 milijardi dolara 1996.godine na 27 milijardi 2000.godine“ (Stiglitz:2009:241). To je pogoršao i dolar koji je postao sve više precijenjen, dok je Brazil kao njihov najveći trgovinski partner zbog krize devalvirao svoju valutu. Argentina je bila preplavljena uvozom, te je vrlo teško prodavala domaću robu na inozemnim tržištima i morala je uzimati zajmove u inozemstvu. Argentinske rate zajmova su sve više rasle kako su se povećavale kamatne stope, tako da je rastao i njihov fiskalni deficit. MMF je zahtijevao smanjivanje rashoda, povećanje poreza kao i povećanje domaćih kamatnih stopa, što je rezultiralo i smanjenjem proizvodnje i poreznih prihoda. Također, MMF je zahtijevao da Argentina privatizira socijalno osiguranje i druge javne uslužne djelatnosti, što je za posljedicu imalo smanjene prihode koji su pritjecali njihovoj vladi. U takvim okolnostima je Argentina postala nekonkurentna zemlja te su se više rasli socijalni nemiri. 2002.godine kriza je doživjela svoj vrhunac i Argentina je prestala vraćati svoj dug, a do tada je MMF-u dugovala veliku količinu novca. Argentina je zahtijevala da MMF reprogramira svoje zajmove, ili neće pristajati na njihove uvjete uviđajući da sav novac od zajmova zapravo ostaje u Washingtonu da se otplati ono što ona duguje MMF-u. MMF je stalno nametao nove zahtjev i nastojao neplaćanje učiniti što skupljim te na taj način produžiti argentinsku agoniju. Tada je Argentina bez ijednog MMF-ovog programa počela rasti te je u tri godine bio rast od 8% i više. Argentina je primjer da može postajati život i nakon prestanka plaćanja, ali je malo zemalja toliko hrabro. Da je Argentina nastavila slijediti politiku MMF sigurno bi prošla dosta lošije. Ono što tjera zemlja na otplaćivanje je samo njihov strah, a Argentina je primjer zemlje koja potvrđuje da je bolje ne imati nikakav program od MMF-a koji guši gospodarstvo i koristi resurse slabijih da izvuče zapadne banke iz njihovih nevolja.

Prvotne zamisli globalnih institucija su bile zadovoljavajuće, ali su se organizacije s vremenom razvile u nešto potpuno drugačije. Ideje o slobodnom tržištu donijele su drugačiji pristup stabilizaciji i gospodarskom razvoju. Gospodarske politike nametnute siromašnima često nisu bile prikladne za zemlje u tako ranoj fazi razvoja ili fazi tranzicije. Kao primjer možemo navesti SAD i Japan koje su mudro izgradile svoja gospodarstva. Štitile su pojedine industrijske grane sve dok se one nisu toliko razvile da mogu podnositi stranu konkurenciju. „Prisiljavanje zemalja u razvoju da se otvore prema uvoznim proizvodima, koji će se natjecati s nekima od domaćih proizvodnih grana koje su vrlo osjetljive na konkurenciju mnogo snažnije industrijske proizvodnje u drugim zemljama, može uzrokovati katastrofalne socijalne i gospodarske posljedice. Siromašni poljoprivrednici u zemljama u razvoju jednostavno se nisu mogli natjecati s robom proizvedenom uz velike subvencije u Europi i Americi“ (Stiglitz:2009:36). Liberalizacija je započela prije nego su stvoreni sigurnosni mehanizmi za njezino provođenje, na taj način su radna mjesta bila uništavana. Liberalizacijom nije postignut obećani rast. Ovakvim načinom se samo povećala bijeda i siromaštvo zemalja u razvoju, a čak i oni koji su uspjeli zadržati radna mjesta imali su osjećaj velike nesigurnosti. Mnoge zemlje je to dovelo do dugotrajnih posljedica, budući da je posebno MMF griješio u svim aspektima svog djelovanja. Gospodarski programi zahtijevaju pažljivi slijed i reforme, a u mnogim zemljama je pretjerana štednja ugušila rast. Pogreške pri određivanju slijeda i brzini izvođenja reformi su mnogim zemljama produbile siromaštvo i izazvale rast nezaposlenosti. Ukoliko se neka tržišta prebrzo otvore, a bez da su unaprijed uspostavljenije snažne financijske institucije, u tom slučaju će se radna mjesta uništiti prije nego što se mogu stvoriti nova.

MMF nije uspio u svojoj glavnoj misiji osiguranja svjetske financijske stabilnosti. To dokazuju svjetske krize potkraj devedesetih godina koje su pogodile svako veliko tržišno gospodarstvo u nastajanju koje se pridržavalo savjeta MMF-a. Činilo se da je politika koju je MMF stvarao kako bi reagirao na te krize bila češće usredotočena na spašavanje zapadnih vjerovnika nego na pomaganje zemljama u krizi i njihovim građanima. Bilo je novca za spašavanje zapadnih banaka, ali ne i za minimalno subvencioniranje hrane ljudima koji su na rubu umiranja od gladi. Prema Stiglitz (2009:37) zemlje koje su se obratile MMF-u, tražeći od njega upute, nisu uspjele u održivom rastu, dok su zemlje poput Kine, koje su postupale na temelju vlastitog rasuđivanja, postigle ogroman uspjeh. Dublje su analize raskrinkale ulogu koju su

pojedine MMF-ove politike, kao što je liberalizacija tržišta kapitala prouzročile. Dok se MMF žalio na probleme upravljanja i pomanjkanje transparentnosti u zemljama u razvoju, činilo se da je MMF sam bio pritisnut tim istim problemima.

3.2. Globalne korporacije

Danas mnogi smatraju da upravo od velikih korporacija dolaze najveće opasnosti od njihove zlouporabe moći. Mnogi ih nazivaju „tiranima 21. stoljeća“. Korporacije polako preuzimaju vodeću ulogu u svijetu, te izazivaju kraj demokracije. „Navode se podaci o moći globalnih korporacija koji zabrinjavaju: od 100 najvećih ekonomija na svijetu, 51 čine korporacije, a 49 države, ako izuzmemo devet najbogatijih država po BDP-ju, 200 najbogatijih korporacija ekonomski je moćnije od ostatka svijeta, korporacije drže 90 posto tehnologije i patenata; 500 najvećih korporacija kontrolira 70 posto svjetske trgovine, od toga se jedna trećina odvija unutar iste korporacije, a sljedeća trećina odvija se između podružnica različitih korporacija“ (Šimleša:2006:64). Posebno zabrinjavajuća činjenica je njihov monopol. Ukoliko 5 ili manje korporacija vladaju određenim tržištem, tada možemo reći da je to monopol. Sve manje korporacija u svijetu, kontrolira sve više tržišta. Šimleša (2006:64-65) u svome radu navodi neke od primjera:

1. samo 3 korporacije pod svojom kontrolom imaju čak 84% svjetske trgovine kakaom,
2. 60% svjetske prodaje kave pod kontrolom je 8 korporacija,
3. 85% svjetske trgovine žitom je pod kontrolom samo 6 korporacija,
4. samo 10 korporacija pod svojom kontrolom ima gotovo 48% farmaceutskog tržišta čija vrijednost se procjenjuje na 317 milijardi dolara,
5. također 10 agrokemijskih korporacija ima gotovo 84% kontrole nad tržištem u vrijednosti od 30 milijardi dolara,

6. manje od 5 korporacija ima pod kontrolom 40% najvažnijih industrija u svijetu, poput nafte, čelika, auta i slično,
7. 50% tržišta vode je pod kontrolom samo 3 korporacije.

Navedeni podaci su izrazito zabrinjavajući, a posebno zbog toga jer 500 najmoćnijih korporacija zapošljava samo 1.25 svjetske radne snage. Korporacije imaju sve veći utjecaj na naše živote općenito. One preuzimaju sektore u društvu koji postaju roba, poput zdravstva, obrazovanja, socijalnih usluga, dostupnosti pitke vode i slično. „Ta sveprisutnost i preuzimanje kontrole nad najvažnijim aspektima naših društava odigrava se paralelno s nametanjem korporacija kao rješenjem za sve probleme“(Šimleša,2006:65). Moćne korporacije imaju ogromne svote novca kojima plaćaju reklame i angažiraju agencije za odnose s javnošću koje promoviraju njihovu društvenu odgovornost i brigu za okoliš. Za takve stvari su odgovorne i države i sami političari koji su to dozvolili. Korporacije polako preuzimaju pod svoju kontrolu čak i najosjetljivija područja naših društvenih života.

Multinacionalne korporacije su počele sve više simbolizirati sve što ne valja s globalizacijom. Za mnoge ljude one su ključni uzrok njezinih problema. Zabrinjavajuća je činjenica da su one bogatije od većine zemalja u razvoju. „Promet General Motorsa npr. iznosio je godine 2004. 150 milijardi USD, što je više od pojedinačnog BDP 148 zemalja. A promet međunarodnog trgovačkog koncerna Wal-Mart povećan je godine 2005. na 285,2 milijardi USD, više od ukupnoga BDP svih afričkih zemalja južno od Sahare“ (Mesarić:2007:357-358). Takve korporacije osim što su bogate, one su i politički vrlo utjecajne. Ukoliko im se vlade zaprijetu oporezivanjem ili reguliranjem njihovog djelovanja, one prijetu odseljavanjem u druge države, a uvijek postoje druge države u kojima će njihova radna mjesta, porezni prihodi i strana ulaganja dobro doći. Središnju ulogu u donošenju koristi od globalizacije zemljama u razvoju diljem svijeta imaju korporacije, pomažući im poboljšati životni standard. Korporacije omogućuju da roba iz zemalja u razvoju uspije doći na tržišta razvijenih zemalja, te su one bile izvršitelj transfera tehnologije iz razvijenijih zemalja diljem svijeta u zemlje u razvoju. Stiglitz (2009:220-230) tvrdi da su na taj način pridonosile premoštavanju jaza u znanja jednih i drugih zemalja. Prema Stiglitz (2009:208) čak 200 milijardi dolara u vidu izravnih stranih ulaganja koje se svake godine kanaliziraju u zemlje u razvoju smanjile su jaz sredstava. Koristi su obostrane, budući da korporacije slabije razvijenih zemljama donose radna

mjesta, a s time i ekonomski rast, dok s druge strane razvijenijim zemljama omogućuju jeftinu radnu snagu visoke kvalitete. „S korporacijama u središtu globalizacije, one se mogu kriviti za mnogo njezina zla, kao što im se mogu pripisati u zaslugu mnoga od njezinih postignuća“(Stiglitz,2009:208). Ključno pitanje koje se postavlja je: kako maksimizirati doprinos korporacija na društvo i kako minimizirati štete od njih?! Treba biti jasno da se korporacije bave zarađivanjem novca, ali ne i dobrotvornim poslovima, te u tome leži njihova i snaga i slabost istovremeno. Novac je osnovni poticaj, koji može donijeti velike koristi svima. Međunarodne korporacije mogu upravljati velikim sredstvima, povećati dostupna tržišta, proširiti napredniju tehnologiju i slično, ukoliko stvari idu dobro, no ponekad su potaknute da učine pogrešnu stvar. Društveno blagostanje se ne maksimizira samo ako su korporacije usmjerene na povećanje profita, već korporacije trebaju uzimati u obzir i utjecaj njihovih postupaka na okoliš, zaposlenike, kao i sredine u kojima posluju.

Kao primjer društvenog utjecaja korporacija na zemlje u razvoju diljem svijeta, trebamo uzeti u obzir njihov utjecaj na lokalne zajednice. Korporacijskim divovima poput Wal-Mart nije u interesu oslabiti zajednice u kojima imaju svoje dućane, već samo namjeravaju donijeti robu po nižim cijenama. A upravo takve niže cijene su im i donijele uspjeh. S druge strane, tako istjeruju manja poduzeća, te mogu i isprazniti grad u isto vrijeme. Manji poduzetnici su često temelj zajednica, te kada jedan korporacijski div poput Wal-Mart uništava svoje konkurente, tako slama i temelje zajednica. Postoji nekoliko problema zbog kojih multinacionalne korporacije predstavljaju ogromne probleme. Korporacije su velika poduzeća, a neke su čak i s desecima tisuća zaposlenika. Iako rijetko ubiru punu vrijednost od povećanja profita koje nastaje kao posljedica donošenja dobrih odluka, još rjeđe plaćaju pune društvene troškove kao posljedica svojih loših odluka. Za primjer možemo navesti kapetana broda Exxon Valdez, Josepha Hazelwooda. „Čak i nakon što je priznao da je pio prije ukrcavanja na brod, Joseph Hazelwood, kapetan broda Exxon Valdez, odgovornog za ispuštanje nafte 1989.godine- ispuštanja koje je načinilo štetu okolišu u vrijednosti nekoliko milijardi- dobio je samo packu, s kaznom od 51,100 dolara i 1,000 sati skupljanja smeća duž autocesta u području Anchorage“ (Stiglitz:2009:213). Popis kompanija koje su nanijele ogromne štete, a posebice zemljama u razvoju, a za što nisu morale platiti štetu je vrlo dugačak. Također, postoje iznimke koje su rijetke. Stiglitz (2009:213) u svome radu ukazuje da je bivši

direktor WorldComa osuđen zbog odgovornosti za prijevaru od 11 milijardi dolara na dvadeset i pet godina zatvora. To je najveća kazna ikada u povijesti na koju je osuđen direktor koji je počinio korporacijski kriminal. Kad uzmemo u obzir veličinu korporacija i siromaštvo zemalja u razvoju, možemo lako zaključiti da radi toga može doći do ozbiljnih problema. Slabije razvijenim zemljama su potrebna radna mjesta koja im omogućuju korporacije, iako se često nanosi šteta zdravlju tih radnika kao i okolišu, dok velike kompanije iskorištavaju tu neravnotežu moći. Korporacije u Tajlandu i Peruu su zaprijetile da ukoliko se provedu propisi o zaštiti okoliša, da će odseliti. Na savršeno konkurentskom tržištu to ne bi bio problem ukoliko primjerice jedna rudarska tvrtka ode. Druga tvrtka lako može doći na njezino mjesto, no postoje velike prepreke ulasku. Razvoj rudnika nosi sa sobom ogroman rizik, budući da može koštati više od milijardu dolara. Stoga ukoliko jedna kompanija ode, a druga dođe na njezino mjesto, ona možda neće moći popuniti takvu rupu. Ili ako to učini, nova kompanija može zahtijevati još nepovoljnije uvjete. Prouzrokovano lošom usklađenošću poticaja, globalizacija zapravo povećava probleme. U zemljama u razvoju, konkurencija s ciljem privlačenja ulaganja može posljedično imati negativnu utрку. Velike kompanije žele poslovati u zemljama s najslabijim zakonima o okolišu i radu. Kada kompanije posluju u svojim zemljama, one preuzimaju određenu moralnu odgovornost za svoje postupke, čak i da nisu prisiljeni zakonima ili regulativama. S druge strane, kada kompanije djeluju u inozemnim državama, njihova moralna odgovornost je slabija. Mnogi voditelji ne bi ni pomislili tretirati svoje domaće radnike na način na koji tretiraju inozemne radnike ili okoliš. Oni često smatraju da je inozemna regulativa slabija, da države imaju koristi od njihovog ulaganja te da su radnici sretni jer imaju posao. Ignoriranje radnih uvjeta kao i uništavanje okoliša je mnogo lakše u tuđini. Dok su lokalni ljudi u takvim zemljama siromašni, kompanije smatraju da njihova zemlja i život manje vrijede. Kompanije često odgovornost prevaljuju na vlade, govoreći da je odgovornost vlada da usklade privatne i javne interese kao što je donošenje propisa o ograničavanju zagađivanja okoliša.

3.3. Amerikanizacija

Mnogi globalizaciju izjednačavaju s amerikanizacijom. Često se to naziva i osvajanje svijeta pod vodstvom SAD-a koji vojnim i ekonomskim pritiscima nastoje osigurati nadzor nad informacijama i svjetskim tržištem. Stoga, globalizacija je često shvaćana kao instrument jačanja SAD-a. Prema tom pristupu, Amerika je najsposobnija država za djelovanje u uvjetima globalizacije, što nužno ne mora značiti i negativan proces. U posljednjem desetljeću mnoge zemlje su nadahnute američkim političkim i ekonomskim modelima. Amerika se nameće kao uzor globalne uspješnosti, te samim time globalizacija usmjerava zemlje prema američkom načinu ponašanja. Autori koji globalizaciju izjednačavaju s amerikanizacijom, smatraju da je svjetska zajednica dobrovoljno odabrala baš Ameriku za uzor. Pravila su postavljena za novi međunarodni globalizirani sustav u koje je dopušteno ekonomsko natjecanje, ali ne i vojni sukobi. Države koje poštuju načela globalizacije mogu računati na podršku SAD-a. Dok s druge strane, one države koje ne poštuju načela i vrijednosti globalizacije mogu biti suočene i s vojnim prijetnjama, iako SAD gradi novi svjetski poredak u kojem su vojni sukobi zabranjeni, ipak uporaba oružja pod kontrolom najveće sile ostaje u pozadini kao posljednje moguće rješenje. U svom radu Turek (1999:104) ističe da se kao najveća svjetska sila ističe SAD, dok u stvaranju obveznih općih pravila mogu sudjelovati i druge zemlje svijeta.

Globalizacija se ne razvija ravnomjerno niti su njezine posljedice za svakog dobroćudne. Mnogima ona neugodno slična amerikanizaciji s obzirom da je SAD dominantna supersila u svjetskom poretku. Kao primjere vidljivih kulturalnih izraza globalizacije imamo Coca Colu ili McDonalds, koji potječu upravo iz SAD-a. Velika većina ogromnih multinacionalnih kompanija su američke. Prema mnogim autorima, globalizacija uništava lokalne kulture, ugrožava stanje siromašnih i povećava dohodovne nejednakosti u svijetu. „Globalizacija, dakle, prema nekima, stvara svijet pobjednika i gubitnika, nekolicine na brzom putu do obilja i većine osuđene na život jada i očajanja“ (Giddens, 2005:36).

Kao vrlo važan aspekt globalizacije ističe se rast međuovisnosti zemalja što ima posljedice na međunarodni poredak kao i na sigurnosna pitanja. Sve veći rast takve međuovisnosti zemalja diljem svijeta, zahtijevati će nove oblike upravljanja na

regionalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini. Osnovna zadaća međuovisnosti zemalja je smanjivanje anarhije u globalnoj poretku s ciljem stabilizacije i poticanja zemalja na razumno ponašanje u različitim međunarodnim aktivnostima.

SAD raspolaže gospodarskom veličinom, vojnom moći, kvalitetnim sustavom obrazovanja, masovnim medijima i slično, koji su nužni čimbenici za globalno vodstvo. O njihovoj moći govori i činjenica da je primjerice Internet stvoren u SAD-u, koji je jedan od ključnih elemenata američkog vodstva u 21.stoljeću. Uspoređujući EU s SAD-om, možemo reći da zasada EU ne raspolaže vojnom silom tolikog globalnog dosega kao SAD, a NATO je glavna institucija europske obrane. Možemo reći da je SAD u središtu međuovisnog globalnog sustava u svijetu, a za osiguranje takvog vodstva nužna je razrađena globalna vanjska politika. Američko globalno vodstvo ima dugu tradiciju. Njihovo globalno vodstvo također potiču i druge zemlje. SAD se ističe i kao vodeća znanstvena sila, a kad je riječ o visokotehnološkim proizvodima oni imaju monopol u računalima i zrakoplovstvu. Prema procjenama mnogih autora SAD je najjača ekonomska sila u svijetu i sigurno će to i ostati još dugi niz godina, njihova ekonomija je u stalnom porastu i ima veću stopu rasta nego većina država unutar EU-a.

4.Rast socijalne nepravde i siromaštva

„Više od milijardu ljudi nema pristup pitkoj vodi, a skoro tri milijarde ljudi nema zadovoljavajuće sanitarne uvjete za život (10 milijuna ljudi, od čega 4 milijuna djece umire godišnje od bolesti prouzrokovanih nečistom vodom ili lošim sanitarnim uvjetima). Kolera koja godišnje ubije oko 3 milijuna ljudi ima u 90 posto slučajeva uzrok u nečistoj pitkoj vodi. Do 2025. godine procjenjuje se porast na dvije trećine stanovništva koje će imati problema s pristupom i opskrbom pitkom vodom.“ (Šimleša:2006:31). S obzirom na sve manju dostupnost izvora pitke vode, kao i nekontrolirano i nejednako konzumiranje vode, smatra se da će upravo voda postati resursom zbog kojeg će se voditi ratovi u 21.stoljeću. Vodu se danas često naziva „prozirnim zlatom“.

Velike globalne institucije, poput Svjetske banke podupiru takve sukobe, sve većim inzistiranjem na privatizaciji vodenih resursa kao i njihove distribucije. Na taj način velike korporacije zauzimaju vodeće pozicije unutar sektora vode. Kada postignu privatizaciju namjerno podižu cijene vode. Stoga voda postaje roba, te sve više nestaje pravo svake osobe za pristupom čistoj pitkoj vodi. Voda sve više postaje nedostupan resurs, a vode zapravo ima i više nego dovoljno za sve. Pri tome velike korporacije uzimaju izvore vode pod svoje vlasništvo, imaju potpunu kontrolu nad njima, nameću sve više cijene i zarađuju ogromne profite znajući da je voda neophodna za život. Voda sve više postaje resurs do kojeg siromašni ne mogu doći. O nekontroliranoj, ali ujedno i nejednakoj konzumaciji vode govori podatak koji u svom radu iznosi Šimleša (2006:32), da se 2.5 milijardi galona vode koristi za navodnjavanje golf terena u svijetu, dok je ta ista količina dovoljna za podmirenje dnevnog minimuma vode za oko 4.7 milijardi ljudi. O nestašici vode u svijetu govori primjer da je nekad moćna rijeka Jordan sada samo mala rječica kao i podatak da se nivo Mrtvog mora spušta preko 1 metar godišnje. Indija je zemlja koja najviše strahuje da postane zemlja koja najviše trpi zbog nedostatka vode, dok s druge strane postoje područja koja obiluju vodom, kao što je npr.: Las Vegas. To je grad čiji su stanovnici jedni od najvećih potrošača vode u svijetu uopće. O tome svjedoči podatak da se 800 do 1000 litara vode konzumira po stanovniku dnevno. Južna Afrika trpi veliku nestašicu vode. Dok stanovnici Johannesburga nemaju pitke vode te

plaćaju skupu cijenu za njezino dopremanje, rudnici zlata nekoliko kilometara dalje svaki dan izlijevaju i do 100.000 kubičnih metara vode. Čista pitka voda crpi se iz dubokih pukotina i koristi se za razrjeđivanje visokoonečišćene tehnološke vode s ciljem da bi takva voda onda mogla zadovoljiti standarde kvalitete otpadne vode. To nikako nije u skladu s potrebama društva koje trpi nestašicu pitke vode. Nedostatak vode postaje veliki globalni problem koji bi mogao utjecati na gotovo 2 milijarde ljudi do 2025.-te godine. Velike korporacije sve više pljačkaju resurse. Posebno velik globalni problem predstavlja neodrživi konzumerizam prirodnih resursa u ekonomski bogatijim zemljama, pri tome se prvenstveno misli na Zapad. Šimleša (2006:32) ukazuje na činjenicu da jedan stanovnik SAD-a koristi za svoj način života 5 puta više energije, nego što to čini prosječan stanovnik Meksika, te 10 puta više nego stanovnik Kine i čak 30 puta više nego jedan stanovnik Indije.

Često se pitamo zašto su neki narodi tako siromašni, a neki bogati?! Jedni ističu da su glavni uzrok siromaštva pojedinih zemalja korupcija i nedostatak globalne trgovine, dok drugi ističu da se treba uzrok istraživati u ekološkom otisku. Ekološki otisak nam objašnjava zapravo kako živimo odnosno koliko zemlje je ljudima određene države potrebno da podrže svoj način života. Prema istraživanjima iz 2004.godine, može se zaključiti da čovječanstvo koristi Zemlju 20% više nego što to ona može podržati, odnosno 20% iznad nosivosti kapaciteta prirode. Prema izbornom programu Održivog razvoja Hrvatske (2014:4) „eksperti su izračunali da je čovjeku potrebno 1.8 ha površine za proizvodnju hrane, odjeću, resorpciju otpada i sl. Problem je u tome što raspon ekološkog otiska varira od 6.1 ha po čovjeku u najbogatijim zemljama, do 1 ha ili manje u siromašnima poput Konga koji troši 0.8 hektara potrošnje po stanovniku„. No, neke zemlje pridonose više, a neke manje tom ekološkom dugu, jer ne sudjelujemo svi jednako u njemu. SAD je definitivno na prvom mjestu s čak 9.57ha po stanovniku, ali ne zaostaje puno ni EU. S druge strane zemlje Južne Amerike imaju 3.1ha, a Afrika 1.2ha. Na temelju toga možemo zaključiti da je prosječnom stanovniku SAD-a potrebno gotovo 10 hektara za zadovoljavanje svojih životnih potreba. Razumljivo je da sam SAD nema toliko resursa, dok je primjerice jednom stanovniku Južne Amerike potrebno treba 3 puta manje za to isto.

Upravo taj konzumerizam ekonomski bogatijih zemalja zapravo sudjeluje u stvaranju siromaštva slabije razvijenih. Bogatije zemlje svojim načinom života pridonose i zapravo guraju siromašnije na sve veće iscrpljivanje prirodnih resursa.

Kada bi svi na svijetu živjeli kao stanovnici SAD-a bile bi nam potrebne 3 planete. Ekonomski bogatije zemlje svoj rast zapravo temelje na uvozu nosivog kapaciteta prirode iz siromašnijih, a njima na taj način otežavaju razvitak te im otimaju što im pripada. Na planeti nema toliko resursa da bi se svi mogli ponašati kao bogati na Zapadu. Resursi siromašnijih zemalja se iscrpljuju u nedozvoljenim količinama. S druge strane ekonomski bogatije zemlje štite svoja tržišta visokim carinama i subvencijama za svoje proizvode, što je dvostruka pljačka. Vlade razvijenih zemalja izdvajaju ogromne količine novca za razno subvencioniranje. „Te subvencije u SAD, u Europskoj Uniji i u Japanu dosežu najmanje 75% BDP svih afričkih zemalja južno od Sahare.“ (Mesarić:2007:356). Većina tih subvencija se koristi za projekte i investicije koje narušavaju zdravlje ljudi i okoliš, ali one drže na životu moćne globalne svjetske korporacije. Budući da se subvencije raspodjeljuju s obzirom na veličinu proizvodnje, onih najvećih proizvođača kojih ima 1% dobiju onoliko koliko i 80% najmanjih.

„Apsurdnost i neodrživost te situacije sa stajališta elementarne humanosti i etičnosti vidi se iz ovog podatka: svaka krava u Europskoj Uniji subvencionirana je u prosjeku sa dva USD dnevno, a pola stanovnika Trećega svijeta mora preživjeti s manje od dva USD na dan.“ (Mesarić:2007:357). Gotovo sve relevantne institucije ističu da hrane ima i previše, ali je glavni problem prekomjerna konzumacija bogatijih. Siromašni ljudi nemaju hrane ne zato što hrane nema, već što ju nemaju čime platiti. O toj tragičnoj činjenici kao i o moći svjetske elite govore podaci da oko 70% siromašnog stanovništva živi u područjima gdje se hrana proizvodi, te oko 80% pothranjene djece živi u zemljama zapravo s viškom hrane. Indija, koja ima preko 380 milijuna pothranjenih ljudi je ujedno i treći najveći proizvođač žita, zatim 90% prirodnih rezervi nafte nalazi se na području zemalja u razvoju, kao i 60% svjetskog plina. Najsiromašniji su zapravo oni koji hranu i proizvode.

4.1. Apsolutno i relativno siromaštvo

Prema podaci Hrvatske mreže protiv siromaštva (2016:14) pod apsolutnim siromaštvom podrazumijevamo situaciju u kojoj osobe nemaju ni za osnovne egzistencijalne životne potrebe, poput pitke vode, neodgovarajuće stanovanje, nedovoljno odjeće i lijekova. Apsolutno siromaštvo je dosta izraženo u zemljama u razvoju, te se prema navedenoj publikaciji procjenjuje da danas na svjetskoj razini oko 1.2 milijarde ljudi živi u ekstremnom siromaštvu. Dok je relativno siromaštvo stanje u kojem je pojedinim osobama razina prihoda značajno niža u odnosu na uobičajeni životni standard u toj zemlji. Značenje relativnog siromaštva se razlikuje od zemlje do zemlje te ovisi o standardu života kojeg uživa većina. Ljudi se smatraju siromašnima ukoliko im njihov prihod i resursi ne dozvoljavaju uživati standard koji se smatra prihvatljivim u zemlji u kojoj žive, te stoga imaju mnogobrojne životne poteškoće, poput nezaposlenosti, neodgovarajuće zdravstvene skrbi, niskih prihoda, te su vrlo često isključeni iz različitih društvenih aktivnosti. Razina siromaštva nije jednaka u zemljama u razvoju i u bogatijim zemljama. Pogrešno uspoređivanje može za posljedicu imati podcjenjivanje ozbiljnosti situacije siromašnih u svijetu. Primjerice, u bogatijim zemljama osoba koja je siromašna trpi manju materijalnu neimaštinu od osobe koja je siromašna u zemljama u razvoju. U zemljama u razvoju je veća vjerojatnost za ekstremno siromaštvo i veća je vjerojatno za neimanje osnovnih životnih potreba.

Ekstremno siromaštvo se danas smanjuje u udjelu svjetske populacije te u apsolutnim brojkama, te realistično možemo očekivati da će do 2025. godine svijet biti bez ekstremnog siromaštva. Neki od glavnih uzroka siromaštva svakako jesu:

- odsutnost trgovine,
- tehnološko nazadovanje,
- smanjenje prirodnih resursa, te
- rast populacije.

Kada postoji ekstremno siromaštvo, siromašni se iz takvih problema ne mogu sami izvući. Tada, primjerice siromašna sela nemaju asfaltirane ceste, kanale za navodnjavanje, elektrane i slično, dok je i ljudski kapital u takvim okolnostima vrlo slab. Stanovnici su gladni, bolesni i često nepismeni. Kada su ljudi siromašni, ne

možu ni štedjeti, te im je potreban sav prihod za preživljavanje. Jedan od ključnih čimbenika dugotrajnog siromaštva je neuspjeh vlasti. Najsiromašniji su često isključeni iz tržišta, zbog nedostatka obrazovanja. Vlade čak i kada imaju novac, vrlo često zanemaruju siromašne, a posebno ako su oni pripadnici vjerskih ili etničkih manjina.

U svojoj publikaciji, HMPS (2016:23) ukazuje da se relativno siromašno u EU mjeri na temelju linije relativnog dohodovnog siromaštva, a to podrazumijeva izračunavanje prosječnog nacionalnog dohotka. Linije siromaštva se obično kreću između 40% i 70% dohotka od kućanstava. Smatra se da osobe koje su ispod 60% prosječnog dohotka u riziku od siromaštva. Ukoliko se istražuje s koliko novca osoba živi ako je na liniji siromaštva u različitim državama, te razlike mogu biti zaista drastične. Prema publikaciji, HMPS (2016:31) „na primjer, samac na liniji siromaštva u Rumunjskoj živi od 2.161 eura godišnje, 3.476 eura u Bugarskoj, između 3.603 i 5.117 eura u Latviji, Litvi, Mađarskoj i Poljskoj. On/ona bi zarađivali 15.996 eura u Luksemburgu i 11.196 eura u Danskoj“.

4.2. Globalne nejednakosti

„Osim opasnosti od globalne krize, globalizacija povećava sve veći jaz između bogatih i siromašnih jer naime bogati tehnološki sve više napreduju, a siromašni sve više zaostaju što se onda ogleda i u nesrazmjeru njihovog bogatstva (Turek, 1999:47). Na slici 1. imamo kartu svijeta koja prikazuje crvenom bojom države u kojima stanovnici žive s manje od 765 dolara. Primjetno je da su te zemlje većinom smještene u Africi, zapravo gotovo čitava Afrika kao cjelokupan kontinent i u istočnoj Aziji. U tim područjima živi najviše osoba s niskim prihodima

Slika 1. Države s niskim prihodima

Izvor: Podaci Svjetske banke, 2004

Statistički podaci su zastrašujući. Udio najsiromašnije petine u svjetskim prihodima je pao sa 2.3% na 1.4% u posljednjih 10 godina, dok je s druge strane udio najbogatije petine svjetskog stanovništva porastao. O tome svjedoči i podatak da 20 zemalja u Africi južno od Sahare ima niže prihode danas nego u sedamdesetim godinama. U slabije razvijenim državama zaštita okoliša kao ni sigurnost nisu gotovo nikako zakonski uređeni. Velike multinacionalne kompanije često u takvim zemljama prodaju robu koja se inače u industrijskim zemljama ne smije prodavati jer je nekvalitetna ili opasna po zdravlje, poput lijekova, destruktivnih pesticida i slično. Mnogi ističu da se ovdje radi o globalnoj pljački. Uz ekološki rizik, širenje nejednakosti postaje svjetski problem. Međutim, za takvu situaciju ne treba kriviti samo bogate. Razumljivo je danas zapadne zemlje, odnosno industrijske imaju veći utjecaj od siromašnijih, no globalizacija se sve više decentralizira, te njezine posljedice osjećaju i zapadne zemlje također.

Ljudi koji globalizaciju krive za povećanje globalnih nejednakosti, u većini slučajeva misle na ekonomsku globalizaciju, odnosno na slobodnu trgovinu. No svima treba biti jasno da slobodna trgovina sama po sebi nije bezuvjetna prednost, posebno se to

odnosi na slabije razvijene države. Otvaranje zemlje slobodnoj trgovini može zapravo potkopati lokalno gospodarstvo, budući da zemlja koja postane ovisna o prodaji samo nekoliko proizvoda na svjetskom tržištu, ranjivija je na izmjene cijena kao i na tehnološke pomake. Trgovini je svakako potreban institucionalni okvir, kao i drugim oblicima ekonomskog razvoja.

„U posljednja dva desetljeća svjetska je proizvodnja narasla sa 4.000 milijardi dolara na 23. 000 milijardi dolara- broj siromašnih je u isto vrijeme narastao preko 20 posto“ (Beck,2001:354). Također Beck u svome radu ističe da je udio najsiromašnije petine svjetskog stanovništva u zaradi između 1960. i 1990.godine pao sa 4% na 1%, dok s druge strane 358 milijardera posjeduje više nego što zarađuje polovina svjetskog stanovništva.

Mnogi ističu da globalizacija svojim djelovanjem stvara dva odvojena svijeta. Prema podacima UN-a može se zaključiti da globalizacija povećava ekonomske nejednakosti zemalja, iako su ljudi procesom globalizacije povezani više nego ikad. Kritičari globalizacije sve veće bogaćenje bogatijih nazivaju globalnim apartheidom. Taj naziv potvrđuje činjenica da 200 najbogatijih osoba raspolažu prihodom koji je veći od prihoda koje posjeduje 2 milijarde osoba. „Polarizacija je specifičan proces nejednakosti, koji se pojavljuje kada na vrhu i dnu raspodjela prihoda i bogatstva raste brže nego u sredini“ (Plevnik,2003:60). Polarizacija se očituje nažalost u rastu ekonomskog siromaštva te se javlja kao globalni fenomen. Na opasnosti polarizacije uzrokovane globalizacijom posebno upozorava Crkva. Polarizacija je posebno naglašena u područjima Afrike, Latinske Amerike i Azije. Također polarizacija se pojavljuje i u bogatijim državama, poput Italije gdje je velika dohodovna nejednakost sjeverne i južne Italije. Sve je češći trend da se bogati sve više bogate i da su u manjini, dok s druge strane siromašnih ima sve više i njihova situacija postaje sve lošija. Za razlike između bogatih i siromašnih izvode se pojmovi, Globalni sjever odnosno Prvi svijet i Globalni jug umjesto Treći svijet kojem pripadaju Afrika, Azija, Srednji Istok i Južna Amerika. „Da je postojeći model međunarodne trgovine prilagođen interesima razvijenih industrijskih zemalja otkriva podatak prema kojem 70% prihoda od te trgovine prisvajaju razvijene zemlje, iako 80% svjetskoga stanovništva živi u zemljama Trećega svijeta“ (Mesaric:2007:356). Dok s druge strane imamo primjer Njemačke, SAD-a i Japana koji sa samo 9% svjetskog stanovništva raspolažu s više od pola svjetskog dohotka. Takve razlike bi u

budućnosti još više mogle produbiti sukobe između bogatih i siromašnih. Kritičari globalizacije često ukazuju na siromaštvo sve većeg broja ljudi u svijetu. U utrci između ekonomskoga rasta i rasta stanovništva zasada pobjeđuje rast stanovništva, čak i u slučaju kada opada postotak ljudi koji žive u siromaštvu, raste apsolutni broj. Prema Svjetskoj banci kako je već u radu spomenuto, siromašni su oni koji žive s manje od dva dolara dnevno, dok se kao apsolutno siromaštvo smatra život s manje od jednog dolara dnevno. U takvim okolnostima život ljudi je brutalan. Očekivani životni vijek je uglavnom ispod pedeset godina, zdravstvena skrb je vrlo oskudna, a dječja neishranjenost učestala. Svakog dana takvi ljudi provedu sate i sate u potrazi za samo pitkom vodom.

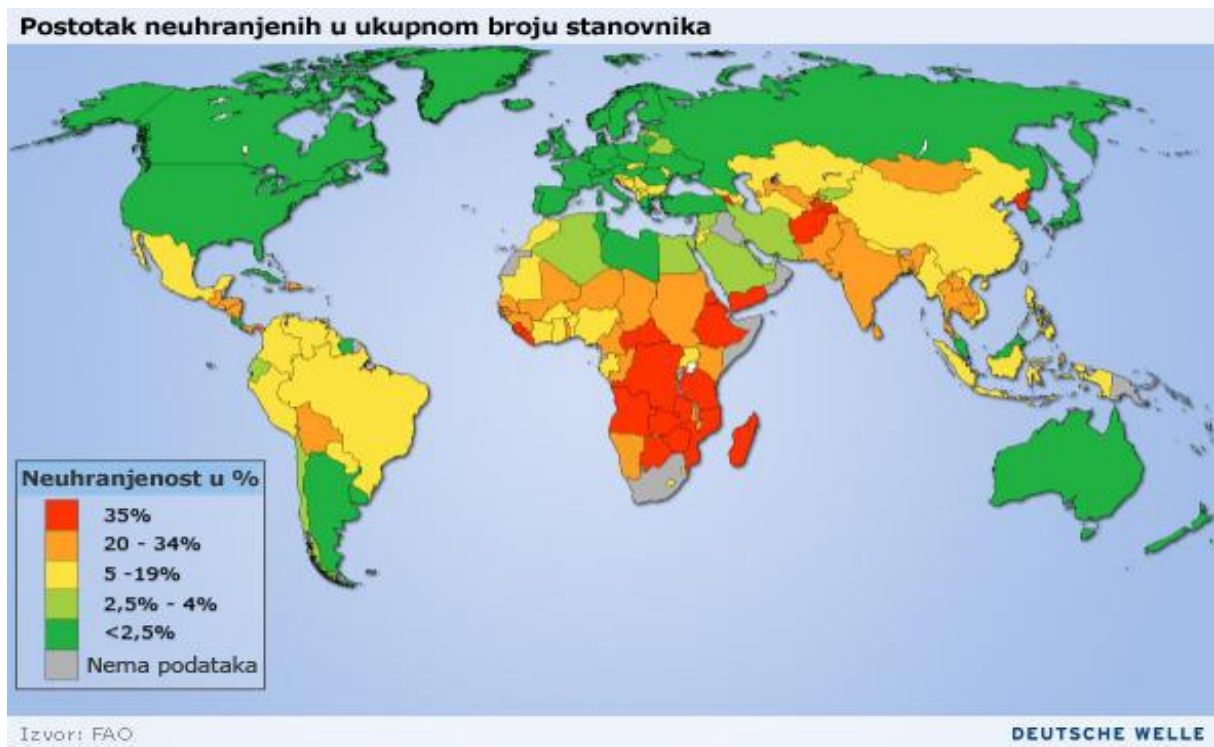
4.3. Glad i siromaštvo

Beck (2001:355) tvrdi kako svakim danom u svijetu više od 35.000 djece umre od civilizacijskih bolesti koje bi se lako mogle spriječiti ili izliječiti uz pravodobnu prevenciju, a radi usporedbe navodi primjer da u dva dana u svijetu umire više djece nego što je poginulo Amerikanaca za vrijeme Vijetnamskog rata.

Siromaštvo je vrlo visoko u Africi i velikom dijelu Azije, te gotovo dvije trećine Afrikanaca prema tome živi u ekstremnom siromaštvu. Situacija postaje loša također i u EU. 2012.godine relativno siromaštvo je iznosilo 16.8%, a već 2014.godine popelo se na 17.2%. Takvi pokazatelji su vrlo zabrinjavajući. Glavna prepreka za smanjenje siromaštva je nedostatak pouzdanih radnih mjesta, kao i ponude poslova, kako u bogatim, tako i u siromašnim zemljama. Na slici 2. imamo prikaz u kojim dijelovima svijeta ima najviše ljudi koji su neuhranjeni. Podaci opet ističu Afriku kao kontinent s

najlošijom statistikom. Crvenom bojom je prikazano u kojim zemljama postoji više od 35% neuhranjenih gledano u ukupnom broju stanovnika.

Slika 2. Postotak neuhranjenih u svijetu, 2009.

Izvor: FAO (2009), dostupno na: <http://www.dw.com/hr/preko-1000000000-gladnih-u-svijetu/a-4901175> (posjećeno 25.4.2017.)

Broj ljudi koji gladuju danas je premašio i brojku od jedne milijarde, što je oko 6% svjetskog stanovništva prema podacima UN-a. 1970.godine je broj gladnih u svijetu po prvi puta nadmašio jednu milijardu, što je bila posljedica svjetske gospodarske krize. Ali broj gladnih je rastao i prije gospodarske krize. 2014.godine, organizacija UN-a je objavila da se broj ljudi koji gladuju smanjio za 100 milijuna. 1990.godine u svijetu je bilo 1,9 milijarde u ekstremnom siromaštvu, dok je 2015.godine taj broj iznosio 836 milijuna. Vrlo ambiciozni ciljevi iz 2000.godine, tzv Milenijski ciljevi razvoja, prema kojima se trebalo do 2015.godine smanjiti na pola broj neuhranjenih, očito da se nije ostvarilo. Opći napredak u borbi protiv gladi krije velike regionalne razlike. Primjerice, Podsaharska Afrika u posljednjih godina nije puno napredovala, te

je u tom području svaka četvrta soba pothranjena. Dok se Brazil ističe kao uspješan primjer. U Brazilu je ekonomski rast dosta smanjio siromaštvo, ali velika zasluga pridaje se njihovoj vladi bez koje se to ne bi ostvarilo.

Svijet postaje sve bogatiji, a broj siromašnih je nažalost sve veći. Globalna nejednakost se uvelike mijenjala u posljednjih 30 godina. Tijekom 80-ih godina svijet je bio podijeljen na razvijene i nerazvijene zemlje, a u prvu skupinu zemalja su pripadale Europa, Japan i Sjeverna Amerika, dok je ostatak svijeta bio siromašan. 1988.godine, prema podacima Svjetske banke, prosječna plaća je bila 30 puta veća u razvijenim zemljama nego u siromašnim. Od kraja Drugog svjetskog rata pa do 1975.godine, industrijalizacija je izazvala ekonomski rast koji je stvorio velik broj dobro plaćenih radnih mjesta za zaposlenike srednje stručne spreme, te je time rastao srednji stalež. Dok je većina siromašnih ljudi bila u sve većem zaostatku u usporedbi s razvijenim dijelovima svijeta. S padom zlatnog doba srednje klase, došlo je do rasta zastupljenosti jeftinih usluga i dobara iz azijske radne snage, te su siromašne zemlje u razvoju počele graditi svoje gradove, tvornice i slično. Sljedećih godina su plaće u tim zemljama iz siromaštva izvukle milijune ljudi u Indiji, Kini, na Bliskom Istoku te Latinskoj Americi. Do 2011.godine razlike između bogatih i siromašnih nisu bile tako velike. Zatim je pojava Interneta pridonijela širenju nejednakosti. Pojava Interneta za posljedicu je imala da više nije bio potreban velik broj radnika. Istovremeno, prebacivanje poslovanja u zemlje s jeftinijom radnom snagom rezultiralo je gubitkom poslova i plaće za mnoge ljude, dok u posljednjih 30 godina plodove globalnog rasta ubiru razni menadžeri i direktori, dok srednja i niža klasa postaju nepotrebni u vlastitim državama. Ukoliko se nastavi takav trend, nejednakosti će izazivati još veći bijes i nezadovoljstvo. Okretanje država osnovnim životnim potrebama građana bio bi dobar početak, te bi ekonomija u takvim okolnostima bila manje nepoštena.

Multinacionalne institucije poput Svjetske banke, te Ujedinjeni narodi su se sve više počeli usredotočavati na smanjenje siromaštva, što je konačno postalo svjetska briga. 2000.godine, na Tisućljetnom sastanku na vrhu u Ujedinjenim narodima u New Yorku, sastalo se otprilike 150 šefova vlada ili država. Potpisali su Tisućljetne razvojne ciljeve te se obvezali da će smanjiti siromaštvo za polovicu do 2015. Na sastanku je naglasak bio ne samo na neadekvatnom dohotku, već i na nedostupnost vode i neadekvatnu zdravstvenu zaštitu. Do nedavno su u raspravama o ekonomskoj

politici glavna stajališta bila od MMF-a. MMF se usredotočio na inflaciju, a ne na nezaposlenost, siromaštvo ili nadnice. Oni su smatrali da je u njihovoj nadležnosti svjetska ekonomska stabilnost, dok je smanjenje siromaštva u zadaćama Svjetske banke. Takva orijentiranost na inflaciju i zapostavljanje zaposlenosti uzrokovalo je više nezaposlenosti kao i više siromaštva. MMF je barem službeno smanjenje siromaštva sada učinio i svojim prioritetom, što je dobra vijest. Danas je svima postalo jasno da samo po sebi otvaranje tržišta neće utjecati na smanjenje siromaštva, već je potrebno za taj cilj više pomoći kao i puno pravedniji trgovinski režim.

Mnogi smatraju da globalizaciju treba prihvatiti s njezinim manama. Danas je većina svijeta počela živjeti u demokracijama, te stoga ukoliko globalizacija ne koristi većini ljudi, oni će negodovati. Ukoliko želimo promijeniti način upravljanja globalizacijom, prvo moramo promijeniti način razmišljanja. Čak polovina čovječanstva, poput Azije, Kine i Indije se integrira u svjetsko gospodarstvo. Gotovo 2.4 milijarde ljudi čije države su bile izrabljivane i trpjele kolonijalizam i ratove, tijekom četvrt stoljeća su doživjele neviđene stope rasta. Prosječni rast Kine u zadnjih trideset godina je bio trostruko veći nego nakon Drugog svjetskog rata kada je rast rijetko premašivao 3%. Taj uspjeh se može zahvaliti djelomično i globalizaciji.

4.4. Bogatstvo i siromaštvo naroda

Autori knjige „Zašto narodi propadaju“, Daron Asemoglu i Jamesa A. Robinson, istražuju uzroke bogatstva i siromaštva pojedinih zemalja. Knjiga započinje primjerom grada Nogalesa, koji je podijeljen na dva dijela. Pri tome sjeverni dio grada pripada američkoj saveznoj državi Arizoni, dok južni dio pripada meksičkoj saveznoj državi Sonori. Etnički sastav stanovništva kao i geografske značajke su jednake, ali ipak su

u američkom dijelu grada kriminal i korupcija manji, zdravstvo i prometnice bolje, prihodi i životni vijek viši. Autori ističu da su glavni razlog tome različite političke i ekonomske institucije država Meksika i SAD-a. Autori knjige ističu da glavni razlog bogatstva ili siromaštva treba tražiti upravo u institucijama pojedinih zemalja. Institucije je moguće doživljavati kao zakone koji motiviraju stanovnike da rade marljivo, budu gospodarski produktivniji i na taj način obogate i sebe i svoju državu.

U korist te teorije, državne granice pružaju najveći dokaz. Osim grada Nogalesa, tu su također i velike razlike između Sjeverne i Južne Koreje, kao i nekadašnje Zapadne i Istočne Njemačke, koje mogu poslužiti kao primjer. Ključno je pitanje zašto se u određenim državama razvijaju „dobre institucije“, a u drugima ipak ne?! Razlog se traži u povijesnom trajanju centralizirane vladavine, smatrajući pod time da što je dulja povijest neke vlade, da je veća vjerojatnost da će ta država imati bolje institucije. Primjerice naglo uvođenje državnih institucija u plemenske zajednice će biti neuspješno, jer plemena nemaju svijest o nužnosti djelovanja za širu dobrobit društva. Također, autori govore i o paradoksu „obrat sreće“, a riječ je o neeuropskim državama koje su Europljani kolonizirali u posljednjih 500 godina, koje su u početku bile naprednije, a danas su siromašnije zbog uvođenja tzv. ekstraktivnih institucija, koje podrazumijevaju mjere poput prisilnog rada, te izvlačenja bogatstva iz mase pojedinaca u korist vladajuće elite. Dok su se s druge strane u siromašnim kolonijama poput Australije i Kostarike, razvile tzv. poticajne institucije, jer kad su ih europljani naseljavali morali su sami raditi za sebe i to je razlog što su tamo razvijene institucije koje cijene i nagrađuju rad svojih građana. Kao treći faktor nastanka institucija, autori ističu „prokletstvo resursa“, smatrajući da takvo bogatstvo potiče razvijanje loših institucija, kroz korupciju i građanske ratove. Također osim institucija, ističu i geografski položaj zemalja i stanje okoliša. Države koje u neumjerenim količinama iskorištavaju svoje resurse time osiromašuju i same sebe.

Prema autorima te knjige se stoga razlikuju pozitivne institucije odnosno inkluzivne koje svojim djelovanjem pridonose blagostanju države, i negativne odnosno ekstraktivne institucije koje zaustavljaju ekonomski rast zemlje i zbog čijeg djelovanja države propadaju. Ekstraktivne institucije zapravo održavaju siromaštvo siromašnih zemalja, relociraju resurse od većine pojedinaca prema manjini koja ima političku moć. Takve institucije danas nalazimo u Africi, u Zimbabveu, Kolumbiji, Argentini, Egiptu itd. U osnovi tih institucija zapravo se nalazi moćna elita koja ih

stvara s ciljem bogaćenja na račun velike većine ljudi u društvu. Prema podacima UN-a polovicom 90-ih godina najbogatijih 5% stanovništva uživalo je 82% svjetskog bogatstva, a s druge strane najsiromašnija petina 1,4%. Takav nesrazmjer se sve više povećavao, na 86:1 u 2004.godini. „U SAD-u prosječan direktor korporacije zaradi 400 puta više nego običan radnik. Zadnji podaci govore kako je razlika između radnika i direktora u SAD-u skočila na nevjerojatnih 1:531“ (Šimleša:2006:24). Te razlike iz godine u godinu nažalost sve više rastu.

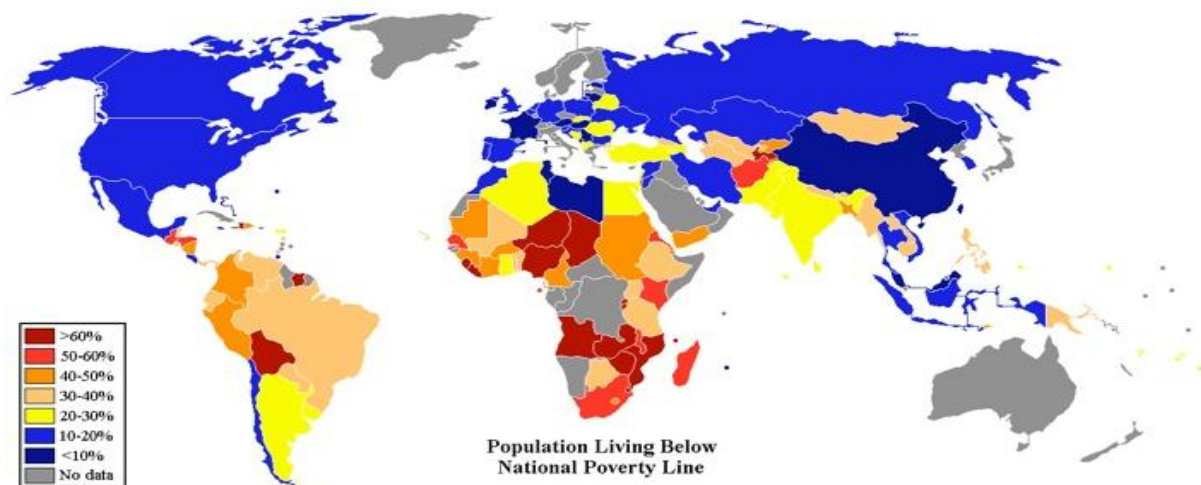
4.5.Proširenost siromaštva

„Sve veći jaz između sve manjega broja bogatih i sve većega broja siromašnih, zapravo je kontinuirana tendencija koja je počela još '70-ih godina prošloga stoljeća. Prema podacima UN-a odnos razlike u zaradi između 20 posto najbogatijih ljudi na planeti i 20 posto najsiromašnijih iznosio je tada 30:1. Početkom '90-ih godina prošloga stoljeća iznosio je 61:1 (Šimleša:2006:24). Jaz se sve više povećava, s time da je polovinom 90-ih godina čak 82.7% svjetskog bogatstva uživala najbogatija petina svjetskog stanovništva. Dok je s druge strane najsiromašnija petina imala 1,4% svjetskog bogatstva. 2004.godine, nesrazmjer se još povećao na 86:1. Primjerice, 1995.godine, najbogatijih 5% stanovništva je posjedovalo 49% ukupnih zarada. Nejednakosti su danas globalizirane i mogu se primijetiti u svakom aspektu društva. Siromaštvo je veliki problem i u razvijenim zemljama, poput SAD-a. Procjenjuje se da svaki deseti Amerikanac nema mogućnosti pravilno se prehranjivati. Smatra se da preko 20 milijardi ljudi posjećuje javne kuhinje i da o njima ovisi, dok je 60 milijuna ljudi u slabo plaćenim i nesigurnim poslovima. Čak 13.7% stanovništva u SAD-u je siromašno, a 45 milijuna ljudi nema ni zdravstveno osiguranje. Prema Šimleša (2006:24) oko 38.2% Amerikanaca danas živi u

opasnosti od gladi, a posebno zabrinjavajuće je da je od toga 14 milijuna djece kojima prijeti pothranjenost. Od 1975.godine, ekonomske nejednakosti su se povećale u svim bogatijim državama, dok je jedini izuzetak Njemačka.

S manje od 2 dolara dnevno danas živi gotovo polovina svjetskog stanovništva. Prema Svjetskoj banci 2 dolara na dan su minimum za zadovoljenje osnovnih potreba svakoga čovjeka. A u ekstremnom siromaštvu živi čak 1.2 milijarde ljudi, koji žive s manje od jednom dolara dnevno. Na slici 3. imamo prikaz postotka stanovništva u svijetu koji žive u siromaštvu. Na temelju toga možemo zaključiti da su najsiromašnije zemlje u Africi, posebice u južnoj Africi gdje u siromaštvu živi čak i do 60% stanovništva.

Slika 3. Postotak stanovništva koji žive u siromaštvu

Izvor: CIA, The World Factbook, 2008

Danas u svijetu oko 825 milijuna ljudi je u stanju gladi i pothranjenosti, dok je preko 250 milijuna maloljetne djece zaposleno kao dječja radna snaga. Svjetska banka voli naglašavati da je došlo do smanjena broja ljudi koji su u apsolutnom siromaštvu, no ukoliko izuzmemo Kinu koja je imala velike uspjehe, tada se ne radi o toliko velikom smanjenju siromaštva.

Preko 30.000 djece danas u svijetu umire od izlječivih infekcijskih bolesti, što govori o funkcioniranju današnjeg svijeta. AIDS-om je zaraženo oko 35 milijuna ljudi, a od toga je čak 2.5 milijuna djece. Također smrtnost od malarije se sve više povećava, a sve te brojke odražavaju načine života u zemljama u razvoju, a posebno u Africi. Različiti životni uvjeti uvjetuju i različita oboljenja stanovnika ekonomski siromašnijih i ekonomski bogatijih zemalja diljem svijeta. Ljudi u siromašnim zemljama umiru najčešće od preventivnih zaraznih bolesti kao što su malarija i tuberkuloza, dok s druge strane ljudi u bogatijim zemljama umiru od kardiovaskularnih bolesti, raka i slično, što je posljedica nedovoljnog kretanja, pušenja, nezdravog načina prehrane i slično. Prema Šimleša (2006:26-30) u zemljama u razvoju svake godine umre 2.3 milijuna ljudi od bolesti koje su se mogle spriječiti pravovremenom intervencijom i cijepljenjem. Samo 2% ljudi u Africi ima pristup lijekovima protiv AIDS-a. U tropskim područjima, u razdoblju od 1975.-1997.godine od ukupno 1.223 komercijalna lijeka, samo ih je 13 bilo iskorišteno za liječenje od zaraznih bolesti, jer ih u tim područjima ljudi nemaju mogućnosti kupovati, a upravo u tim područjima ljudi najviše i oblijevaju. „Čak pet od najprodavanijih deset lijekova u svijetu jesu lijekovi namijenjeni za srčane bolove, prekomjernu debljinu ili pretilost, žgaravicu i druge slične bolesti koje potječu od konzumiranja loše hrane ili nezdravog načina života. Tržište za te lijekove vrijedi više od 56 milijardi dolara. U SAD-u godišnji troškovi za liječenje ljudi s pretjeranom težinom iznose 117 milijardi dolara“ (Šimleša:2006:31).

5. Pokazatelji nejednakosti

Svakodnevno smo u raznim raspravama upozoreni o mogućim opasnostima od globalizacije, a to se posebno odnosi na gledišta dohodovne nejednakosti. U raspravama se često krivo tumače uzroci i posljedice. Pod jednakosti se smatra situaciju ako je dohodak jednako podijeljen između jedinica promatranja, tj. na način da svaka jedinica posjeduje dohodak iste razine. Stoga, možemo reći da je dohodovna nejednakost razlika u dohotku pojedinca i zajednice. Dohodovna nejednakost nije isto što i koncept dohodovne nepravednosti, jer nepravednost podrazumijeva društvene vrijednosti i norme. Mnogi autori ističu da se dohodovna nejednakost temelji na odnosima, a ne na jazu. Jazovi će se čak i povećavati kako se mijenja dohodak, a ako se to događa zbog gospodarskog rasta, jazovi ne trebaju prikazivati povećanje nejednakosti. Nejednakost stoga podrazumijeva da osoba ne može voditi zdrav i pun život, a dohodovna nejednakost je samo jedna dimenzija tog cijelog koncepta nejednakosti. Druge dimenzije mogu uključivati, primjerice, obrazovanje, političko sudjelovanje, zdravlje i slično.

Prema publikaciji HMPS (2016:33) „podaci dostupni za 2012. godinu pokazuju kako je 24,8 % populacije EU, odnosno 124,5 milijuna ljudi, u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. 16,9 % populacije u EU je u riziku od relativnog dohodovnog siromaštva, 9,9% je teško materijalno deprivirano i 10,5 % živi u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada.“ Primjerice, razlike između zemalja članica EU su dosta velike. Pa tako u Austriji, Luksemburgu i Švedskoj oko 15% populacije je u riziku od siromaštva, dok je Rumunjskoj i Bugarskoj taj postotak i preko 40%. Posebno zabrinjavajuće je da je rizik posebno izražen među mladima (18-24) te iznosi oko 23.1%. Također, zabrinjavajući je i podatak da su žene općenito u većem riziku od relativnog dohodovnog siromaštva, te stopa iznosi 17.6%. Ove brojke ne uključuju najekstremnije situacije, primjerice etničke skupine, imigranti, beskućnici i slično. Ključan čimbenik kod osoba u riziku od siromaštva je svakako nezaposlenost osoba. U državama članicama koje pogađa siromaštvo, ono je obično velik problem. Jaz rizika od siromaštva se općenito dosta povećao tijekom krize. Financijska kriza koja je započela 2008.godine u Europi nije stvorila siromaštvo, ali je svakako povećala razmjere i dubinu siromaštva. Posljedice su zastrašujuće, a dugotrajna isključenost mladih sa tržišta rada predstavlja goruće probleme za budućnost. EU je još

2000.godine odredila da će prevladati siromaštvo, a 2010.godine su se obvezali smanjiti siromaštvo za najmanje 20 milijuna ljudi. Podaci iz 2012.godine o postotku osoba u riziku od dohodovnog siromaštva nisu puno drugačiji od podataka iz 2005.godine.

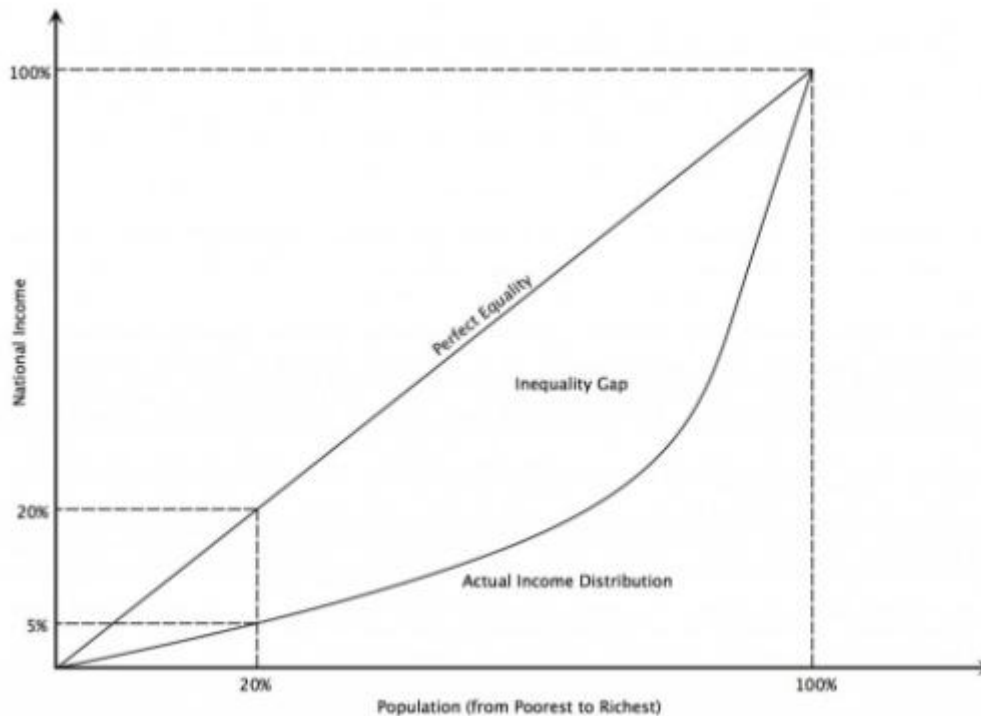
Siromaštvo je prije svega posljedica načina na koji je društvo organizirano, te načina na koji se dobra unutar zemlje raspoređuju. Mnogi smatraju da u bogatim zajednicama poput EU ne može biti siromašnih ljudi, ali to nije istina. U vrijeme štednje brojne su političke odluke pridonijeli povećanju siromaštva i nejednakosti između zemalja članica. Možemo reći da je siromaštvo multidimenzionalno te je potrebno razvijati svijet među ljudima o razlozima zbog kojih je nužno što prije pokušati iskorijeniti siromaštvo.

Siromaštvo danas nije posljedica kao što neki navode populacijskog rasta, nego prije svega ekonomskog i političkog sistema. Može se reći zapravo da siromašne zemlje financiraju neodrživi potrošački način života na Zapadu, kao i njihovo bogatstvo, dok s time ujedno financiraju i produbljuju svoje vlastito siromaštvo. Te to uzrokuje jednu od najapsurdnijih svjetskih pojava. U nastavku poglavlja ćemo se upoznati s ključnim pokazateljima nejednakosti u svijetu, te ćemo dobiti uvid u stvarnu situaciju i nesrazmjer u životnim uvjetima u različitim dijelovima svijeta.

5.1. Ginijev koeficijent

Dohodovna nejednakost se može prikazati Lorenzovom krivuljom, te se izražava u Ginijevom koeficijentu. Stoga je na grafikonu 1. prikazano funkcioniranje Lorenzove krivulje, koja prikazuje ekonomske nejednakosti.

Grafikon 1. Lorenzova krivulja

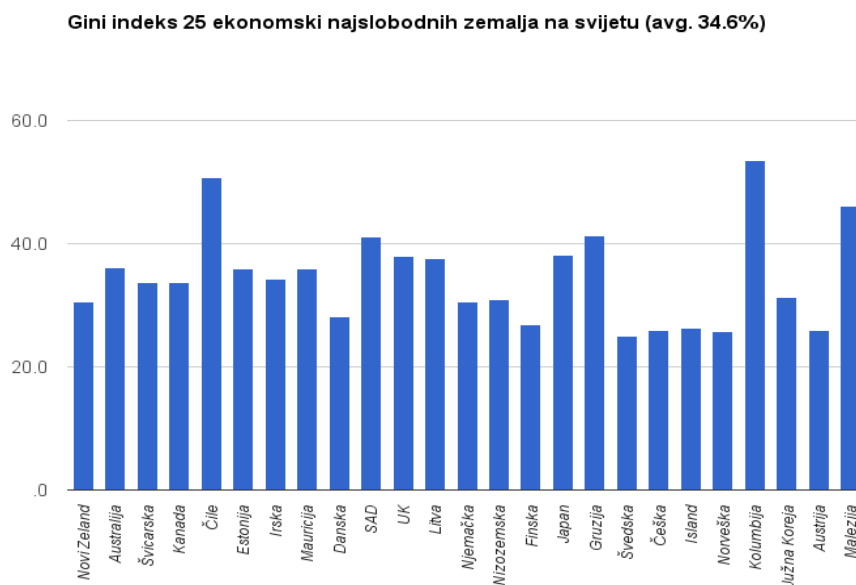

Izvor: Intelligent Economist: The Lorenz Curve and Gini Coefficient, dostupno na: <https://www.intelligenteconomist.com/lorenz-curve-gini-coefficient/> (posjećeno 23.4.2017.)

Na osnovici imamo postotak stanovništva, dok visina prikazuje postotak dohotka. U slučaju da su dohotci apsolutno ravnomjerno raspoređeni, Lorenzova krivulja bi bila identična s dijagonalom kvadrata, dok u slučaju da je raspodjela apsolutno neravnomjerna, Lorenzova krivulja bi ležala pod pravim kutom. Što je raspodjela ravnomjernija, to će krivulja biti bliže dijagonali, a što je raspodjela neravnomjernija, to će krivulja biti dalja od dijagonale. Također, što je veća nejednakost u raspodjeli dohotka, to će i Ginijev koeficijent biti veći. Koeficijent se kreće u rasponu od 0 do 1 ili od 0% do 100%. 0% podrazumijeva potpunu jednakost, dok 100% podrazumijeva

potpunu nejednakost u raspodjeli dohotka. Ginijevim koeficijentom izražava se mjera ekonomske nejednakosti. Prema Ginijevom koeficijentu koji mjeri ekonomske nejednakosti, Južna Afrika je na prvome mjestu. Dok uzimajući u obzir razvijene zemlje, SAD ima najveće nejednakosti u svijetu. Ekonomska i financijska kriza krajem prošlog desetljeća je razlike u dohocima bogatih i siromašnih dovela u središte pažnje. „Preko 20 milijuna ljudi ovisi o javnim kuhinjama i drugim programima za pomoć u prehranjivanju. Zadnji podaci Američkog ministarstva poljoprivrede (USDA) ističu kako se posljednjih pet godina glad u SAD-u povećala za 43 posto.“ (Šimleša:2006:46). Zbog toga su brojni građani organizirali provjede u SAD-u, ali i u ostalim razvijem zemljama. Građani su upozoravali na sve češći trend gdje je bogati sve više bogate. Na grafikonu 2. možemo uočiti da najniži Gini indeks imaju skandinavske zemlje u kojima je društvo pravedniji i najujednačenije.

Grafikon 2. Gini indeks 25 ekonomski najslobodnijih zemalja

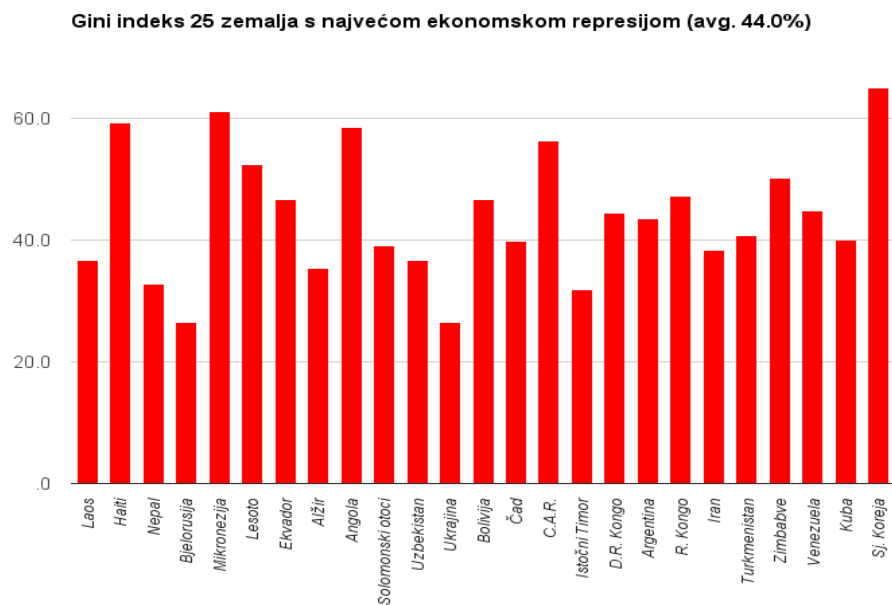

Izvor: L. Popov (2015) : Usporedba ekonomski najslobodnijih zemalja s onima s najvećom ekonomskom represijom (Republika.eu), dostupno na: <http://katkapital.com/usporedba-ekonomski-najslobodnijih-zemalja-s-onima-s-najvecom-ekonomskom-represijom/> (posjećeno 3.5.2017.)

Indeks ekonomski slobodnijih država je prosječno za oko 10% manji. Što manje slobode, to je više siromaštva i nejednakosti u državama. Nejednakosti su danas sve

veće. Ljudi se i prirodno uvelike razlikuju po svojim psihološkim i fizičkim karakteristikama, pa je i razumljivo da ne mogu svi ljudi na svijetu zarađivati jednaki dohodak. Nejednakosti su same po sebi prirodne, ali ne i tako ekstremne nejednakosti u svijetu. U područjima gdje postoji veća mogućnost nejednakih ishoda, veća je i motivacija za osobnim unapređivanjem, inovacijama te produktivnijim radom. S povećanjem bogatstva pojedinih društava, veća je vjerojatnost da će istovremeno doći i do povećanja dohodovnih nejednakosti. U takvim društvima su veće opasnosti od raslojavanja i osjećaja nepravde, što svakako ima negativan povratni utjecaj na razvoj tih zemalja.

Grafikon 3. Gini indeks 25 zemalja s najvećom represijom

Izvor: L. Popov (2015) : Usporedba ekonomski najslabodnijih zemalja s onima s najvećom ekonomskom represijom (Republika.eu), dostupno na: <http://katkapital.com/usporedba-ekonomski-najslabodnijih-zemalja-s-onima-s-najvecom-ekonomskom-represijom/> (posjećeno 3.5.2017.)

Globalizacijom započinju procesi koji se osjećaju u svim dijelovima svijeta. Međusobno povezivanje i globalizacija nacionalnih gospodarstava i finansijskih tržišta utjecali su na veliku ranjivost ukupne svjetske ekonomije. Najveće probleme imaju

zemlje s niskih dohotkom čije stanovništvo nije obrazovano te imaju nisku stopu pismenosti, a povezano s tim kratak životni vijek. To stanovništvo čini 55% svjetskog stanovništva i ostvaruje samo 1/5 dohotka visokorazvijenih. Dakle, nedostatak kapitala onemogućuje uvođenje novih tehnologija i poboljšanja u proizvodnji. Često jedna zapreka omogućuje drugu u začaranom krugu siromaštva. Globalizacija, dakle, dovodi do sve veće polarizacije između razvijenih i nerazvijenih zemalja, a globalizacija direktno doprinosi izražavanju nejednakosti kako između država, tako i unutar država. Svijet je danas bogatiji nego što je ikad bio, a tehnologija i dalje neprestano napreduje.

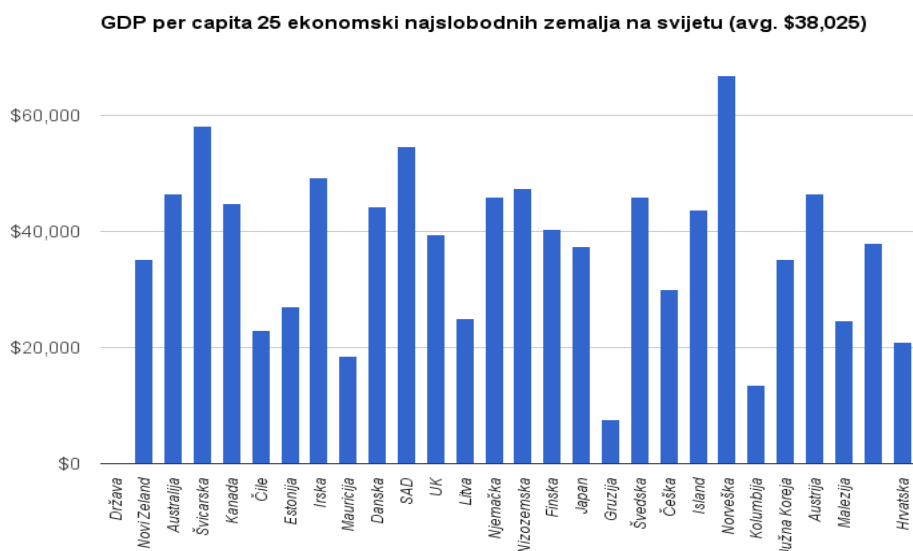
Siromašne zemlje su danas toliko siromašne da uzimaju novac u bilo kojem god obliku ga mogu dobiti, no događa se to da se zajam potroši, a zemlja je u još goroj situaciji nego prije odobravanja zajma. Zemlje u razvoju treba i trebalo bi tretirati drukčije nego razvijene zemlje. Razvijenim zemljama dozvoljava se previše, na štetu nerazvijenih zemalja, i to na način da odstupaju od načela najpovlaštenije nacije te dopuštaju niže carine na uvoz iz zemalja u razvoju. Jasno je kako sadašnji sustav čini preferencijalni tretman potpuno dobrovoljnim, te razvijene zemlje postupaju prema svom hiru, oduzimajući povlastice nerazvijenim zemljama ukoliko ne postupaju na način koji to razvijene zemlje traže od njih. Možemo reći kako je preferencijalni tretman postao politički instrument za prisiljavanje zemalja u razvoju da čine ono što razvijeni žele da čine.

5.2.GDP

Važan parametar prikaza nejednakosti je i GDP per capita koji mjeri bruto domaći proizvod po glavi stanovnika. Iz grafova 4. i 5. možemo zaključiti da je GDP slobodnih zemalja u prosjeku čak 5 puta veći od prosječnog GDP-a zemalja s vrlo niskim indeksom ekonomskih sloboda.

Problem siromaštva je gotovo uvijek vezan uz načine na koje se dobra raspodjeljuju u zemlji, odnosno uz nejednakosti. Ono podrazumijeva razlike u prosječnom dohotku, odnosno koliko zarađuju bogati, koliko siromašni te koliko kvalitetno države dijele svoj dohodak. Podaci o nejednakosti su temelj za razmatranje siromaštva. Raspodjela resursa svakako ima utjecaj na razmjere rizika od siromaštva. Problem siromaštva je gotovo uvijek vezan uz pitanje raspodjele dobara u državi. Najveće nejednakosti u EU su prisutne u Bugarskoj, Latviji, Litvi, Španjolskoj i Grčkoj, dok najnižu nejednakost u EU imaju Finska, Nizozemska, Slovenija, Austrija i Belgija. Takvim načinom raspodjele sve više raste razlika između ta dva ekstrema odnosno između vrha i dna.

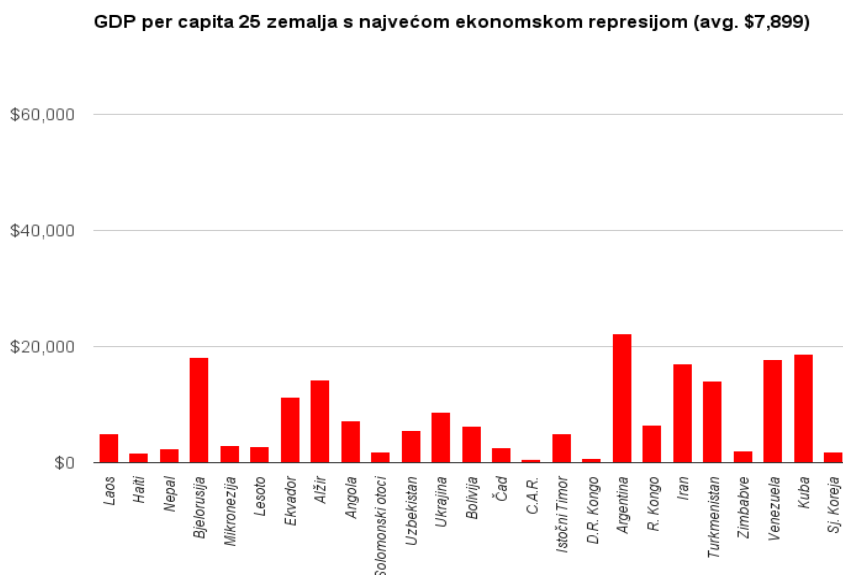
Grafikon 4. GDP per capita ekonomski najslabodnijih zemalja

Izvor: L. Popov (2015) : Usporedba ekonomski najslabodnijih zemalja s onima s najvećom ekonomskom represijom (Republika.eu), dostupno na: <http://katkapital.com/usporedba-ekonomski-najslabodnijih-zemalja-s-onima-s-najvecom-ekonomskom-represijom/> (posjećeno 3.5.2017.)

Na temelju grafikona 5. primjećujemo da najniži GDP per capita imaju afričke države, posebice Niger i Kongo koji je prelaze ni 1000 dolara po glavi stanovnika. Dok su skandinavske zemlje društva s najvišim GDP per capita u svijetu. Ključan razlog tome su prije svega institucije. Bogate zemlje gotovo da i nemaju korupcije, dok su najsiromašnije ujedno i najkoruptivnije zemlje u svijetu, što ima veliki utjecaj na kvalitetu školstva, zdravstva kao i ostalih institucija. Ukoliko imamo slučaj da je rast prosječnog dohotka per capita praćen porastom siromašnog stanovništva, onda postoji velika opasnost da koristi od privrednog rasta prisvoji bogata klasa. Radi toga siromašni ostaju bez povećanja životnog standarda. Ukoliko s ekonomskim rastom, istovremeno raste i nejednakost, koristi od napretka prisvajaju bogati. Posljedično, ekonomski rast nije dovoljno sredstvo za reduciranje siromaštva, nego se mora pristupiti korektivnim mjerama s ciljem ujednačenije raspodjele dohotka unutar društva.

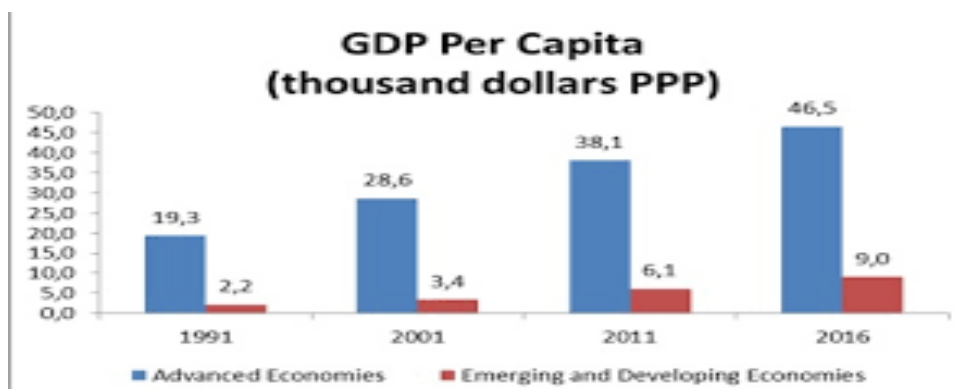
Grafikon 5. GDP per capita zemalja s najvećom represijom

Izvor: L. Popov (2015) : Usporedba ekonomski najsiromašnijih zemalja s onima s najvećom ekonomskom represijom (Republika.eu), dostupno na: <http://katkapital.com/usporedba-ekonomski-najsiromašnijih-zemalja-s-onima-s-najvecom-ekonomskom-represijom/> (posjećeno 3.5.2017.)

Danas je opće poznato da koristi od gospodarskog rasta uvelike ovise o raspodjeli dohotka koji je ostvaren ekonomskim napretkom. Raspodjela dohotka podrazumijeva raspodjelu proizvodnih čimbenika, rada i kapitala, dok mjere raspodjele utvrđuju udio dohotka koje ostvaruju pojedinci unutar dohodovnih skupina. Na taj način se dobiva postotak ukupnog dohotka kojeg na raspolaganju imaju različitim dohodovnim skupinama stanovništva. Rastuća dohodovna nejednakost je prema mnogima posljedica globalizacije i gospodarskoga rasta. Razlikuje se nekoliko koncepata nejednakosti vezanih uz globalizaciju. Prvi se odnosi na nejednakost unutar nacija, odnosno na razliku u prosječnom dohotku kojeg posjeduju stanovnici iste države. Druga se odnosi na nejednakost između nacija što podrazumijeva razlike između prosječnog dohotka po stanovniku između različitih zemalja. A treći koncept podrazumijeva zbroj oba navedena koncepta. Nejednakost se odnosi na dohodovnu nejednakost između svih ljudi diljem svijeta bez obzira u kojoj zemlji žive. Učinak nejednakosti na globalizaciju je teško utvrditi, ali danas je sve češće mišljenje da rast i nejednakost ne moraju biti suprotstavljeni ciljevi. Rast gospodarstva i ljudski razvoj zajedno mogu biti osnažujuće odrednice, i stoga gospodarski rast može smanjivati siromaštvo. Na grafu 6. imamo usporedbu GDP per capita koje ostvaruju zemlje u razvoju i razvijene ekonomije u svijetu. Iako je GDP zemalja u razvoju u stalnome porastu, to je nedovoljno i izrazito nisko u usporedbi sa razvijenima. 1991.godine, omjer razvijenih i nerazvijenih je bio 8:1, dok je 2016.godine omjer bio 5:1.

Grafikon 6. GDP per capita razvijenijih i ekonomija u razvoju

Izvor: R. Desai (2016): Economics Education: Development of Nation, dostupno na:

<http://drrajivdesaimd.com/2016/01/05/development-of-nation/comment-page-10/> (posjećeno 5.5.2017.)

Na tablicama 1. i 2. imamo prikaz 10 najsiromašnijih i 10 najbogatijih država u svijetu prema GDP per capita. Iz tablica je vidljivo da su razlike između bogatih i siromašnih jako izražene i dramatične.

Tablica 1. GDP per capita najsiromašnijih država

	Country	2009	2010	2011	2012	2013 ▲
1	Congo - Kinshasa	\$311.89	\$328.87	\$348.53	\$368.91	\$394.25
2	Zimbabwe	\$428.91	\$472.75	\$529.63	\$558.58	\$589.46
3	Burundi	\$566.80	\$582.15	\$604.96	\$625.43	\$648.58
4	Liberia	\$564.75	\$582.63	\$625.74	\$672.56	\$716.04
5	Eritrea	\$680.18	\$683.08	\$735.17	\$776.79	\$792.13
6	Central African Republic	\$738.10	\$751.95	\$773.98	\$800.22	\$827.93
7	Niger	\$674.52	\$733.68	\$742.43	\$815.35	\$853.43
8	Malawi	\$782.72	\$821.35	\$850.82	\$857.67	\$893.84
9	Madagascar	\$939.73	\$931.79	\$944.47	\$955.31	\$972.07
10	Afghanistan	\$855.91	\$912.23	\$967.53	\$1,053.81	\$1,072.19

Izvor: Business Insider (2015) : The 23 poorest countries in the world, dostupno na: <http://www.businessinsider.com/the-23-poorest-countries-in-the-world-2015-7> (posjećeno 22.5.2017.)

Afričke države potpuno dominiraju listom najsiromašnijih država u svijetu. One se suočavaju s razarajućim siromaštvom. Kao najsiromašnja zemlja na svijetu rangirana na prvom mjestu je Demokratska Republika Kongo, čiji građani prosječno godišnje zarađuju skromnih 394 dolara. Građani ove države se suočavaju također i s velikim problemom ljudskih prava, te je i građanski rat mnogo utjecao da se ova država nađe u ovakvoj situaciji. Dok su s druge strane Katar, Luxemburg i Singapur, prema istraživanjima najbogatije države, iako se sve tri ubrajaju u skupinu najmanjih država. Ukoliko pogledamo razliku u BDP-u Katar (105.000\$) i Demokratske

Republike Kongo (394\$), možemo vidjeti koliki je zapravo jaz i nesrazmjer između bogatih i siromašnih. Dok jedni uživaju sva moguća prava, drugi se bore s problemima ljudskih prava, nezaposlenosti, gladi i siromaštva. Takve brojke nam daju uvid u stvarno stanje i mnogo nam govori o današnjoj situaciji u svijetu. Iako mnoge bogatije države danas tvrde da mnogo svojih sredstava ulažu u siromašnije ekonomije svijeta, stvarna situacija je da bogati iz dana u dan postaju sve bogatiji, dok siromašne države sve više tonu prema dnu zbog nasilja u svojim državama, sukoba i korupcije izazvanih siromaštvom.

Tablica 2. GDP per capita najbogatijih država

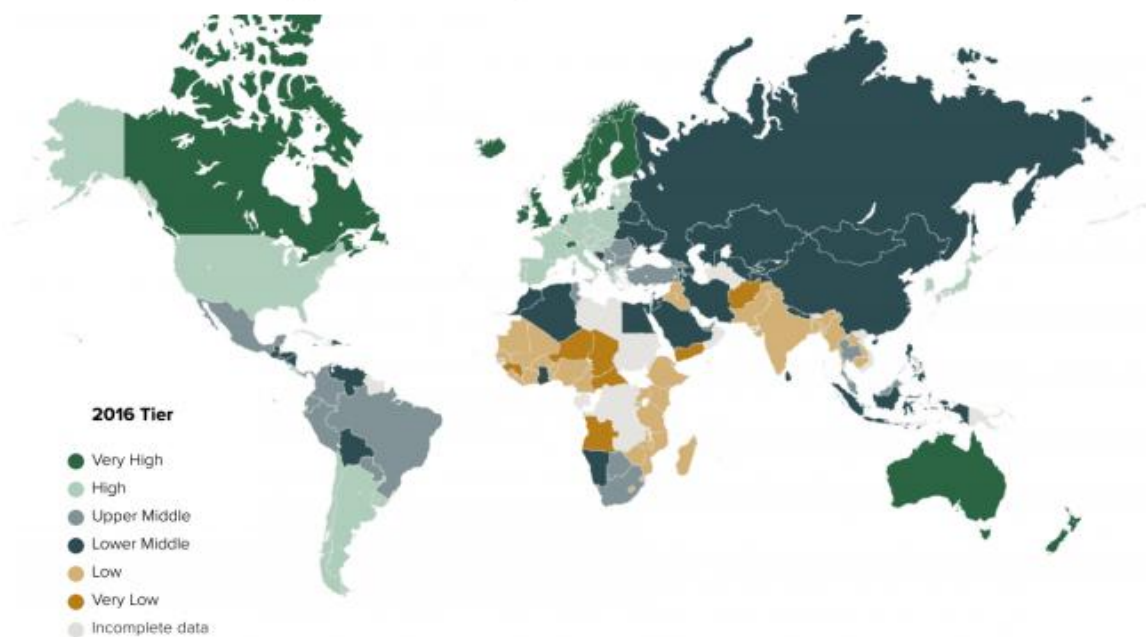
	Country	2009	2010	2011	2012	2013
1	Qatar	\$77,445.61	\$88,313.13	\$97,987.01	\$102,211.00	\$105,091.42
2	Luxembourg	\$76,832.29	\$78,641.61	\$79,777.99	\$79,785.04	\$79,593.91
3	Singapore	\$49,919.56	\$56,865.16	\$59,594.79	\$60,409.98	\$61,567.28
4	Norway	\$51,922.18	\$52,034.15	\$53,157.75	\$55,008.77	\$56,663.47
5	Brunei Darussalam	\$50,985.72	\$52,091.22	\$53,557.21	\$54,388.65	\$55,111.20
6	Hong Kong	\$44,120.22	\$47,369.93	\$50,296.10	\$51,494.15	\$53,432.23
7	United States	\$45,461.43	\$46,811.06	\$48,328.25	\$49,922.11	\$51,248.21
8	United Arab Emirates	\$45,913.80	\$45,759.38	\$47,728.78	\$49,011.59	\$49,883.58
9	Switzerland	\$41,785.02	\$43,156.72	\$44,451.65	\$45,417.81	\$46,474.95
10	Australia	\$38,595.00	\$39,674.44	\$40,949.02	\$42,640.28	\$44,073.81

Izvor: Business Insider (2015) : The 23 richest countries in the world, dostupno na: <http://www.businessinsider.com/the-23-richest-countries-in-the-world-2015-7> (posjećeno 22.5.2017.)

5.3. Indeks kvalitete života i indeks ljudskog razvoja

Veličina bruto domaćeg proizvoda ne može biti jedino mjerilo bogatstva pojedine države, a to prikazuje i slika 4. Dolje, koja prikazuje indeks kvalitete života. BDP ne uračunava primjerice stopu kriminala, zaštitu okoliša, zdravstvenu zaštitu, ne registrira socijalne razlike između građana i slično. Postoje države koje bilježe porast bogataša koji zarađuju sve više od ekonomskog napretka, te sve veći broj siromašnih, iako njihove države bilježe rast prihoda i veliki ekonomski napredak. Stoga, BDP ne može biti jedino mjerilo, jer ne registrira neke od najvažnijih čimbenika.

Slika 4. Indeks kvalitete života, 2016.

Izvor: Social Progress Indeks (2016)

Social Progress Indeks je zasnovan na socijalnim i ekološkim pokazateljima te predstavlja najopsežniju sliku o kvaliteti života u pojedinoj državi. Prema indeksu zemlje se rangiraju prema napretku koje su ostvarile u područjima zaštite okoliša, blagostanja, zadovoljenja temeljnih ljudskih potreba. Na vrhu liste nalaze se Kanada i Finska, zatim Danska, Austrija i Švicarska. Hrvatska se nalazi na 33.mjestu od 160

zemalja koje su sudjelovale u istraživanju. Dok se na samome dnu nalaze Zambija, Vijetnam, Sudan i Turkmenistan. Veliko iznenađenje predstavljaju relativno razvijene države koje su se plasirale ispod 150 mjesta, a to su Luksemburg i Malta. SAD, iako imaju najrazvijeniju ekonomiju, smještene su tek na 19.mjesto, budući da imaju visoke stope ubojstava i nejednakosti u pristupu kod visokog obrazovanja. Svijetu je potrebno više zemalja poput Kostarike, čiji skroman BDP per capita iznosi samo 14.2 dolara, a ostvaruje mnogo društvenog napretka i zauzela je 28.mjesto.

HDI odnosno Human Development Indeks, indeks ljudskog razvoja se u posljednjih nekoliko godina izrazito pogoršao, odnosno u padu je u čak 21 državi. Uveden je od strane UN-a početkom dvadesetih godina 20.stoljeća. Prema tom indeksu svakoj državi se daju bodovi od 0.001 pa do 1.0, a bodovi se daju na temelju očekivane životne dobi, dohotka i obrazovanja. Države koje imaju HDI veći od 0.8 smatraju se razvijenima.

Tablica 3. Zemlje s izrazito visokim HDI

HDI rank	Human Development Index (HDI)	
	Value	
	2014	
VERY HIGH HUMAN DEVELOPMENT		
1	Norway	0.944
2	Australia	0.935
3	Switzerland	0.930
4	Denmark	0.923
5	Netherlands	0.922
6	Germany	0.916
6	Ireland	0.916
8	United States	0.915

Izvor: UNDP: Human Development Report (2015)

Indeks ljudskog razvoja smatra se najrelevantnijim indeksom koji mjeri društveno blagostanje. Blagostanje građana je teško mjeriti. Ekonomisti svoje prosudbe o blagostanju najčešće temelje na mjerenju bruto domaćeg proizvoda. Svakako postoji jasna veza između kvalitete života i visine BDP-a. Stanovnici bogatijih zemalja žive duže, zdraviji su, imaju bolji pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovaniji su i slično. No, mnogi znanstvenici smatraju da je samo BDP nedovoljan pokazatelj kvalitete života.

BDP ne uključuje jedan od najvažnijih pokazatelja, poput jednakost raspodjele bogatstva. Iz tablica 3. i 4. možemo zaključiti da su među najrazvijenijim državama svijeta prema HDI: Norveška, Švicarska, Austrija i Danska čiji građani uživaju bolji životni standard. Dok su države s najnižim indeksom: Nepal, Kenija, Nigerija, Angola, Pakistan i ostale prikazane u tablici dolje, koje bilježe lošu zdravstvenu zaštitu, niže obrazovanja i kraći životni vijek svojih građana.

Tablica 4. Zemlje s izrazito niskim HDI, 2014.

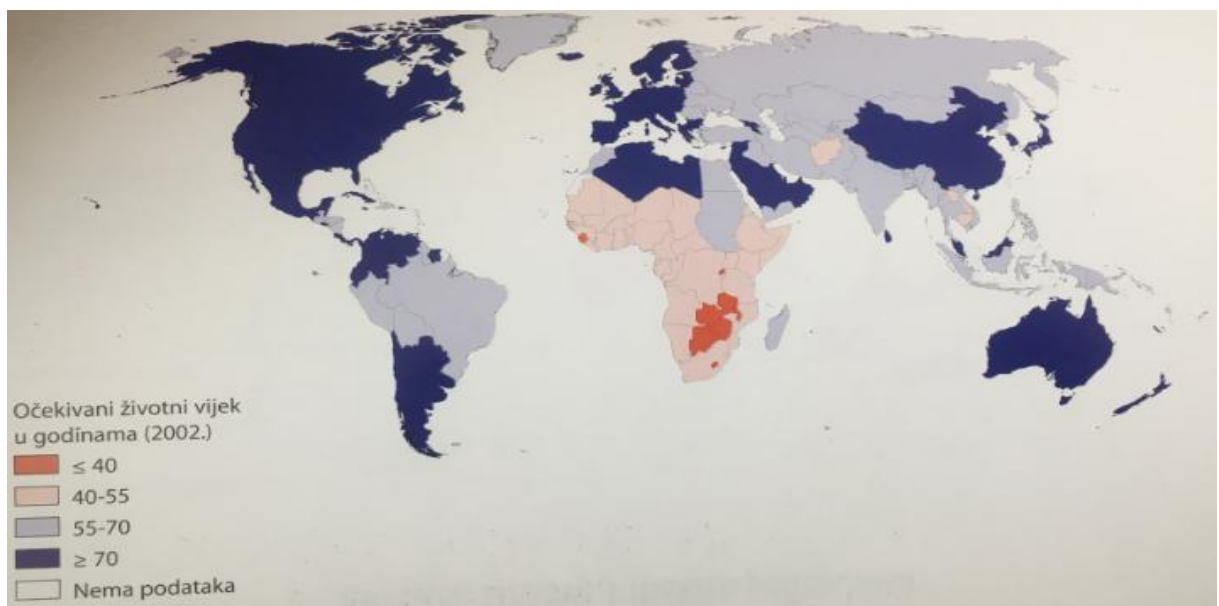
LOW HUMAN DEVELOPMENT		
145	Kenya	0.548
145	Nepal	0.548
147	Pakistan	0.538
148	Myanmar	0.536
149	Angola	0.532
150	Swaziland	0.531
151	Tanzania (United Republic of)	0.521
152	Nigeria	0.514
153	Cameroon	0.512
154	Madagascar	0.510
155	Zimbabwe	0.509

Izvor: UNDP: Human Development Report (2015)

HDI prikazuje odnos dohotka i blagostanja, te on nije običan indeks. HDI pruža bolji uvid u osnovni aspekt ljudskih života, te pruža sliku razvoja pojedine države u odnosu na druge. Države su prema indeksu podijeljene u četiri skupine, a to su: vrlo visoki, visoki, srednji i niski stupanj razvijenosti. Produblivanje globalizacije, brzi tehnološki napredak i ostali izazovi stvaraju novi svijet rada koji za jedne pruža velike prilike, dok za druge predstavlja ozbiljne izazove i probleme. Vlade se pozivaju da svojim djelovanje doprinesu da nitko ne bude zapostavljen u svijetu rada. 54 zemlje su danas siromašnije nego što su bile 1990.godine, dok se u 21 zemlji od njih 54 povećao broj ljudi koji pate od gladi, u 14 zemalja sve više umru djeca koja nemaju ni pet godina, u 34 zemlje se sve više smanjuje životni vijek. Sve to se događa u vrijeme kada proizvodimo više nego ikad u povijesti čovječanstva. Čak i pomoć nerazvijenim državama u iznosu od 0.7 % od ukupnog BDP-a ekonomski bogatijih

država koja je bila dogovorena u Rijju, se smanjila na 0.22%. Jedine iznimke su Švedska, Nizozemska i Norveška koje su povećale svoju pomoć. No, prema istraživanjima čak i od te vrlo male pomoći, većina zemalja u razvoju ne dobije ništa. Prema istraživanjima 2003.godine, čak 60% od ukupne pomoći zemljama u razvoju nikada nije uopće ni došlo do njih. Istovremeno, zemlje članice G8 godišnje na vojne proračune potroše i preko 839 milijardi dolara, a također i neke od najsiromašnijih država u svijetu kao što su Eritreja i Pakistan na oružje troše više nego što ulažu u obrazovanje i zdravstvo zajedno. Brazil je s druge strane pozitivan primjer. Brazil je 2003.godine odustao od kupovine vojnih aviona, na taj način je smanjio vojni budžet za 4% i financirali su program protiv gladi. Svijet se danas zbog SAD-a približava godišnjim troškovima za oružje od bilijun dolara, dok je 37 milijardi dolara potrebno uložiti za osiguranje pitke vode potrebitima, 24 milijarde za smanjivanje gladi, 5 milijardi za smanjivanje nepismenosti u svijetu, 3 milijarde za cijepljenje djece u zemljama u razvoju i slično, što je sve zajedno duplo manje od preko 200 milijardi dolara koje su primjerice potrošene na rat u Iraku. Također gledajući i procjene očekivanog životnog vijeka, uočavamo velike razlike diljem svijeta.

Slika 5. Razlike u očekivanom trajanju životnog vijeka

Izvor: Podaci Svjetske banke (2004)

U razvijenim zemljama je i prema očekivanjima najdulji životni vijek. Prema istraživanjima, u Monaku se najdulje živi, prosječno 89.68 godina, iako znanstvenici ne znaju tome razlog, budući da je ta mala zemlja raj porezni raj za bogataše. Najkraći životni vijek imaju stanovnici Angole i Zambije. Očekivani životni vijek je u saharskim područjima Afrike među najnižima na svijetu. Dok je u Kanadi, Japanu i Velikoj Britaniji životni vijek iznad 80 godina. Iako prema navodno naprednom zdravstvu u SAD-u, očekivani životni vijek je tamo dosta niži u usporedbi s brojnim europskim zemljama.

5.4. Način korištenja prirodnih resursa

Vrlo je važno razumjeti zašto su zemlje u razvoju koje obiluju prirodnim resursima tako neuspješne i siromašne. Ta pojava se često naziva i prokletstvom prirodnih resursa. Problem predstavlja što su takve zemlje istovremeno bogate zemlje sa siromašnim ljudima. Ono što je u tim zemljama potrebno je pomoć u osiguravanju da takve zemlje dobro troše novac koji pri tome zarade. Problem se jednostavnije može opisati: ukoliko usred sobe imamo hrpu dijamanta, svi će ih rado pokušati prigrabiti, no najvjerojatnije će to uspjeti onima koji su najmoćniji i najveći igrači, koje u ovome slučaju poistovjećujemo s moćnim državama. U takvim okolnostima, prirodna bogatstva postaju glavni uzrok sukoba, ali nažalost i izvor financiranja sredstava za daljnje sukobe. Kad počne takvo nasilje, vrlo teško ga je zaustaviti.

Nije slučajnost da su upravo takve zemlje jako daleko od demokracije. Dok u demokracijama vođe ostaju na vlasti s ciljem povećanja blagostanja za svoje građane, u ovakvim zemljama javlja se loše upravljanje. Vlade dolaze na vlast grabeći resurse za sebe na sve načine, služeći se pri tome i silom.

Teorija prokletstva prirodnih resursa ističe da zemlje koje obiluju prirodnim resursima ne bilježe rast, nego se čak i razvijaju sporije, u usporedbi sa zemljama koje ne raspolažu prirodnim resursima. To je situacija u kojoj zemlje koje posjeduju prirodne resurse, ne koriste takvo bogatstvo u svrhu razvoja svojih ekonomija, već suprotno tome, one ostvaruju niže stope ekonomskog rasta. Ovu pretpostavku je davno potvrdio i škotski ekonomist, otac ekonomije, Adam Smith u svom djelu „Bogatstvo naroda“, iz 1776.godine. On ističe da je bogatstvo naroda rezultat ljudskoga rada. To znači da su bogate one zemlje koje su odavnina gradile i stvarale i nisu uništavale ono što je stvoreno. Termin „prokletstvo prirodnih resursa“ prvi je uveo profesor Richard Auty sa Sveučilišta Lancaster, 1993.godine. Kao primjer koji potvrđuje ovu teoriju mogu se navesti i zemlje članice OPEC-a koje obiluju naftom. One su u razdoblju od 1965. do 1998., ostvarivale ogromne profite zahvaljujući rastu cijena nafte, dok je s druge strane njihov bruto društveni proizvod prosječno padao iz godine u godinu. Uzrok tome se nalazi u činjenici da zemlje članice OPEC-a u tom razdoblju nisu uspjele iskoristiti ogromne profite na temelju izvoza za razvoj, već su ta sredstva korištena primjerice na raskošan način života vladajućih. Samo mali dio izdvajao se za državu, a još manji dio za razvoj zemalja. Takvo iznenadno bogatstvo naftom umjesto da je pridonijelo razvoju, pridonijelo je ponajviše sve većem raslojavanju društva odnosno podijeli na bogate i siromašne.

5.5.Problemi korištenja prirodnih resursa u Africi

Kada spomenemo termin „prokletstvo prirodnih resursa“, uvijek prvo pomislimo na Afriku. Afrika je kontinent koji obiluje resursima, a ujedno je i najsiromašniji od svih kontinenata. Mnogi ističu da to nije slučajnost, već da je to model koji uzrokuje sistematsko uništavanje kontinenta. Afrička država Zambija samo je jedna od onih koje su doživjele negativnu stranu posjedovanja resursa. Zambija je zemlja koja

obiluje bakrom. Vlade ove zemlje su tijekom 90-ih godina dale koncesiju angloameričkim kompanijama na iskorištavanje bakra, a to je također uključivalo i izuzeće od poreza 60 godina. 2006.godine, cijene bakra su porasle, te su angloameričke firme prava na eksploataciju prodavale indijskim, kineskim i kanadskim firmama, i na taj način ostvarivale ogromne profite u takvim okolnostima. Korist od tog ogromnog profita nisu imali čak ni zambijski rudari, jer su primjerice kineske firme dovodile svoje rudare.

Drugi primjer koji potvrđuje teoriju „prokletstva resursa“ je Nigerija. Nigerija je bogata prirodnim resursima, dok s druge strane većina stanovništva živi u siromaštvu. „Zemlja bogata resursima, a osim 200-njak odabranih obitelji većina stanovništva životari u siromaštvu i gladi. Čak 66 posto stanovništva živi u apsolutnom siromaštvu s manje od jednog dolara na dan. Po ljestvici Indeksa ljudskog razvoja (HDI) kojim UN mjeri kvalitetu života u pojedinoj zemlji, Nigerija zauzima 151. mjesto od 177. ukupno“ (Šimleša:2008:26). Nigerija je država koja je najmnogoljudnija u Africi s gotovo 137 milijuna stanovnika. Gledajući u povijest ove države možemo zaključiti da od njezinog početka odmah stvari nisu posložene kako treba. Nakon dobivanja nezavisnosti, Nigerija je bila obilježena vojnom diktaturom. Već 1999.godine nakon prvih izbora je proglašena kao najkorumpiranija država svijeta. S druge strane, Nigerija obiluje naftom. Većina njezine nafte se naziva kao „laka nafta“ odnosno ona nafta do koje je lako i vrlo jeftino doći. Nigerija je peti po redu opskrbljivač naftom SAD-a. Prve bušotine otkrivene su u 50-im godinama te ih postavlja naftna korporacija Shell. Dok moćni naftni giganti uzimaju naftu, grade naftovode i bogate se, narodi, posebice Ogoni narod koji živi u regiji u delti Nigera, nemaju ni čistu pitku vodu ni struju. Stanovništvo živi u siromaštvu i nestašici, bez zdravstvene skrbi, s neefikasnim obrazovnim sustavom i bez mogućnosti zaposlenja. Tek nešto od polovice stanovništva ima pristup pitkoj vodi, a korupcija se nalazi u gotovo svim društvenim sferama. U takvim okolnostima ni poljoprivrednici ne uspijevaju jer naftna postrojenja zagađuju tlo. Ovakva situacija je u Nigeriji od početka njezine neovisnosti. Većina rezervi nafte nalaze se u delti rijeke Niger, koja obuhvaća površinu od oko 70.000 kilometara kvadratnih. Prema procjeni Šimleša (2006:80-86) Nigerija leži na 35 milijardi barela nafte. Naftne korporacije u tom području već više od 40 godina uspostavljaju dobre veze s korumpiranim vlastima kako bi im posao mogao teći u miru. Shell je izvukao milijarde dolara iz delte rijeke

Niger, a lokalno stanovništvo je u stalnim prosvjedima jer od silnog izvoza i zarada nemaju baš ništa. Stanovništvo koje se usudi reći nešto protiv tog iskorištavanja zemlje, prvo pokušaju podmititi, a ukoliko to ne uspije, slijede brutalna mučenja i smrt koje provodi nigerijska vojska koju Shell drži kao svoju privatnu vojsku na tom teritoriju. Naftnim korporacijama u borbi za profit zaštita okoliša ništa ne predstavlja. Oni spaljuju plin koji ostaje nakon izvlačenja nafte, ne pokušavaju popraviti štetu koju nanose, grade cijevi uz lokalne kuće, a zbog zastarjelosti i istrošenosti instalacija često dolazi i do puknuća i čestih izlijeva. Sve to ima velike posljedice na ekosustav, uništene su šume, zagađene vode, došlo je i do pomora riba. Šimleša (2008:27) u svome radu tvrdi da je u 50 godina iskorištavanja bilo otprilike 7. 000 slučajeva izljeva nafte u količinama od oko 1,5 milijuna tone nafte. Stanovnici često izjavljuju da je nafta umjesto blagoslova, prokletstvo za zajednicu. Shell je 1996., čak i priznao da se bavi uvozom oružja za nigerijsku policiju, a sve kako bi zaštitili svoja postrojenja u tom području. Otpor protiv korporacija postajao je sve veći, pri čemu je počinjeno mnoštvo zločina za koje nitko nije odgovarao, a naftne korporacije su se branile da nemaju veze s tim. Udruge za zaštitu ljudskih prava ističu da nije slučajnost da je najviše zločina počinjeno baš na onim mjestima gdje je otpor stanovništva bio najveći, odnosno tamo gdje je stanovništvo tražilo ravnomjernu raspodjelu zarada od nafte na svom teritoriju. Danas postoje i brojni dokazi da je Shell plaćao vojsci da provode racije i progone onih koji su se njima protivili. Loši uvjeti života, nezaposlenost, kao i teror vojnih snaga koje čuvaju naftna postrojenja, za posljedicu su imali da stanovništvo preuzme stvar u svoje ruke. Pokušavali su zaraditi nešto novca krađom nafte. Većina njih je prije radilo na platformama stoga imaju potrebno znanje. Stanovnici ističu da su stjerani uz zid, i da nije krađe da ne bi imali od čega živjeti. Pri tome ističu da oni samo uzimaju svoj dio što im pripada. Jedan dio stanovnika pravdu je pokušao naći na sudu, no procedure su dugotrajne i traju i više od 10 godina. Shell je prihvatio odgovornost za dvije naftne mrlje zbog izljeva 2008. i 2009., dok za ostalu štetu od izljeva nafte krive pirate koji su krali. Prema izvješću UN-a, potrebno je više od 30 godina da se regija Ogoniland oporavi od tog izljeva nafte. Nažalost od takve situacije i nasilja u regiji profitirale su samo naftne kompanije budući da svaka opasnost podiže cijenu nafte. Onaj dio što se ukrade je zapravo beznačajan s obzirom na profit koji moćne kompanije ostvaruju.

Sličan slučaj nalazi se i u Angoli koja je druga po redu u proizvodnji nafte u Africi. „Pored ogromnog bogatstva u nafti i dijamantima, u Angoli čak 82 posto stanovništva živi u siromaštvu. U HDI izvještaju 2004. godine, UN je Angolu svrstao na 166. mjesto od ukupno 177“ (Šimleša:2008:28). Nafta sudjeluje s 80% u prihodima, a kontrola nad resursima bila je glavni motiv građanskog rata koji je u Angoli trajao preko 25 godina. Regija Cabinda posjeduje preko 50% svih rezervi nafte u Angoli. Američka naftna korporacija Chevron Texaca je u toj regiji svoja postrojenja okružila čak i minskim poljima radi sigurnosti, dok se zaposlenici na posao odvoze i dovoze helikopterima.

Katanga, provincija Demokratske Republike Kongo, bogata je prirodnim resursima poput zlata i dijamanta. Do tog otkrića došlo je na prijelazu stoljeća. Nakon spoznaje da Katanga leži na bogatstvu, predsjednik Konga je dao rudnike u koncesiju međunarodnim rudarskim kompanijama, koje su počele iskorištavati silno bogatstvo. Od toga su profitirale samo elite, dok lokalnom stanovništvu nije pripalo ništa. Od 1999. do 2002. godine, istraga UN-a otkrila je da je predsjednik Konga velik broj rudnika koji su bili u državnom vlasništvu, prebacio u ruke privatnim tvrtkama koje su bile pod njegovom kontrolom, dok je vrijednost tih rudnika prema procjenama bila preko 5 milijardi eura. Taj transfer izvršen je bez ikakvih naknada u državnu blagajnu. 2004. godine u obližnjem selu izbio je prosvjed lokalnog stanovništva koje je bilo ljuto jer vlasti dopuštaju stranim kompanijama eksploataciju bogatstva iz njihovih rudnika, te je u tom prosvjedu, prema izvješću UN-a, vojska Konga ugušila prosvjed i pri tome usmrtila više od 100 stanovnika. Prirodni resursi na taj način postaju glavni element za nastajanje ultrakorumpirane države, od čega samo nekolicina ima koristi. Razdoblje globalnih financija samo je produbilo generaciju tajanstvenih trgovaca na afričkim tržištima.

Ekonomski bogatije zemlje gledaju na Afriku kao kontinent s brdom resursa koje je lako moguće iskoristiti. Često se ističe rečenica: Koliko je Afrika siromašna u novcu, toliko je bogata u resursima, a to su vrlo dobro znali svi koji su je pljačkali od njezinih početaka pa sve do danas. Iskorištavanje Afrike nastavilo se i u eri globaliziranog svijeta. Afrika je bogata brojnim rudama, dragim kamenjem, naftom iznad svega, drvećem, kavom i kakaom. S druge strane, okoliš je sve više uništen, zdravstveno stanje ljudi je očajno, ljudi su sve bolesniji, a prijeko potrebni lijekovi postaju sve skuplji i nedostupniji. Danas je pola svjetskog bogatstva u rukama najbogatijih 2 %

stanovništva. U posljednjih 50 godina jaz između bogatih i siromašnih veći je nego ikad prije. Afriku se doživljava mjestom gdje je cilj resurse izvući po što je god moguće nižoj cijeni, uz nikakvu namjeru da se resursi iskoriste u toj zemlji. Za bogatstvo resursima se smatra da bi trebao biti blagoslov i dar prirode zemljama koje ih posjeduju. No, u stvarnosti uz takvo bogatstvo se u većini slučajeva vežu negativne posljedice, kao što je sporiji i lošiji ekonomski rast odnosno negativan učinak na njihove ekonomije. Iako su očekivanja suprotna. Slabije razvijene zemlje koje obiluju resursima bi trebale prvo uložiti u institucije i ljudske potencijale, a zatim usmjeriti ulaganja u razvoj infrastrukture i diversifikaciju gospodarstva. Prije svega je potrebna uspostava dobre vlade koja djeluje za dobrobit svih svojih građana.

6. Antiglobalizacijski pokret

Oni koji izražavaju nezadovoljstvo vezano za globalizaciju, ne prigovaraju globalizaciji njezino širenje svjetskog znanja, otkrića, izuma i povezanosti, već se prigovori odnose na pravila igre, ekonomiju i sve veće siromaštvo diljem svijeta.

Globalizacija je trebala donijeti neviđenu korist svima, no ipak su je počeli napadati svi i u razvijenim i nerazvijenim zemljama. Dobrobit koju donosi globalizacija nije onolika koliku su najavljivali njezini zagovornici. Cijena plaćena za globalizaciju još je veća, budući da je okoliš uništen, politički proces korumpiran, a brze promjene zemljama nisu dale dovoljno vremena da se kulturološki prilagode. Oni koji su radili u zemljama u razvoju znali su da nešto ne valja kad su financijske krize postale sve češće, a broj siromašnih sve veći. Ali ti ljudi nikako nisu mogli promijeniti pravila niti utjecati na međunarodne financijske ustanove koje su propisivale pravila. Oni koji cijene demokratske procese vidjeli su da "uvjetovanost" (uvjeti što ih međunarodne institucije koje pozajmljuju novac nameću kako bi nekome pomogle) potkopava nacionalnu suverenost. No sve dok se nisu pojavili prosvjednici, bilo je malo nade da će nastati ikakve promjene u svijetu.

Antiglobalistički pokret je jačao usporedno s jačanjem globalizacije. Osnovni cilj je bio ukazivanje na nejednakosti u svijetu kao i borba protiv politika međunarodnih institucija. Najviše sljedbenika pokret je bio u razvijenim zemljama na Zapadu, jer su oni prvi koji su postali svjesni štetnosti globalizacije. Antiglobalisti su danas nedovoljno ujedinjeni, pa nažalost nemaju jasnu politiku kojoj bi se vodilo njihove djelovanje. Riječ je pokretu za drugačijom globalizacijom, odnosno globalizacijom koja bi se pravednije odnosila prema ljudima diljem svijeta i koja bi se održivije ponašala prema okolišu. Cilj je pravedna globalizacija te umrežavanje ljudi diljem svijeta kako bi zajedno razmjenjivali iskustva i solidarnost. Odlike pokreta su globalna usmjerenost, poštivanje različitosti i mrežna organiziranost. Glavni akteri pokretu ističu kao pozitivne strane globalizacije veću planetarnu svijest o ekološkim i socijalnim problemima i sve veću povezanost između ljudi. No, smatra se da postoji još mnogo toga što bi se trebalo globalizirati, a to su prije svega ljudska prava, tolerancija i poštivanje različitosti. Upravo zbog toga smo i svjedoci raznih prosvjeda

diljem svijeta, poput blokiranja ureda u Londonu i benzinskih crpki nafte korporacije Shell radi njihovog iskorištavanja nafte u Nigeriji, zatim bojkotiranje Nikeovih proizvoda radi loših uvjeta rada u njihovim tvornicama u jugoistočnoj Aziji i sličnih događaja. Globalizaciju danas nameću bogate političke i financijske institucije kao i korporacije, istovremeno razvijajući kulturu nasilja. Unutar antiglobalizacijskih ili antikorporacijskih pokreta nailazimo na različite skupine s različitim ciljevima.

Slika 6: Skupine antikorporacijskih pokreta

Osporavanje i reforma	Globalizacija odozdo	Odvajanje/relokalizacija
- Strukturalne reforme Svjetske banke i MMF-a	- Zaštita okoliša	- Anarhizam
- Mir i ljudska prava	- Radnički pokret	- Održivi razvoj
- Reforma zemlje	- Socijalizam	- Sitno poduzetništvo
- Eksplicitno antikorporacijske skupine	- Borbe protiv FTAs (Free Trade Agreements) - ugovora o slobodnoj trgovini	- Suverenost
- Cyberpunk	- Zapatizam	- Religiozni nacionalizam

Izvor: Šimleša, D., Četvrti svjetski rat, 2006., str. 177

Imamo skupinu tzv. osporavanja i reformi koje nastoje nametnuti zakonska ograničenja korporacijama ili ih prisiliti na samoograničenje. Unutar ove skupine ubrajaju se pokreti u zemljama Trećeg svijeta koji se protive strukturnim reformama MMF-a i Svjetske banke u svojim zemljama. Njihove reforme im uništavaju i okoliš i socijalnu sigurnost. Akteri ove skupine smatraju da najveću korist imaju velike korporacije od politika Svjetske banke i MMF-a, a većina tih korporacija je iz bogatijih zemalja na zapadu. Usporedno sa širenjem globalizacije, organizacije koje se bave promoviranjem ljudskih prava i mira, sve više se počinju baviti i posljedicama svjetskih financijskih i trgovinskih institucija. Takve organizacije uviđaju da su za loše socijalno stanje u pojedinim regijama diljem svijeta odgovorne korporacije te politike MMF-a, Svjetske banke i WTO-a. Brazil je zemlja s najvećom neravnopravnošću što se tiče raspodjele zemlje. Samo 1% populacije u svom vlasništvu ima gotovo 50% zemlje. „Pokret seljaka bez zemlje“ u Brazilu smatra se najznačajnijim pokretom za zahtjevima za reformom zemlje. Via Campesina je najpoznatija seljačka koalicija u

svijetu. Ona zahtijeva prestanak dominacije velikih korporacija u prehrambenom sektoru, jer korporacije svojim djelovanjem produbljuju siromaštvo i glad u svijetu. U eksplicitno antikorporacijske skupine ubrajamo mnoštvo kampanja i akcija. Područja kojima se bave ovakve kampanje su: kršenje radničkih prava (Nike, Reebok...), zatim kršenje ljudskih prava i zagađivanje okoliša (Shell), korištenje djece kao radne snage (McDonalds) i slično. Poseban oblik čine istraživački centri koji nadgledaju djelovanje moćnih korporacija te šire informacije i nastoje potaknuti zajednice na akcije protiv korporacija. Centri također na godišnjoj razini i objavljuju 10 najgorih korporacija u svijetu. Cyberpunk podrazumijeva korištenje Interneta unutar pokreta, budući da je upravo Internet omogućio neke od najboljih kampanja i suradnji. Sve više aktivista se okreće ovakvom obliku antikorporacijskog djelovanja, budući da tehnologija ima sve veći utjecaj na živote ljudi. Smatra se da će upravo takvi otpori početi zamjenjivati ulične prosvjede.

Drugu skupinu aktera pokreta čine ljudi koji nastoje stvoriti globalnu zajednicu koja će učiniti da vlade kao i moćne korporacije budu odgovorne svim ljudima, a ne samo bogatoj eliti. U ovu skupinu se ubrajaju i ekološki pokreti i sve inicijative za zaštitu okoliša. Najpoznatije po svom radu na zaštiti i očuvanju okoliša su tri ekološke organizacije: World Wide Fund for Nature, Friends of the Earth i Greenpeace. Dok je pred radničkim pokretima veliki izazov. Može se reći da gotovo i nema zemlje u kojoj nije došlo do sindikalnih nemira radi provođenja reformi Svjetske banke i MMF-a. Želja sindikata je da se globalizacijom postigne radništvo širom svijeta, a ne da su radnici međusobno konkurencija. Akteri antiglobalizacijskog pokreta smatraju da samo najbogatije zemlje bilježe pozitivan značaj slobodne trgovine, te zahtijevaju pravu liberalizaciju trgovine kako bi i zemlje u razvoju odnosno siromašnije zemlje mogle prodavati svoje proizvode na inozemnim tržištima. U ovu skupinu ubrajaju se i Zapatisti koji su zapravo potomci plemena Maya. Oni su 1994.godine u Meksiku podigli uzbunu protiv meksičke vlasti zahtijevajući vlastita prava i autonomiju, te ih mnogi autori smatraju jednim od istaknutijih dijelova tzv. globalizacije odozdo.

Dok treću skupinu čine akteri koji globalizaciju smatraju prijetnjom lokanim zajednicama i kulturama. Smatra se da je anarhizam srce ovog okreta budući da primjerice umreženost pokreta, protivljenje naredbama moćnih, decentraliziranost i slično imaju korijene anarhističke tradicije. Akteri ove skupine su i zagovaratelji održivoga razvoja, koji ističe lokalne resurse i zadovoljenje lokalnih potreba odvojen

od velikih ekonomija. Također zagovara se i zaštita posebno malih poduzetnika u njihovom susretu s moćnim svjetskim korporacijama.

6.1.Značajniji problemi globalizacije

Zajednička stvar svim akterima unutar antiglobalizacijskog pokreta je da se ublaže globalni problemi kao što su uništavanje okoliša i socijalne nejednakosti. Ono oko čega se svi slažu je činjenica da su za takve probleme krive moćne institucije i njihove politike. Unutar pokreta djeluju i razne organizacije za razvoj ekološke poljoprivrede, udruženja farmera, narodi, zajednice i slično. Prvi prosvjed dogodio se 1999. godine u Seattle-u, u SAD-u, gdje je trebao započeti prvi krug trgovinskih pregovora, koji je trebao dovesti do dodatne liberalizacije. Globalizacija je uspjela ujediniti ljude iz cijeloga svijeta, ali u prosvjedu protiv globalizacije. Radnici iz SAD-a počeli su prosvjedovati zato što su njihova radna mjesta ugrozili radnici iz Kine a seljacima iz SAD-a zaprijetili su seljaci i druge kulture iz drugih država koje su tamo bolje uspjevale, donosile više prinose i bolju zaradu. Aktivisti su prosvjedovali iz razloga što su novi trgovinski sporazumi podizali cijene lijekova na razine koje nisu dostižne većini svijeta, a pristaše zaštite okoliša imali su osjećaj da globalizacija potkopava borbu za zaštitu očuvanja prirodnog naslijeđa. Prema Šimleša (2008:263-267) kao razlog prosvjeda aktivisti su isticali lošu politiku WTO-a koja ide u korist samo krupnom poslovanju, dok s druge strane ide na štetu ljudskim pravima, radnicima, zajednici kao i okolišu. Šimleša (2005:126-127) u svome radu opisuje da je „brutalna policija prosvjednike gađala suzavcem i gumenim mecima, a više ljudi je pretučeno. U višednevnim sukobima uhapšeno je preko 600 ljudi...“

Često se antiglobalizacija naziva i „pravedna globalizacija“. Globalizacija se smatra nepoštenim procesom koja favorizira samo bogate države. Antiglobalizacijski pokreti od 1999.godine su sve snažniji, stoga svjetski moćnici danas svoje sastanke organiziraju na mjestima gdje ih prosvjednici ne mogu ometati. Nasilje u Seattleu je izazvalo i briga za sigurnost radnih mjesta, kao i socijalna nepravda i briga za okoliš. Prosvjednici su u brizi kako će se učinci globalizacije odraziti na naše živote i na naš planet općenito. Jedni globalizaciju osuđuju, dok je drugi smatraju rješenjima za većinu problema u svijetu. Mišljenja su različita. Globalizacija se u zadnjem desetljeću znatno ubrzala, zahvaljujući napretku u tehnologijama. Možemo ju opisati ukratko kao veću međuovisnost kako ljudi tako i zemalja, što nažalost ima mnogobrojne negativne posljedice na kulturnom, ekološkom i ekonomskom planu. Mnogi globalizaciju vide kao potencijal za smanjenje siromaštva, a kao dokaz tomu imaju podatke da je danas prosječni dohodak obitelji tri puta veći nego što je to bio prije 50 godina. Međutim, iako se svjetsko bogatstvo povećalo, problem predstavlja što je veći dio tog bogatstva podijeljen između manjeg broja država nego što je to bilo prije. Zbog sve veće konkurencije ljudi su sve zabrinutiji i za svoja radna mjesta. Antiglobalisti često odbacuju sam naziv antiglobalizacija, a od 2002.godine sami su sebe nazivali alterglobalistima budući da oni nisu protivnici globalizacije, već samo teže drugačijoj globalizaciji. Zahtijevaju globalizaciju koja se temelji na solidarnosti i pravdi, a ne da su na vlasti i da svime upravljaju samo moćne korporacije i pojedine države. 2001.godine su osnovali i Svjetski socijalni forum gdje se jedanput godišnje sastaju i razmjenjuju mišljenja i iskustva.

Posebice nakon dolaska Georgea Busha na vlast u SAD-u, razvio se antiglobalistički pokret kao reakcija na globalizaciju koja siromašne zemlje čini ovisnima o bogatima te ih sprječava da razvijaju svoje vlastite ekonomije. Antiglobalisti smatraju da će globalizacija u svom neograničenom obliku povećati nejednakosti i siromaštvo diljem svijeta te da će globalizacija svijet staviti pod apsolutnu kontrolu multinacionalnih korporacija. A korporacije su motivirane u svom djelovanju profitom, a ne brigom za dobrobit cijelog čovječanstva. Pogibija prosvjednika u Genovi 2001.godine, kao i prosvjedi koji su pratili sastanak Svjetske trgovačke organizacije u Seattleu, bili su početak brojnih žrtava izazvanih u ratu protiv globalizacije, a otada se ogorčenost i gnjev još više proširio.

6.2. Ograničavanje zloupotrebe korporacija

Multinacionalne korporacije imaju središnju ulogu unutar globalizacije budući da su potrebne organizacije velikih razmjera da obuhvate cijeli svijet. Kompanije povezuju tržišta, tehnologiju i kapital razvijenijih zemalja s proizvodnim kapitalom slabije razvijenih zemalja diljem svijeta. Ključno je pitanje kako postići da slabije razvijene zemlje imaju više koristi i manje troškova. Iako mnoge korporacije ističu da je jedina njihova odgovornost, odgovornost prema dioničarima mnogi uviđaju da bi se njihova odgovornost trebala protezati i mnogo dalje. Loše poslovanje može značiti i loš imidž kompanije, kao što je negativan glas pratio američkog proizvođača obuće Nike nakon lošeg postupanja prema lokalnim radnicima. Korporacije danas sve više počinju shvaćati da je njihova poslovna društvena odgovornost pitanje i dobrog poslovanja, ali za mnoge je to isto toliko moralno pitanje kao što je i ekonomsko. Tu nailazimo na veliki problem, a to je da danas sve kompanije, čak i najveći zagađivači unajmljuju tvrtke za odnose s javnošću koje hvale njihovu korporacijsku odgovornost prema radnicima i njihovu brigu prema okolišu. Na takav podli način korporacije manipuliraju imidžem, te izbjegavaju društvenu odgovornost. Sljedeći problem je što korporacije teže profitu te kupuju konkurente, sklapaju tajne sporazume ili pritišću konkurenta da mu propadne posao, kako bi nakupljale održivi profit. S pojavom globalizacije, problemi koji se pojavljuju postaju svjetski. Često s globalizacijom dolazi do pojave monopola i kartela. Globalizacija je otvorila put novoj mogućnosti antikonkurencijskog ponašanja koju je teško ograničavati. Koristi za monopoliste su ogromne, dok je još veća i šteta koja se nanosi potrošačima i tvrtkama u inozemstvu. Kao najuspješniji svjetski monopol može se istaknuti Microsoft. Za tvrtku se smatra da je monopolizirala tržište ukoliko ima prevladavajući udio, a Microsoft ima svjetsku tržišnu moć u operativnim sustavima za osobna računala te u temeljnim aplikacijama poput preglednika Interneta. „Najveći i najmoćniji globalni monopol svakako je Microsoft, koji je godine 2005. držao 87% svjetskoga tržišta softwera za osobna računala“ (Mesarić:2007:358). Kad Microsoft poveže primjerice program poput Media Player sa svojim operativnim sustavom, Microsoft zapravo na taj način prodaje taj program po nultoj cijeni, te mu nijedna kompanija ne može konkurirati. Sud u Europi kao i u SAD-u je utvrdio da je Microsoft zloupotrebjavao svoju moć, te je morao platiti milijarde. Njegova monopolska moć uzrokuje više cijena, ali i manje inovacija.

Rješenje bi bilo da se ograniči njegova zaštita intelektualnog vlasništva za njihov operativni sustav na primjerice nekoliko godina. Na taj način, to bi bio snažan poticaj za nove inovacije koje bi korisnici bili spremni platiti. S druge strane ukoliko se neka zemlja usudi ići protiv Microsofta, oni joj se mogu zaprijetiti odlaskom, a bez njihovog operativnog sustava zemlje bi izgubile mogućnost povezivanja s ostatkom svijeta.

Kao rješenje u ograničavanju zloupotrebe korporacija trebalo bi raditi na stvaranju međunarodnih pravnih okvira kao i međunarodnih sudova. Na taj način veliki broj pojedinaca bi se mogli povezati i podnijeti tužbu. Također i smanjivanje prostora za korupciju se ističe kao rješenje. 1997.godine donesen je američki Zakon o praksi inozemne korupcije koji je bio ključan korak u pozitivnom smjeru. Svaka vlada mora se pridržavati i usvojiti zakon inozemne korupcije. Dok bi trebalo kažnjavati vlade koje ne provode ovakve zakone. U tome smislu, podmićivanje se smatra nepoštenom konkurencijom i treba biti sankcionirano, kao i svaka druga nepoštena praksa.

6.3.Prema humanoj globalizaciji

Danas je većina ljudi nezadovoljna globalizacijom, a za to postoji i jasan razlog. Globalizacija, odnosno ideja o demokraciji i građanskom društvu promijenila je način razmišljanja. Pomogla je stotinama milijuna ljudi, omogućila bolji životni standard, donijela korist zemljama koje su je iskoristile i ušla na nova tržišta. No, s druge strane, mnogima je nanijela i dugoročnu štetu. Mnogi su ostali bez poslova i život im je postao sve nesigurniji. Slabije razvijene zemlje se osjećaju nemoćnima pred velikim silama koje nisu pod njihovim nadzorom i na koje ne mogu utjecati. Ukoliko globalizacija nastavi takvim putem, ona neće promicati razvoj, već će posljedično imati rast siromaštva i nestabilnosti u svijetu. Bez reformi, nezadovoljstvo globalizacijom će sve više rasti. Milijuni ljudi čekaju da li globalizacija može

ravnomjernije donijeti korist zemljama. Sve više ljudi je srećom svjesno takvih problema, te danas sve više postoji veća volja da se po tom pitanju nešto ozbiljnije i učini. Reforme bi pomogle u postizanju da globalizacija postane učinkovitija, posebno prema siromašnima. No, nije riječ samo o promjenama institucionalnog ustroja, već je potrebno da i ministri financija i trgovine globalizaciju shvaćaju kao ekonomsku pojavu i promijene način razmišljanja.

Zemlje u razvoju bi trebale same preuzeti odgovornost za svoje blagostanje te upravljati proračunima i živjeti u skladu sa svojim mogućnostima. One bi se trebale zaštititi od velikih sila da ih ne mogu iskorištavati. Mogu uvesti stroga pravila kako bi se zaštitile od lošeg poslovanja u svojim zemljama i od spekulanta iz inozemstva. Zemljama u razvoju su potrebne i učinkovite vlade s nezavisnim sudstvom, koje imaju demokratsku odgovornost te koje nisu podložne korupciji koja bi narušila učinkovitost javnog sektora kao i rast privatnog. „Zemlje u razvoju trebaju od međunarodne zajednice zatražiti samo jedno: da prihvati njihovu potrebu, a i pravo da same donose odluke koje će se odražavati njihovu prosudbu o tome tko bi, primjerice, trebao snositi rizike“(Stiglitz,2004:276). Zemlje treba usmjeravati da ne prihvaćaju pravila koja su razvijene zemlje izradile za sebe, već da usvajaju regulatorni ustroj koji će biti prilagođen njima. Zapravo, ključno je uspostaviti politiku koja će omogućiti demokračan rast, koji će biti i ravnopravniji i održiv. Cilj globalizacije ne smije biti da se bogati samo nekolicina i elita ili nekoliko velikih industrijskih pogona, dok ljudi u ruralnim područjima i dalje žive bijedno. Cilj rasta mora biti poboljšanje uvjeta života prije svega siromašnih, te jednake mogućnosti za sve. Razvoja neće biti ukoliko se nekolicina bogatih bude nametala da se slijede njihove politike. Potrebno je puno promjena da bi globalizacija postala učinkovit proces za sve. Zemlje u razvoju trebaju preuzeti svoju budućnost u svoje ruke i same postavljati svoje politike i pravila u skladu sa svojim mogućnostima. Razvijenije zemlje moraju ostaviti prostor siromašnima da u svojim zemljama razviju vlastite strategije. Samo tako će globalizacija ostvariti rezultate koje će osjetiti ne samo imućni, već i zemlje u razvoju. „Od njih se traži da provedu čitav niz institucionalnih reformi za koje su današnjim naprednim zemljama bile potrebne generacije da ih postignu“(Rodnik,2012:260).

Siromašne zemlje očajnički u bilo kojem obliku u kojem ga mogu dobiti uzimaju novac. 1996.godine, međunarodna zajednica je konačno priznala da bi trebalo

pomoći najsiromašnijima u ublažavanju njihovog duga. U skladu s tim, stvoren je HIPC za vrlo zadužene siromašne zemlje, ali je 2000.godine došlo je do sporazuma da se proširi program HIPC, nazvan Jubilej 2000. 28 zemalja je od 2005.godine dobilo oko 56 milijardi dolara olakšanja duga. Mnoge zemlje i dalje čekaju na olakšanje duga, poput Indonezije, Moldavije koja na to nema pravo, budući da program nije proširen na područje bivšeg Sovjetskog Saveza.

2005.godine vođe G-8 najrazvijenijih zemalja svijeta su se dogovorili na olakšanje duga do 100 % za 18 najsiromašnijih zemalja, od kojih se 14 nalazi u Africi. Bez oprosta duga, siromašne zemlje ne bi mogle zadovoljiti ni osnovne potrebe svojim građanima. Za takve zemlje mora postojati ubrzani oblik olakšanja duga. Ono se mora provoditi na način da ne umanjuje dostupnost drugih oblika pomoći siromašnima, te im ne bi trebala ići nauštrb.

7.Pronalaženje nove ravnoteže

Kako bi globalizacija bolje djelovala, potreban je novi međunarodni ekonomski režim u kojem bi postojala bolja ravnoteža između boljitka razvijenih zemalja i zemalja u razvoju - potreban je novi svjetski društveni ugovor između razvijenih i manje razvijenih zemalja.

Takav novi ugovor trebao bi sadržavati sljedeće karakteristike:

- „Obvezanost razvijenih zemalja na pravedniji trgovinski režim, takav koji bi stvarno promicao razvoj,
- Novi pristup intelektualnom vlasništvu i promicanju istraživanja koji bi, nastavljajući davati poticaje i resurse za inovaciju, priznao važnost dostupnosti znanja zemljama u razvoju, nužnost dostupnosti lijekova kojima se spašava život po pristupačnim cijenama i prava zemalja u razvoju na zaštitu njihovog tradicionalnog znanja,
- Suglasnost razvijenih zemalja da kompenziraju zemlje u razvoju za njihove usluge u vezi okoliša, za očuvanje bioraznolikosti i za doprinos glede globalnog zatopljenja "sekvestracijom ugljika",
- Uviđanje da razvijene i manje razvijene zemlje podjednako -dijele jedan planet, i da globalno zatopljenje predstavlja stvarnu prijetnju tom planetu - prijetnju čiji bi učinci mogli biti osobito katastrofalni za neke od zemalja u razvoju; u skladu s tim, svi moraju ograničiti ispuštanje ugljika.
- Obnova već prihvaćene obveze razvijenih zemalja da daju financijsku pomoć siromašnijim zemljama od 0.7 posto BDP-a - obnova koja bi ovaj put bila popraćena akcijama da se tu obvezu izvrši.
- Proširenje sporazuma o oprostima duga, donesenog u srpnju 2005. godine, na više zemalja: premnogim su zemljama težnje ka razvoju osujetili veliki iznosi koje troše na servisiranje svog duga - toliko veliki, zapravo, da su, kako smo istaknuli, neto tokovi novca u posljednjim godinama išli od zemalja u razvoju prema razvijenim zemljama.
- Reforme svjetske financijske arhitekture koje bi smanjile njezinu nestabilnost - koja je tako razorno djelovala na tako mnogo zemalja u razvoju - i premjestile više tereta rizika na razvijene zemlje, koje su u boljem položaju da snose te

rizike. Među ključnim reformama jest reforma svjetskog sustava rezervi, razmotrena u devetom poglavlju, koja, vjerujem, ne bi dovela samo do povećane stabilnosti, od koje bi svi imali koristi, nego bi također pomogla financirati svjetska javna dobra koja su tako važna želimo li postići da globalizacija djeluje.

- Mnoštvo institucionalnih (zakonskih) reformi - u cilju osiguravanja, primjerice, da se ne pojave novi svjetski monopoli, da se pravedno upravlja složenošću prekograničnih stečajeva država i kompanija i da se multinacionalne korporacije prisile na suočavanje sa svojim obvezama zbog, primjerice, štete koju čine po okoliš.

Ako razvijene zemlje šalju premalo novca zemljama u razvoju, šalju i previše oružja; one su bile sudionice velikoga dijela korupcije; i na mnoštvo su drugih načina potkopavale mlade demokracije. Svjetski društveni ugovor donio bi ne samo riječi o važnosti demokracije nego i obvezu razvijenih zemalja da stvarno ograniče praksu koja šteti demokraciji te da čine stvari koje će je podupirati - a osobito da učine više kako bi se ograničile pošiljke oružja, bankovna tajna i podmićivanje“ (Stiglitz:2009:307,308).

Postići reformu globalizacije neće biti lako. Oni kojima je globalizacija donijela dobro, protiviti će se promjenama, a vidljivo je iz rada kako se radi o vrlo moćnim zemljama. Kako bi se reforma globalizacije mogla provesti, potrebno je pronaći novu ravnotežu.

7.1. Reforme globalizacije

Gospodarski rast je primjerice nužan u borbi protiv siromaštva, ali on ne može sam po sebi iskorijeniti siromaštvo, budući da siromaštvo može biti rasprostranjeno čak i u zemljama koje imaju visoke stope rasta i zaposlenosti.

Ipak, gospodarski rast se smatra jednim od ključnih pokretača smanjenja siromaštva. Od 1990. do 2010. svjetsko gospodarstvo je raslo u prosjeku za 2.7% godišnje. U tom razdoblju se i postotak stanovništva koji dnevno preživljavaju s manje od 1.25 dolara smanjio sa 43% na 21%. Međutim, korist koju imaju siromašni od rasta u pojedinoj zemlji ovisi o politikama i modelima rasta, a prema mnogim istraživanjima u većini zemalja u razvoju upravo rast uzrokuje povećanje stope nejednakosti u dohotku. To doprinosi iscrpljivanju prirodnih resursa i prirodnog kapitala o kojemu siromašni uvelike ovise, a time su i njihovi izvori zarade kao i njihova prilika za stvaranje bogatstva ugroženi. Poželjan rast je onaj koji je „uključiv“ što podrazumijeva da bi trebao biti na dobrobit siromašnima i „ekološki održiv“ što podrazumijeva zaštitu okoliša. Uključivi rast bi trebao podrazumijevati da cjelokupno stanovništvo ima koristi od rasta. Ponajprije se to odnosi na siromašne prema kojima bi i trebao biti prvenstveno usmjeren. Veća jednakost u raspodjeli dohotka korelira s trajnijim i bržim rastom. Kako bi se ostvarila ekološka održivost, rast bi zapravo trebao biti odvojen od korištenja prirodnih resursa i utjecaja na okoliš.

Prokletstvo prirodnih resursa je izbor. Ono je danas važan dio globalizacije. Neuspjehi zemalja u razvoju koje obiluju resursima na neki način podrazumijevaju i neuspjeh globalizacije. Zapad je uvelike ovisan o prirodnim bogatstvima. Oni svojim sebičnim poticajima ne utječu na boljitak zemalja u razvoju. Ukoliko želimo da globalizacija bude uspješna, zemljama u razvoju trebamo dati bolje mogućnosti. Prvi prioritet bi trebao biti osnivanje institucija u tim zemljama s ciljem smanjenja korupcije i osiguranja da se novac zarađen od resursa dobro ulaže. No, za takva ulaganja je potrebno imati jasna pravila. Razvijene zemlje mogu poduzeti konkretne korake kako bi pomogle zemljama koje obiluju resursima:

1. veća transparentnost destimulira korupciju, te bi stoga zemlje u razvoju primale punu vrijednost za svoja bogatstva;

2. veliki problem predstavljaju oružani sukobi koji se financiraju od novca zarađenog na resursima. Međunarodna zajednica bi mogla poskupiti i otežati pribavljanje oružja, primjerice nametanjem velikog poreza na prodaju oružja;
3. 2000.godine Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je zabranilo uvoz neobrađenih dijamanata iz Sierra Leonea koji nemaju certifikat o podrijetlu. Uvođenje certifikata bio bi pomak u pravome smjeru. Takav sličan sustav bi se trebao uvesti i za tropsko tvrdo drvo, gdje je problem nezakonita sječa stabala što za posljedicu ima ogoljavanje šuma;
4. vlade razvijenijih zemalja bi trebale pružati i dodatne poticaje i kroz Svjetsku banku kao i kroz vlastite programe pomoći zemljama u razvoju;
5. budući da zemlje u razvoju ne dolaze ni približno punoj vrijednosti za svoje resurse, tu se otvara uloga za neko međunarodno tijelo koje će oblikovati modelske ugovore koji bi osigurali da takve zemlje budu pravednije tretirane;
6. ukoliko multinacionalne kompanije ne budu prisiljene plaćati štetu koja proizlazi iz njihovog djelovanja prema okolišu, njihovi poticaji imati će negativne posljedice. Kompanijama su potrebni veći poticaji da ne uništavaju okoliš, a zemljama u razvoju je potrebno veće jamstvo da će kompanije svaku štetu u potpunosti popraviti.

Globalizacija bi trebala moći skinuti prokletstvo prirodnih resursa i pretvoriti ih u blagoslov kao što bi i trebalo biti. Međunarodna zajednica ne smije raditi samo na tome da se osigura da zemlje u razvoju dobivaju punu vrijednost za svoja bogatstva, već im mora pomoći i da upravljaju svojim gospodarstvima.

2010.godine, EU je usvojila Strategiju Europa 2020. Jedan od glavnih ciljeva strategije je smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost za 20 milijuna. Za to je predviđen niz instrumenata, a organizacije protiv siromaštva su usvajanje ovoga cilja sa zadovoljstvom usvojile. No, trenutna ekonomska stagnacija, i aktualne politike čine manje vjerojatnim postizanje ovoga cilja.

Zemlje u razvoju treba i trebalo bi tretirati drukčije nego razvijene zemlje. Razvijenim zemljama dozvoljava se previše, na štetu nerazvijenih zemalja, i to na način da odstupaju od načela najpovlaštenije nacije te dopuštaju niže carine na uvoz iz zemalja u razvoju. Jasno je kako sadašnji sustav čini preferencijalni tretman potpuno dobrovoljnim, te razvijene zemlje postupaju prema svom hiru, oduzimajući

povlastice nerazvijenim zemljama ukoliko ne postupaju na način koji to razvijene zemlje traže od njih. Možemo reći kako je preferencijalni tretman postao politički instrument za prisiljavanje zemalja u razvoju da čine ono što razvijeni žele da čine.

Postići reformu globalizacije neće biti lako. Oni kojima je globalizacija donijela dobro, protiviti će se promjenama. Vidljivo je iz rada kako se tu radi o vrlo moćnim zemljama. Kako bi se reforma globalizacije mogla provesti, potrebno je pronaći novu ravnotežu.

7.2.UN-ovi programi za smanjivanje siromaštva

Gledajući razvoj svijeta u 20. i 21.stoljeću te načina na koji je globalizacija utjecala na neke od njih, postalo je jasno kako je unatoč završetku kolonijalnog doba nemaju sve zemlje jednako pravo glasa. U cilju otklanjanja nepravdednosti, stvoreni su Ujedinjeni narodi da spriječe ratove koji su se pokazali ogromnim zlom tijekom prve polovice dvadesetog stoljeća. Ovaj trend pokušava se ispraviti poticanjem gospodarskih aktivnosti i poboljšanjem poduzetničke klime. No, političke strukture gotovo ništa ne rade po pitanju rasprostranjenog velikog siromaštva. Uglavnom je tome uzrok politička nesposobnost i nemogućnost države da stvori trajne preduvjete gospodarskog rasta te predloži i provede odgovarajuće mjere stvarnog osnaživanja i uključivanja siromašnih u glavne ekonomske tokove. Ujedinjeni narodi nastavili su svoj rad u otklanjanju negativnih posljedica koje je donijela globalizacija, te su danas, sa svojim institucijama i programima koji djeluju povezano i isprepliću se u svim sferama života jedna od najvažnijih međuvladinih organizacija na svijetu.

Programi koje provodi UN imaju za cilj smanjivanje nejednakosti, kao i ublažavanje učinaka globalizacije. UN ukupno provodi 11 takvih programa, od kojih su najvažniji UNDP (Program Ujedinjenih naroda za razvoj) i UNCTAD (Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju). Svi programi za cilj imaju postizanje jednakosti, uključenosti i smanjiti siromaštvo diljem svijeta. Jedni od osnovnih ciljeva UNDP programa jesu:

- smanjenje siromaštva,
- obrazovanje,
- osiguravanje pitke vode,
- osiguravanje električne energije,
- osiguravanje hrane svima,
- poboljšanje infrastrukture,
- zaštita biljnih i životinjskih vrsta,
- osiguravanje jakih institucija u svim državama, te
- osiguravanje pravde i mira u svijetu.

Dok su jedni od glavnih ciljeva UNCTAD programa:

- promoviranje inovacija i poduzetništva,
- pomoć lokalnim poduzećima u njihovoj međusobnoj suradnji,
- zaštita potrošača,
- povećanje pristupa digitalnim tehnologijama,
- prilagodba klimatskim promjenama,
- učinkovitije korištenje prirodnih izvora, te
- diverzifikacija gospodarstva.

Iskorjenjivanje siromaštva u svijetu zahtijevat će čitavu globalnu mrežu suradnje između ljudi i institucija. Potrebni su dugoročni planovi, sustavi, mehanizmi financiranja te uzajamna odgovornost. Potreban je ljudski, poslovni i prirodni kapital, kao i kapital znanja i javnih institucija, te infrastruktura koja je ključni element poslovne produktivnosti. Siromašne zemlje ukoliko žele iskorijeniti siromaštvo će morati ponajprije svoje nacionalne resurse prestati iskorištavati za ratove, korupciju i

političke borbe. Iskorjenjivanje siromaštva zahtijevati će brojne akcije i siromašnih i bogatih zemalja koje će morati nadrasti svoje stereotipe te ispuniti svoja obećanja o pomoći siromašnima.

Danas u svijet je poznat cijeli niz pilot projekata sa zapaženim uspjesima u borbi protiv siromaštva. Jedan od takvih primjera je i iskorjenjivanje velikih boginja. 1796.godine Edward Jenner je prikazao kako se cjepivo protiv kravljih boginja može koristiti i u prevenciji velikih boginja. Do 1950-ih godina većina razvijenih zemalja se riješila velikih boginja, ali je bolest bila vrlo prisutna u siromašnijim zemljama. Još 1967.godine, velike boginje su godišnje uzimale i do 2 milijuna života, te je tada Svjetska zdravstvena organizacija započela s kampanjom masovnog cijepljenja diljem svijeta. Kampanja je obuhvatila i najsiromašnije regije u Aziji i Africi kao i mnoge ratne regije, te je 1980.godine organizacija objavila da su velike boginje iskorijenjene u cijelome svijetu. Također, kao i u slučaju velikih boginja, postoji tehnologija kojom je moguće iskorijeniti i dječju paralizu. 1988.godine ta je bolest bila vrlo proširena u čak 125 zemalja. Zahvaljujući velikom trudu UNICEF-a i Svjetske zdravstvene organizacije bolest je stavljena pod kontrolu. „U svijetu je 2003. izviješteno o samo 784 slučaja, u usporedbi s 350.000, 1988. Od 1988. imunizirano je oko dvije milijarde djece, u suradnji s dvadeset milijuna volontera i uz međunarodne donacije u iznosu od 3 milijarde dolara“(Sachs:2007:297).

7.3. Uspješni i neuspješni primjeri zemalja u globalizaciji

Ekonomski rast Kine se temeljio na izvozu te je Kina pažljivo upravljala globalizacijom, što je nekoliko stotina milijuna ljudi izvuklo iz siromaštva. Kina je polagano otvarala svoja tržišta uvoznj robi, te nije dozvoljavala ulazak novca koji zahtjeva visoke prinose na kratki rok, budući da je vlada shvatila da je takav nagli priljev novca mogao uzrokovati depresije i recesije što bi donijelo dugotrajne štete. Tijekom prošla dva desetljeća izvan Kine se siromaštvo u zemljama u razvoju nažalost povećalo. Otprilike 40% od 6.5 milijardi ljudi u svijetu živi u siromaštvu, dok oko 877 milijuna živi u apsolutnom siromaštvu. Prema Sachs (2007:220-221) najveće neuspjehe i siromaštvo nalazimo u Africi. 1981.godine u krajnjem siromaštvu živjelo je oko 41.6% stanovništva, dok se 2001. taj postotak povećao na 46.9%. Uzevši u obzir da je stanovništvo Afrike sve brojnije, može se reći da se broj ljudi koji žive u apsolutnom siromaštvu čak i udvostručio, od 164 milijuna na 316 milijuna stanovnika. Afrika je regija koju je globalizacija zapravo najviše iskorištavala. Tijekom godina kolonijalizma njezini resursi su se iscrpljivali, a lokalno stanovništvo gotovo ništa nije dobilo zauzvrat. Također, Latinska Amerika i Rusija koje su otvorila svoja tržišta, su posljednjih godina razočarane globalizacijom, budući da globalizacija nije ispunila očekivanja, a posebno siromašnima. U takvim zemljama nije problem samo dohodovna nejednakost, nizak životni standard i nedostatak novca, već i osjećaj nesigurnosti kao i nemoći. Ljudi bez radnoga mjesta se osjećaju da su ih njihova društva gurnula u stranu. „Globalizacija je zemlje u razvoju izložila brojnim rizicima, a tržišta koja bi pružila zaštitu protiv tih rizika zamjetno su oskudna“ (Stiglitz, 2009:33). U razvijenim zemljama vlade daju mirovine starijim građanima, zdravstveno osiguranje, osiguranje u slučaju nezaposlenosti, novčanu pomoć osobama s invaliditetom i slično, ispunjavajući taj jaz. S druge strane, u zemljama u razvoju, vlade nemaju dovoljno novca da bi provodile takve programe. Malo novca što posjeduju ulažu u temeljno obrazovanje te potrebnu infrastrukturu. U takvim okolnostima siromašni su prepušteni sami sebi. Bogati imaju uštedevine koje ih štite, siromašni u svom zaleđu nemaju apsolutno ništa što bi ih zaštitilo. Siromašnima je jedan od najvećih problema osjećaj nemoći, jer kada govore nitko ih ne sluša, a ukoliko ih ipak netko posluša, u većini slučajeva je odgovor da se ništa ne može učiniti. Način na koji se upravlja globalizacijom trenutačno nije u skladu s

demokratskim načelima, budući da se vrlo malo pažnje pridaje interesima i potrebama zemalja u razvoju. Primjerice u Međunarodnom monetarnom fondu koja je međunarodna institucija za nadzor nad svjetskim financijskim sustavom, stvarni veto ima samo jedna zemlja, SAD. Stoga, najviše glasova imaju zemlje s najvećim gospodarstvima.

Ipak su pojedine zemlje uspjele ostvariti napredak na energetsom bogatstvu. Jedan od primjera je Norveška. Prema autoru članka „Zašto Norvežani znaju i mogu, a Hrvati se dijele i svađaju“ (2015), Milivoju Pašičeku: „Norveška je i najveći europski proizvođač nafte, a poslije Rusije i Katara, treći svjetski izvoznik plina. Izvoz nafte i plina donio je Norveškoj u 2013. prihod od 570 milijarda kuna,. Ova država ima jednu od najmoćnijih ekonomija svijeta te zauzima i jedno od vodećih mjesta u smislu ujednačenosti primanja građana. To je ono što Norvešku ističe od ostalih zemalja koje posjeduju „crno zlato“, tj. naftu. U većini zemalja u razvoju koja posjeduju prirodne izvore prihodi odlaze vladajućim elitama, dok lokalno stanovništvo ovisi od socijalnih primanja i „mrvica“ koje proizlaze iz ostalih ekonomija. Stručnjaci ne mogu dati točan odgovor na pitanje koliko će još Norveška raspolagati svojim prirodnim resursima, ali ipak smatraju da će nafte biti još najmanje za 50 godina, a plina puno više. Način na koji Norveška upravlja svojim resursima, trebao bi biti uzor i ostalim zemljama koje raspolažu istima. Prijestolnica norveške naftne industrije je luka Stavanger u Sjevernom moru. To je bila obična ribarska luka dok nije otkrivena nafta 1969.godine. Prije otkrića nafte, životni standard Norveške je bio niži i do 40% od Švedske i Danske, dok je danas životni standard viši od obje države. Duž čitave zapadne obale države, smješteno je oko 70 naftnih platformi. Mnogi se pitaju kako su Norvežani toliko uspješni u upravljanju naftnim bogatstvom, a odgovor se nalazi u povijesti Norvežana kao male nacije još od vikinških vremena, sa izrazito jakom tradicijom jednakosti. Uzajamno povjerenje se razvijalo godinama. I sami odgovorni politički lideri su doveli do toga da Norveška izbjegne „naftno prokletstvo“ te stoga postane jedna od najpoželjnijih država za život. Vođe i građani su mudrim ulaganjima uspjeli izbjeći prokletstvo prirodnih resursa. Ključ uspjeha je to da je Norveška osnovala poseban državni fond s ciljem čuvanja zarada od nafte, koji se doživljava imovinom za buduće generacije. Vlada si je posebnom odlukom odredila limit odnosno zabranila si korištenje više od 4% ih zarada. Mali dio tog novca izdvaja se danas za državne mirovine, ali je ključna svrha ovoga fonda da Norveška ne postane

ovisna samo o prihodima nafte, te da u budućnosti u slučaju ako nestanu izvori nafte može očuvati svoju snagu. Norveški model se uzima kao najuspješniji primjer eksploatacije resursa. Oni su uspjeli izvući najveću korist za svoje građane i državu te su se uspjeli obraniti od prokletstva i iskorištavanja. Norvežani su radili sistematski, na dugi rok, s ciljem zaštite svojih interesa, bez ustupaka međunarodnim investitorima. Nakon što su otkrili da posjeduju velike količine nafte, norveški je parlament 1971.godine utvrdio „deset naftnih pravila“. Na taj način su se obranili od pohlepe gigantskih naftnih kompanija. Pravilima je prvenstveno propisano da eksploatacija nafte mora biti pod kontrolom norveške vlade, te da je cilj smanjiti ovisnost o uvozu energenata koji se eksploatiraju. Kompanije koje su željele naftu iz norveškog podmorja bile su dužne osnivati svoje podružnice u Norveškoj. Također morale su tamo zapošljavati lokalnu radnu snagu, te su morale koristiti usluge norveških proizvođača kao i brodogradilišta. Budući da sami nisu mogli provesti cjelokupnu operaciju eksploatacije, u interesu im je bilo imati partnere iz inozemstva, ali norveški primjer pokazuje da su se uspjeli osigurati te da se nisu ustručavali uzimati najveći dio zarada, koji im svakako pripada.

8.Zaključak

Zadatak ovog rada bio je prikazati povezanost globalizacije i nejednakosti.

Sva razdoblja u čovjekovoj prošlosti donijela su svoje promjene, no od industrijske revolucije i razvoja tehnologije svijet se počeo ubrzano povezivati. Industrijska revolucija je bila razdoblje kada su se počeli smanjivati troškovi transporta, stanovništvo je počelo migrirati, robe i usluge su se počele pružati te se svijet počeo povezivati. Ova nagla povezanost trajala je sve do početka Prvog svjetskog rata, kada je temeljem političkih poteza došlo do privremenog zastoja povezivanja. Razdoblje između Prvog i Drugog svjetskog rata okarakterizirala je i velika depresija, te u tom periodu ne samo da globalizacija nije išla unaprijed, nego se dogodio obrnuti postupak. Dakle, dogodilo se razdoblje dezintegracije svjetske ekonomije.

Pojavi procesa globalizacije pogodovali su događaju nakon završetka Drugog svjetskog rata, osobito u Europi. Europske zemlje, koje su tada bile potpuno razorene novčano su bile potpomognute od strane SAD-a te je tada zapravo započeo postupak ekonomskog povezivanja. Posljedica ekonomskog povezivanja bila je osnivanje organizacija i trgovačkih blokova koji su imali za cilj nadnacionalno povezivanje- spajanje trgovina svih zemalja i "rušenje" granica. Nastanak trgovačkih blokova bili su zapravo prva stepenica prema razvoju i nastanku globalnog gospodarstva. Danas je jezgra globalne ekonomije u tri pola- Zapadnoj Europi, SAD-u i Istočnoj Aziji, a ne možemo reći kako je otvaranje granica i stvaranje trgovačkih blokova te povezivanje pomoglo svima.

Iako su nakon završetka Drugog svjetskog rata osnovane međuvladine organizacije koje su trebale pomoći povezivanju zemalja u trgovinskom smislu, te oporavku gospodarstava i ubrizgavanju svježeg kapitala zemljama kojima je to bilo potrebno, dogodilo se nešto potpuno suprotno. Te međuvladine organizacije u svom su poslovanju odredile poprilično kruta pravila i vodila se samo američkim modelom poslovanja, što je neke zemlje samo vodilo dulje u propast.

Globalisti ističu da se siromaštvo zapravo i smanjilo. Za primjere ističu Indiju i Kinu. Od kraja 1970-ih kineski rast je iznosio gotovo 8% na godinu per capita, dok indijska iskustva nisu bila toliko spektakularna, ali stopa rasta više se nego udvostručila, 1980-ih sa 1.5% na 3.7%. U tim dvjema državama dom imaju više od polovice svjetskih siromaha. Globalisti ističu da najveće šanse za smanjivanje siromaštva imaju one zemlje koje se otvaraju prema svjetskom gospodarstvu. Ali, mnoge zemlje koje su se potpuno otvorile trgovini, za posljedicu su doživjele financijske krize i razočaravajuće rezultate. Latinska Amerika je pretrpjela velike nejednakosti nakon što je 1990-ih prihvatila globalizacijski plan. Iz takvih iskustava se može zaključiti da pravila ponašanja koja se traže od siromašnijih zemalja često nisu dobra. Zemlje koje su se najviše okoristile su one koje su razvile vlastita pravila igre uz istovremeno iskorištavanje svoje moći radi stjecanja prednosti na svjetskim tržištima.

Sve ovo, dovelo je do nastanka antiglobalističkog pokreta, jer iako je globalizacija trebala donijeti neviđenu korist svima, to se nije dogodilo. Dobrobit koju je trebala donijeti globalizacija nije onolika koliku su najavljivali njezini zagovornici, a cijena plaćena za globalizaciju velika je, budući da je okoliš devastiran uslijed prebrzog razvoja, politički proces korumpiran, a brze promjene zemljama nisu dale dovoljno vremena da se kulturološki prilagode. Antiglobalistički pokret razvijao se i jačao usporedno s jačanjem globalizacije i jedan od ciljeva mu je ukazivanje na nejednakosti u svijetu, ali i borba protiv politike međunarodnih institucija. Najviše sljedbenika ovaj je pokret dobio na Zapadu tj. u razvijenim zemljama, jer su razvijeni prvi postali svjesni nedostataka globalizacije. Nažalost, antiglobalisti su nedovoljno ujedinjeni pa nemaju jednu jasnu i jedinstvenu politiku koja bi upravljala njihovim akcijama, već se cijeli pokret katkada doima vrlo nejasno. Usprkos tome, pojedine akcije antiglobalista imale su utjecaja na svjetske odluke i politiku moćnika pa su se njihove poruke čule širom svijeta.

Globalizacija donosi dobiti, a razlike u raspodjeli trebale bi se riješiti adekvatnom ekonomskom, poreznom i obrazovnom politikom. Što nose globalizacija, globalne tvrtke i ekonomija te razvoj svijeta kao jedinstvenog sustava općenito u budućnosti, ostaje vrlo neizvjesno.

Sažetak

Svijet se krajem 20. i početkom 21. stoljeća našao na raskrižju gdje su dobitnici globalizacije zabilježili ubrzani gospodarski rast, dok su gubitnici zapali u duboku krizu iz koje nikakvim sredstvima ne mogu izaći. Kako bi iz krize mogli izaći, potreban je gospodarski rast kojim bi se barem ublažilo siromaštvo i nejednakost, ukoliko se već ne može potpuno iskorijeniti. Možemo reći kako se globalizacija danas provodi između tri glavne strane: SAD-a, Europe i Japana. U globalizaciji, svaka od ove tri strane "drži" svoj dio. Europa ima povijesno prvenstvo i tradicionalnu kulturnu razinu, SAD raspolaže dominantnim prirodnim i kapitalnim dobrima, a Japan proizvodnjom i tehnološkim inovacijama. Oko ovog trokuta moć i bogatstva umrežen je ostatak svijeta na način da organizira vlastita gospodarstva. Temeljem navedenog, vrlo je lako za zaključiti kako Zapad provodi globalizaciju osiguravajući svoj neravnomjerni udjel u dobrobiti koju ona donosi, i to na štetu zemalja u razvoju. Oni koji napadaju globalizaciju često zanemaruju njezine pozitivne učinke. No argumenti zagovornika globalizacije još su više neuravnoteženi. Za njih globalizacija (koja se obično povezuje s prihvaćanjem pobjedonosnog kapitalizma američkoga stila) jest napredak i zemlje u razvoju moraju je prihvatiti ako žele rasti i djelotvorno suzbijati siromaštvo. Ali mnogim zemljama u razvoju globalizacija nije donijela obećane gospodarske blagodati. Sve veća razlika između onih koji imaju i onih koji nemaju ostavlja sve više ljudi u Trećem svijetu u krajnjem siromaštvu, u uvjetima u kojima žive s manje od jednog dolara na dan. Unatoč učestalim obećanjima danim posljednjeg desetljeća 20. stoljeća da će se siromaštvo smanjiti, stvaran broj siromašnih ljudi narastao je za gotovo 100 milijuna.

Ključne riječi: globalizacija, gospodarski rast, siromaštvo, nejednakost

Summary

The world was at the intersection at the end of the 20th and beginning of the 21st century, where globalization gainers recorded accelerated economic growth, while losers fell into a deep crisis from which no means could emerge. In order to get out of the crisis, economic growth is needed, at least to alleviate poverty and inequality if it can not be completely eradicated. We can say that globalization today is carried out on three main sides: the United States, Europe and Japan. In globalization, each of these three sides "holds" its own part. Europe has a historic championship and a traditional cultural level, the United States has dominant natural and capital assets, and Japan has production and technological innovations. About this triangle of power and wealth is networked the rest of the world in a way that organizes its own economy. Based on the above, it is very easy to conclude that the West is implementing globalization by ensuring its unequal share in the benefits it brings, at the expense of developing countries. Those who attack globalization often ignore its positive effects. But the arguments of the proponents of globalization are even more unbalanced. For them, globalization (which is usually associated with the acceptance of American capitalism's victorious capitalism) is progress and developing countries must accept if they want to grow and effectively combat poverty. But many developing countries have not brought promised economic benefits to globalization. The greater the difference between those who have and those who do not have more and more people in the Third World in extreme poverty, in conditions where they live with less than \$ 1 a day. Despite the frequent promises given in the last decade of the 20th century that poverty will be reduced, the real number of poor people grew by almost 100 million.

Key words: globalization, economic growth, poverty, inequality

Literatura

1.KNJIGE:

1. Asemoglu, D., Robinson A. James (2014.), Zašto narodi propadaju, Beograd, Clio
2. Beck, U. (2001), Što je globalizacija, Zagreb, Vizura
3. Dekanić, I. (2007), Nafta: blagoslov ili prokletstvo, Zagreb, Golden marketing
4. Giddens, A. (2005), Odbjegli svijet: Kako globalizacija oblikuje naše živote, Zagreb, Jesenski i Turk
5. Jovančević, R. (2005), Ekonomski učinci globalizacije i Europska Unija, Zagreb, Mekron promet d.o.o.
6. Milardović, A. (1999), Globalizacija, Osijek, Pan Liber
7. Pažanin, A. (2009), Globalizacija i politika, Zagreb, Politička misao
8. Plevnik, J. (2003), Iza globalizacije: Geoekonomija međunarodnih odnosa, Zagreb, Golden marketing
9. Rodnik, D. (2012), Industrijska politika za 21.stoljeće: globalizacija, institucije i gospodarski rast, Zagreb, Hrvatska gospodarska komora
10. Sachs, Jeffrey D. (2007), Kraj siromaštva: Ekonomske mogućnosti našeg doba, Zagreb, Algoritam
11. Safranski, R. (2008), Koliko globalizacije čovjek može podnijeti, Zagreb, Naklada Ljevak
12. Stiglitz, Joseph, E. (2004), Globalizacija i dvojbe koje izaziva; Zagreb, Algoritam
13. Stiglitz, Joseph, E. (2009), Uspjeh globalizacije : Novi koraci do pravednog svijeta, Zagreb, Algoritam
14. Šimleša, D. (2005), Snaga utopije: Anarhističke ideje i akcije u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, Zagreb, Što čitaš
15. Šimleša, D. (2006.), Četvrti svjetski rat, Zagreb, Što čitaš
16. Šimleša, D. (2008.), Kako potrošiti svijet, Zagreb, Što čitaš
17. Tuđman, M. (2004), Globalizacija i identitet: rasprave o globalizaciji, nacionalnom identitetu i kulturi politike, Zagreb, Udruga za promicanje hrvatskog identiteta i prosperiteta - UHIP
18. Turek, F. (1999), Globalizacija i globalna sigurnost, Varaždin, Interland

2. IZVORI S INTERNETA:

1. Bejaković P. (2005) : Siromaštvo Financijska teorija i praksa 29 (1) str. 135-138, dostupno na: <http://www.ijf.hr/pojmovnik/PDF/1-05.pdf>
2. Karakaš B. (2017) : Epidemija - u svijetu gladuje 70 milijuna ljudi (Večernji list), dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/epidemija-u-svijetu-gladuje-70-milijuna-ljudi-1145230> (posjećeno 1.7.2017.)
3. Landeka N. (2016) : Ogroman jaz između bogatih i siromašnih stvorilo je socijalnu nepravdu (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u diaspori) Dostupno na: <http://www.hazud.hr/ogroman-jaz-između-bogatih-i-siromasnih-stvorilo-je-socijalnu-nepravdu/> (posjećeno 6.7.2017.)
4. Mesarić M. (2007): Kako promijeniti model globalizacije da ona služi dobrobiti čovječanstva, Ekonomski pregled, 58 (5-6) 347-385 dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/13476>
5. Ministarstvo europskih i vanjskih poslova: Specijalizirane agencije UN-a, dostupno na: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/specijalizirane-agencije-un-a/>
6. M.R. (2015) : Svijet živi bolje nego ikad: Ekstremno siromaštvo ubrzo nestaje (IndexHr), dostupno na: <http://www.index.hr/Vijesti/clanak/svijet-zivi-bolje-nego-ikad-ekstremno-siromastvo-ubrzano-nestaje/797143.aspx> (Posjećeno 5.7.2017.)
7. Održivi razvoj Hrvatske : Izborni program OraH-a – EU parlamentarni izbori 2014., dostupno na: https://www.orah.hr/files/Izborni_program_EU2014.pdf
8. Pašiček M. (2015) : Bušenje podijelilo Hrvatsku- Zašto Norvežani znaju i mogu, a Hrvati se dijele i svađaju, (Glas Slavnije), dostupno na:

<http://www.glas-slavonije.hr/266179/11/Busenje-podijelilo-Hrvatsku-Zasto-Norvezani-znaju-i-mogu-a-Hrvati-se-dijele-i-svadjaju> (posjećeno 8.7.2017.)

9. Pavlović T. (2015) : Izbori nepravde u društvu – jesmo li sami krivi (Matrix World), dostupno na: <https://matrixworldhr.com/2015/02/27/izvori-nepravde-u-drustvu-jesmo-li-sami-krivi/> (posjećeno 5.7.2017.)
10. Sesvečan V. (2009) : Veza globalizacije i dohodovne nejednakosti (Poslovni dnevnik), dostupno na: <http://www.poslovni.hr/veza-globalizacije-i-dohodovne-nejednakosti-110983> (posjećeno 1.7.2017.)
11. Službena stranica United nations conference on trade and development, dostupno na: <http://unctad.org/en/Pages/aboutus.aspx>

Popis grafikona, tablica i slika

POPIS GRAFIKONA:

Grafikon 1. Lorenzova krivulja	46
Grafikon 2. Gini indeks 25 ekonomski najsiromašnijih zemalja	47
Grafikon 3. Gini indeks 25 zemalja s najvećom represijom	48
Grafikon 4. GDP per capita ekonomski najsiromašnijih zemalja.....	50
Grafikon 5. GDP per capita zemalja s najvećom represijom	51
Grafikon 6. GDP per capita razvijenijih i ekonomija u razvoju	52

POPIS TABLICA:

Tablica 1. GDP per capita najsiromašnijih država	53
Tablica 2. GDP per capita najbogatijih država	54
Tablica 3. Zemlje s izrazito visokim HDI.....	56
Tablica 4. Zemlje s izrazito niskim HDI, 2014.	57

POPIS SLIKA:

Slika 1. Države s niskim prihodima	34
Slika 2. Postotak neuhranjenih u svijetu, 2009.	37
Slika 3. Postotak stanovništva koji žive u siromaštvu.....	42
Slika 4. Indeks kvalitete života, 2016.	55
Slika 5. Razlike u očekivanom trajanju životnog vijeka.....	58
Slika 6: Skupine antikorporacijskih pokreta	66